

23e jaargang no. 1
januari 1973

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

ERASMUS-PENNING IN HET NIEUWS

In 1969 was het vijfhonderd jaar geleden dat de grote Nederlandse humanist Desiderius Erasmus te Rotterdam werd geboren.

Hij was, zoals bekend, wereldburger en individualist, een vijand van dwang en geweld, een aristocraat van de geest, wiens grote wetenschappelijke werken nu tot de cultuurgeschiedenis behoren. Erasmus bereisde geheel Europa en stierf te Bazel in 1536. Hij was een taalkundige, een progressief theoloog en daarbij een schrander criticus van maatschappelijke en kerkelijke misstanden. Zijn werken schreef hij in de wereldtaal van die tijd: het Latijn.

Voor een groot publiek bleef hij voortleven door zijn satire op de menselijke dwaasheid: 'Laus Stultitiae' - De Lof der Zotheid -, waarvan al tijdens zijn leven 43 drukken verschenen.

Op verschillende wijzen werd Erasmus in 1969 herdacht. In het kader van deze Erasmusherdenkingen verleende de Rotterdamse kunststichting opdracht een Erasmus-penning te ontwerpen aan de bekende beeldhouwster Louki Metz, die reeds vele penning-ontwerpen op haar naam heeft staan.

De voorzijde van de, hiernaast afgebeelde, penning geeft, in een naar rechts gewend profiel, Erasmus treffend weer: met skeptisch opgetrokken wenkbrauwen, ingevallen wangen en dunne dichtgeknepen lippen, zoals wij hem kennen van portretten of uit sommige biografiën.

De keerzijde heeft betrekking op 'de Lof der Zotheid' en toont, binnen het omschrift Erasmus, een nar, die de wereldbol omsluit.

Het is deze Erasmus-penning, die vorig jaar in het nieuws kwam, toen bekend werd dat burgemeester Thomassen van Rotterdam deze

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws

driemaandelijke uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
J. Berkman,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 5,— per jaar
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¼ pagina f 120,— per jaar

DRUK

Bock- en offsetdrukkerij
Vonk Zeist B.V.

VAN DE REDACTIE

Betaling abonnementsbijdrage

Alle abonnees, die voor november j.l. de bij-
drage voor de Geuzenpenning voor 1972 nog
niet voldeden kregen een betalingsverzoek
toegezonden.

Het grootste deel van onze abonnees voldeed
op dit verzoek eveneens de bijdrage voor 1973.
Dank voor uw medewerking!

Enige lezers ontvingen genoemd verzoek per
abuis (o.a. leden van het Genootschap voor
Munt- en Penningkunde of van de Vereniging
voor Penningkunst). Onze excuses hiervoor.
Van een aantal abonnees mochten wij nog
geen betaling ontvangen over het jaar 1972.
In verband met hoge incasso- en administratie-
kosten bieden wij geen kwitanties meer aan,
maar dezer dagen zal aan degenen die nog niet
betaalden nogmaals een (laatste) betalingsver-
zoek toegezonden worden. Volgt hierop geen
reactie dan zijn wij helaas genoodzaakt de toe-
zending van 'de Geuzenpenning' aan deze
abonnees te beëindigen.

De 'vroegse betalings' van 1972 ontvingen
uiteraard geen betalingsverzoek. Wij verzoeken
hen ook voor 1973 geen bericht af te wachten
maar — gaarne per omgaande — f 5,— over te
maken op Postgiro 260629 t.n.v. 'de Geuzen-
penning' te Amsterdam.

d. K.

5. Erasmuspenning door R. Brouwer. Gietpenning,
72 mm diameter, brons. Het omschrift op de pen-
ning luidt: 'Rotterdam — aan de verdienstelijkste
burger van allen.'

2A en 2B. Erasmuspenning door Q. Matsijs. Gietpenning, 104 mm diameter, klokkenspijs.

penning aan de Japanse keizer Hirohito ten geschenke heeft gegeven. De Rotterdamse burgemeester was leider van een delegatie die o.m. een bezoek bracht aan havens in het Verre Oosten.

Het hoofddoel van de reis was reclame te maken voor de Rotterdamse haven als poort van Europa. Naast politieke kritiek op het bezoek aan de keizer is er begrijpelijke verwarring ontstaan omtrent de 'officiële waarde' van deze Erasmus-penning. Begrijpelijke verwarring, omdat degenen die geen speciale belangstelling hebben voor penningen of penningkunst, in het algemeen de penning een officiële bestemming toekennen, bijvoorbeeld als beloning voor een bepaalde prestatie (zgn. prijspenningen), of als eerbewijs voor een verdienste (erepenningen). Velen vinden nu nog dat een penning geen penning is als deze niet naar een bepaalde aanleiding gemaakt is. Ook zien velen de penning alleen als herinneringsmedaille.

Penningen bieden hiertoe inderdaad de mogelijkheid, doch voorgenoemde, historisch gegroeide beoordeling is nu door veel kunstenaars verlaten. Thans geldt veelal de opvatting dat penningen in de eerste plaats kleine kunstwerken zijn, die al of niet een praktische bestemming kunnen hebben.

Bij zijn terugkeer uit Japan beantwoordde Rotterdams burgemeester de kritiek en zei over de Erasmus-penning:

'Het is geen onderscheiding in de werkelijke betekenis van het woord... De Erasmus-penning is het mooiste geschenkje in kleine vorm dat Rotterdam op het ogenblik kent.'

Het Rotterdams gemeentebestuur beschouwt de penning als een relatiegeschenk. Tot nu toe is deze vijftien maal uitgereikt; de eerste ging destijds naar de Westduitse president, andere o.a. naar de burgemeesters van Haifa en Leningrad.¹

3A en 3B. Erasmuspenning door B. Ingen Housz. Slagpenning, 60 mm diameter, brons.

Erasmus-penningen zijn reeds sedert eeuwen geslagen of gegoten. Quinten Matsijs, Vlaams schilder te Antwerpen (1466-1530), vervaardigde in 1519 een penning van Erasmus. Deze penning, die tot de oudste van de Nederlandse portretpenningen behoort, toont het naar links gewende portret van de wereldburger en pacifist, gehuld in een wijde mantel met brede bontkraag (zie afbeelding).

Matsijs, die in de eerste plaats schilder was, inspireerde zich op de Italiaanse renaissancepenningen. Hij gaf een portret op de voorzijde met een kernachtige karakteristiek op de keerzijde. Het omschrift op de voorzijde van de penning vermeldt aan de linkerzijde in het Grieks: 'zijn geschriften geven een beter beeld'. Deze tekst komt ook voor op een kopergravure van Erasmus, in 1526 door Albrecht Dürer gemaakt. Blijkbaar heeft Dürer de tekst van de penning overgenomen. Het is een reeds uit vroeger tijden stammende uitdrukking, die het onderscheid aangeeft tussen de uitbeelding van het lichaam, waartoe de schilder in staat is, en de weergave van de geest en gedachten door het geschreven woord. De beeltenis van Erasmus 'ad vivam' – naar het leven – op de voorzijde van de penning wordt aangevuld op de keerzijde met de, door Erasmus als zinnebeeld gekozen, Romeinse god van de grenzen: Terminus, met de spreuk: 'concedo (of cedo) nulli', ik wijk voor niemand of: ik doe voor niemand onder.

Erasmus heeft uitvoerig over deze penning, evenals over de kopergravure, gecorrespondeerd met zijn vriend Pirckheimer. Hij schonk aan enkele vrienden afgietsels van de penning in lood of klokkenspijs (een legering van koper en tin), en gaf toestemming aan ieder die afgietsels wilde maken om deze met winst te verkopen. Op deze manier hoopte hij belangstelling voor zijn denkbeelden te wekken. Ter gelegenheid van Erasmus' honderste sterfjaar in 1636 maakte Georg Schweiger een penning, welke zich bevindt in de verzameling van het kunsthistorisch museum te Wenen.

De beeldhouwer B. Ingen Housz (1881-1953; beeldhouwwerk o.a. Juliana van Stolberg-monument te Den Haag en met F. van Hall

afb. 4A

het Van Heutz-monument te Amsterdam) ontwierp in 1936 een Erasmus-penning, die ter gelegenheid van de Erasmusherdenking in dat jaar door de Vereniging voor Penningkunst werd uitgegeven. Een geslagen penning in klassieke vorm (zie afbeelding 3).

Op de voorzijde het borstbeeld, naar Holbein, met als omschrift: Desiderius Erasmus Roterodamus. Aanvankelijk schreef Erasmus zijn voornaam met H: Herasmus; later, toen hij beter Grieks kende zonder H. Daarna wordt de naam Desiderius toegevoegd. Met Roterodamus vormt dat samen een fraai driestel naar oud-Romeins voorbeeld; Desiderius Erasmus Roterodamus; dit heeft hem niet belet, in de Lof der Zotheid, de draak te steken met de 'drie namen' van boekenschrijvers.

De keerzijde van de penning toont een uil met zotskap, zittend op een globe, omgeven door lauwertakken en de jaartallen 1536-1936.²

De Kon. Begeer heeft, eveneens in 1936 een slagpenning uitgegeven naar model's van J. J. van Goor.

Louki Metz vervaardigde in 1951 een 'Erasmus Plaque' voor toekenning aan buitenlanders, die in Rotterdam zich verdienstelijk hebben gemaakt op cultureel gebied. De penning vermeldt de zinspreuk: Regnat qui libere vivit ex animi sui sententia (Hij heerst die vrij naar eigen inzicht leeft).

J. P. L. Petri ontwierp in 1957 een slagpenning voor het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam. Op de voorzijde links naast het borstbeeld van Erasmus het opschrift: In adolescentibus bonae spei –

Binnen het omschrift op de keerzijde is een boom der kennis afgebeeld met aan de takken vruchten waarop de leervakken zijn aangegeven met de voorletters (afbeelding 4).

Ter gelegenheid van Erasmus' vijfhonderdste geboortejaar – 1969 – zijn behalve de penning door Louki Metz nog twee penningen uitgegeven: Voor de Kon. Begeer ontwierp Joop Hekman een slagpenning. De vertaling van de Latijnse tekst op de keerzijde luidt: 'standvastigheid is niet: altijd hetzelfde zeggen, maar: altijd hetzelfde doel voor ogen hebben.'³

Het Historisch genootschap Roterodamum verzocht de Amsterdamse kunstenaar Ruth Brouwer een penning te ontwerpen. De penning stelt aan de voorzijde Erasmus schrijven-de voor; de andere zijde toont hem reizende te paard.

Deze gegoten penning is aanleiding geweest tot een kort geding voor de rechtbank in verband met de auteursrechten (januari 1970). Naar aanleiding hiervan werd verdere uitgifte geblokkeerd.

Ruth Brouwer ontwierp veel portret- en 'vrije' penningen, o.a. de in 1969 door de Vereniging voor Penningkunst uitgegeven penning 'Zomer'.²

De Erasmus-penningen van Ruth Brouwer en Louki Metz zijn goede voorbeelden van hedendaagse penningkunst.

A. J. de Koning

1. de Erasmus-penning van Louki Metz is in de handel verkrijgbaar.
2. deze penningen zijn voor leden via het secretariaat van de Ver. v. Penningkunst verkrijgbaar.
3. deze penning is in de handel verkrijgbaar.

Afbeelding op de voorpagina:

1A en 1B, Erasmuspenning door L. Metz. Gietpenning, 62 mm diameter, brons en zilver.

DUKAAT 1972

Op de Rijksmunt werd vorig jaar een Nederlandse dukaat geslagen die het traditionele beeld vertoont:

Vz.: staande ridder tussen 19-72, met als randschrift de spreuk Concordia Res Parvae Crescunt.

Muntteken: Mercurius staf, muntmeester-
teken: haan.

Kz.: binnen een vierkant: Mo. Aur. Reg. Belgii Ad Legem Imperii. Goud, gewicht 3,494 gr., gehalte 0,983, diameter 20,5 mm, oplage 29.205.

Deze dukaat werd geslagen op verzoek van de Banque de Paris et des Pays Bas N.V. ter herinnering aan haar 100-jarig bestaan en werd bij voorintekening aan geïnteresseerden verkocht voor f 33,50. De hierdoor te behalen netto winst werd bestemd voor en is inmiddels afgedragen aan het International World Wildlife Fund.

afb. 4B

4A en 4B, Erasmuspenning door J. Petrie. Slagpenning, 50 mm diameter, brons. De Latijnse tekst op de vz. betekent: 'voor de jongelui van wie wij goede hoop koesteren', die op de kz.: 'de curatoren van het Erasmiaans gymnasium hebben deze eretekenen uitgedeeld met de woorden van hun schutspatroon zelf.'

Na de tweede wereldoorlog is in Nederland reeds eenmaal eerder een dukaat geslagen, nl. in 1960, op verzoek van de Twentse Bank.

De dukaat is de enige nog in de wet vastgelegde gouden Nederlandse munt, nadat bij de Muntwetwijziging in 1948 alle overige gouden munten hieruit verdwenen.

Evenals vroeger kan nog steeds iedereen deze munt – die geen nominale waarde heeft en geen wettig betaalmiddel is doch een bepaalde, vaste hoeveelheid fijn goud bevat – bij de Rijksmunt laten slaan mits hij ten minste 100 kg goud inlevert en de aanmaak in het bestaande produktieschema van de munt kan worden ingepast.

Hoewel deze dukaat juridisch een Nederlandse gouden munt is en derhalve ongetwijfeld in een verzameling Nederlandse munten thuis hoort, kan men zich als numismaat toch afvragen of men met een dergelijke emissie, die in geen enkele circulatiebehoefte voorziet, gelukkig moet zijn. Het riekt enigszins naar maakwerk ten behoeve van verzamelaars. Maakwerk zoals men dat ook in de filatelie kent en waarmee vele postzegelverzamelaars allermist gelukkig zijn.

Het Ministerie van Financiën heeft bepaald dat men over de prijs van deze dukaat 14% BTW moet betalen (het algemene tarief, dat o.a. ook geldt voor penningen), terwijl voor oude munten het 4% en voor gangbare munten het 0% tarief geldt.

Dat de dukaat 1972 geen oude munt is, staat vast, dat hij niet gangbaar is eveneens; als munt is het dus een stuk sui generis dat qua BTW ergens ingedeeld moest worden, doch de indeling in dezelfde categorie als het numismatisch voorwerp 'penning' onderstreept m.i. nog eens het buitenissige karakter van deze jongste (laatste?) jaargang van Nederlands enige volgens de wet nog bestaande gouden muntstuk.

A. T. Puister

EEN AMERIKAANSE PRIJS VOOR LOUISE METZ

In 1972 schreef de Société de la Sculpture de Médailles, Franklin Center, Pennsylvania, een internationale prijsvraag uit. De opgave was, een slagpenning te ontwerpen die op de voorzijde een zelfportret van de kunstenaar toonde, met daarin verwerkt naam, jaartal en naam van zijn vaderland, en op de keerzijde een impressie van dat land. De prijs werd gewonnen door Louise Metz met haar penning 'Boat against the waves', die hierbij afgebeeld wordt. Het is dan ook een prachtige dynamische penning geworden. De elementen die op de voorzijde een plaats moesten vinden, maakten het

niet eenvoudig om een conventionele compositie te vermijden, maar de kunstenaar heeft alle moeilijkheden op een speelse manier opgelost. De uitbeelding van de woeste golf waartegen de man in het bootje op de keerzijde moet optornen is meesterlijk. De ronding van de golf sluit aan op de vorm van de penning, terwijl het effect versterkt wordt door de horizontale lijn van de brug op de achtergrond.

De penning is uitgegeven in zilver in een strikt gelimiteerde oplage. Een Certificate of Authenticity van de Amerikaanse Société vermeldt dat één exemplaar bestemd is voor de kunstenaar, één voor 'museum display' (waarschijnlijk bestemd voor een museum in het land dat op de penning uitgebeeld wordt), één voor het archief van de Société, en één voor ieder lid van deze vereniging.

Mevrouw Metz vertelde mij dat zij bij terugkomst uit het buitenland een aantal telegrammen vond waarin de Société haar vroeg een museum op te geven, dat voor het aanbieden van de penning in aanmerking kwam. Aangezien de Société geen antwoord gekregen had, had men zelf maar het Nationalmuseum te Kopenhagen uitgezocht, waarschijnlijk in dewaan dat deze stad de hoofdstad van Nederland is. Deze misvatting ben ik vaker bij Amerikanen tegengekomen. Op het exemplaar van mevrouw Metz na, is deze typisch Nederlandse penning dus in geen enkele Nederlandse verzameling te vinden.

G. van der Meer

EEN GOUDSTUK VAN MICHAEL VIII PALAIOLOGOS

Michael VIII Palaiologos is een van de belangrijkste keizers die ooit de kroon van Byzantium gedragen hebben. Onder zijn regeringsperiode (1258-1282) vonden gebeurtenissen plaats die niet alleen de geschiedenis van Constantinopel, maar vooral die van West-Europa ingrijpend hebben bepaald. Met hem begint de dynastie der Palaiologen, het laatste keizersgeslacht dat in Constantinopel regeerde, voordat deze stad in 1453 door de Turken werd veroverd.

Zijn officiële naam, Michael Doukas Angelos

Komnenos Palaiologos, wijst reeds op zijn hoge adellijke afkomst. Wie enigermate met Byzantijnse dynastieën bekend is, zal hierin een verwantschap met drie keizerlijke families herkennen, met de Doukai, de Komnenoi en de Angeloi.

Michael werd omstreeks 1224 in een klein plaatsje in westelijk Turkije geboren. Daarheen was zijn familie getrokken na het rampjaar 1204 toen Constantinopel bezet was, niet door vijanden uit het oosten, maar door medechristenen uit het westen. De Vierde Kruistocht immers, zo idealistisch opgezet om het Heilig Land van zijn Moslim-bezetter te bevrijden, was tenslotte, vooral door de politieke intriges van de Venetiaanse doge Enrico Dandolo, geëindigd met de bezetting van het Grieks-orthodoxe Constantinopel. De Kruisvaarders stichtten het Latijnse Keizerrijk van Constantinopel, een feodaal rijk, zoals alle rijkjes van die tijd in West-Europa. Boudewijn, graaf van Vlaanderen, werd er na veel twisten en intriges tot keizer uitgeroepen. Dit was een titel zonder veel inhoud, want al zijn vazallen lieten zich aan zijn autoriteit bijzonder weinig gelegen liggen. Bovendien regeerde hij over een zeer vijandig gezinde Griekse bevolking, die aan de 'barbaren uit het westen' alle steun weigerde.

De oude Byzantijnse adel had de stad verlaten, voorzover ze tenminste het bloedbad van 1204 had overleefd. Ver van de hoofdstad probeerde een deel van deze vluchtelingen iets van de oude glorie van het Byzantijnse rijk te doen herleven: in Trebizonde aan de Zwarte Zee bij de Kaukasus of in het moeilijk toegankelijke bergland van Noord-West-Griekenland en Albanië (Epirus).

Een andere grote groep vestigde zich in Nicaea in westelijk Klein-Azië. Hier groeide Michael op aan het hof en hier werd hij al spoedig door de keizer van Nicaea – een zwager van de laatste keizer van Constantinopel vóór de inname – belast met allerlei belangrijke diplomatieke en militaire missies. Zijn grote succes hierbij verwekte jalouzie en al spoedig werd hij aangeklaagd wegens hoog-

verraad, een beschuldiging die hij echter zonder veel moeite wist te weerleggen. Zijn populariteit bij het volk groeide voortdurend en toen keizer Theodoros II Laskaris in 1258 in Nicaea overleed, duurde het niet lang of de hoge hofbeambte die hij als regent voor zijn zoontje Joannes had benoemd, werd vermoord, waarna Michael als regent opvolgde. Toen was het voor hem nog slechts een kleine stap de jonge prins Joannes opzij te schuiven en al spoedig werd hij onder luide toejuichingen van de bevolking die om een krachtig heerser vroeg, tot keizer uitgeroepen. Nu kon hij aan de verwezenlijking van zijn ideaal, de verovering van Constantinopel beginnen en het geluk liet hem ook hierbij niet in de steek. Na een aantal vergeefse pogingen tot herovering wist in juli 1261 een klein detachement soldaten binnen de muren van de stad door te dringen, daarbij zeker geholpen door de Griekse inwoners. De Latijnse keizer sloeg op de vlucht en liet in zijn paniek zelfs de symbolen van zijn macht, zijn kroon en zwaard, achter. Na 57 jaar vreemde overheersing was de stad eindelijk weer in Griekse handen.

Dit was de aanleiding tot de uitgifte van een groot aantal nieuwe gouden munten (nomismata). De voorzijde hiervan vertoont de keizer op de knieën, ondersteund door zijn patroon, de aartsengel Michael. Zij bevinden zich tegenover Christus die op een troon is gezeten en Michael de keizerskroon op het hoofd plaatst. Deze kroning heeft een speciale betekenis: door de verovering van Constantinopel zag men geen probleem meer omtrent de legitimiteit van Michaels' regering – hij was tenslotte een usurpator –. Door alle Grieken werd Michael nu als de door God gezonden redder van het Rijk beschouwd. En hiermee komen we dan op het motief op de keerzijde van deze munten. Het waren niet in de eerste plaats de keizer en zijn soldaten die het Rijk hadden gered, maar in de ogen van de Grieks-orthodoxe bevolking waren het juist God en zijn heiligen die de beschermers waren van de stad. In deze bescherming had men al vele

eeuwen geloofd, steeds weer wanneer de stad opnieuw werd bedreigd en de stad had vele gevaren doorstaan in de bijna duizend jaren van haar bestaan. Arabieren en Russen, Serven, Bulgaren en Turken, zij allen hadden tevergeefs storm gelopen op de door bovennatuurlijke kracht beschermde muren. Wanneer een vijand voor de muren verscheen, zo vertelt een Byzantijnse geschiedschrijver ons, droegen men in een grote processie een ikoon van de Panagia, de Moeder Gods, naar de wallen en daar werd deze ikoon opgesteld op een plaats van verre zichtbaar voor alle vijanden.

De verovering door de Kruisvaarders in 1204, de eerste maal dat vijanden binnen de muren van Constantinopel wisten door te dringen, had aan dit volksgeloof geen afbreuk gedaan. Men beschouwde de verovering van de stad en de overheersing door de gehate Latijnse christenen als een straf van God voor de zonden. Hierop doorredenerend beschouwde men de herovering door Michael als een teken, dat Gods toorn weer was verzoend en dat de stad weer bovennatuurlijke bescherming genoot. Daarom ook plaatst men op de nieuwe munten van de Palaiologen-dynastie met grote liefde een afbeelding van Maria als orante, als smekeling tot haar zoon om bescherming voor de stad. Rond haar zien we de met torens versterkte muren van de stad Constantinopel, de muren die nog gedurende bijna twee eeuwen (tot 1453) bescherming zouden bieden aan dat kleine stukje dat er nog van het eens zo grote Byzantijnse rijk was overgebleven.

J. P. A. van der Vin

De medaille voor eerlijke en trouwe dienst voor militairen beneden de rang van officier

In zijn gedegen artikel over dit onderwerp in de Geuzenpenning van juli 1954 komt wijlen Dr. W. F. Bax tot de volgende chronologische indeling van de medaillestempels.

1825 J. H. Simon	Voor trouwen dienst. signatuur Simon F.	geen muntteken 35 mm diameter.
1825 J. P. Schouberg	Voor trouwen dienst. signatuur I. P. Schouberg F.	geen muntteken 36 mm diameter.
1825 J. P. Schouberg	Voor trouwen dienst signatuur I. P. Schouberg F.	geen muntteken 36 mm diameter.
1825 D. van der Kellen en P. van de Goor	Voor trouwen dienst geen signatuur.	geen muntteken 36,2 mm diameter.
1851 D. van der Kellen Jr.	Voor trouwe dienst. geen signatuur.	geen muntteken 36,4 mm diameter.
1861 onbekend	Voor trouwe dienst geen signatuur.	muntteken op de rand 37 mm diameter.

Van het type van 1851 bestaan exemplaren met het muntteken op de rand, die dus in 1861 zijn geslagen. Behalve dit type van 1851 dat in ieder geval tot 1861 en mogelijk ook nog even daarna is geslagen (afb. 1) bestaat een geheel afwijkend stempel met hetzelfde opschrift Voor trouwe dienst. en het muntteken op de rand; zij hebben alle een diameter van 36,7 mm (afb. 2).

Door de steeds toenemende diameter is deze medaille het meest logisch te plaatsen vóór het exemplaar waarmee de bovenstaande opstelling sluit, te meer daar na 1851 nooit meer een punt achter het woord dienst werd geplaatst.

Bij het nazien van exemplaren bij munthandelaars, het museum van de Kanselarij der Nederlandse orden en particuliere verzamelingen blijkt deze medaille in ongeveer dezelfde mate aanwezig als de medaille van 1851, zodat de stempel wellicht ook een tiental jaren gebruikt is. De stempel Voor trouwe dienst (zonder punt, 37 mm diam.) zou dan eerst in het begin der zeventiger jaren zijn ingevoerd. Uit de veiling van de collectie Bax van mei 1962

afb. 1

is lotnummer 854 indertijd aangekocht door het museum van de Kanselarij. Hier had Dr. Bax alle stempels tot 1908 chronologisch in een kader geplaatst met de jaartallen boven de betrokken medailles.

Hiertussen bevindt zich ook de medaille die door mij als nieuw stempel is gekwalificeerd, doch die Dr. Bax een overgang van de vorige stempel noemt (type 1851, afb. 1). Bij nauw-

keurige beschouwing blijkt echter dat de grond onder de wapentrofee geheel afwijkt van de vorige.

In zijn artikel van juli 1954 stuit Dr. Bax op de moeilijkheid dat de medailles voor trouwen dienst zonder signatuur niet onderling zijn te onderscheiden, hoewel zowel Van der Kellen als Van der Goor dergelijke medailles hebben afgeleverd.

Bij een lezing voor de Haagse numismatische kring over deze medaille ontdekte Dr. Van Gelder lettersporen in de afsnede van de tot nu toe aan Van der Kellen en/of Van de Goor toegeschreven medailles. Met behulp van een microscoop bleek dat de signatuur Schouberg uit de stempel was gesneden en nog lettergedeelten van de C, H, O en U zichtbaar waren. Deze letterdelen waren voor kleine beschadigingen aangezien. Het verschil met de medaille van Schouberg is dat die met de verwijderde signatuur een bredere buitenrand vertoont, waardoor de medaille een iets grotere middellijn heeft (afb. 3 en 4).

afb. 2

Gezien de spelling op de medaille moet dit voor 1851 zijn gebeurd, dus in de tijd dat Schouberg stempelsnijder aan de Munt was. Bij een zeer nauwkeurige controle van de tot nu toe aan Van der Kellen toegeschreven medailles in het Museum van de Kanselarij blij-

afb. 3

ken ook bijna alle daar aanwezige exemplaren letterdelen te vertonen. Een enkel exemplaar vertoont geen letterdelen doch is een minitieuze kopie van de Schouberg stempel met verwijderde signatuur.

Aan Van der Kellen, Van de Goor en Schouberg zijn in 1836 bedragen uitbetaald voor de aflevering van medailles. Daar het voor mij niet aannemelijk is dat Van der Kellen en Van de Goor hiervoor stempels met de weggesneden signatuur van hun collega hebben gebruikt, blijft alleen de conclusie over dat medailles van Van der Kellen en Van de Goor tot nu toe niet zijn teruggevonden.

afb. 4

Bij een onderzoek bij de Rijksmunt blijkt alleen het stempelmateriaal sinds 1904 van de medaille voor trouwe dienst te zijn bewaard, al het andere voor die tijd is opgeruimd. In het penningkabinet van de Rijksmunt zijn geen afslagen van trouwe dienst medailles aanwezig. De catalogus van de verzameling van medaillestempels van 's Rijks Munt door L. W. A. Besier en de catalogus van de verzameling van penningstempels van 's Rijks Munt van A. O. van Kerkwijk geven geen vermelding van trouwe dienst medailles. Bij raadpleging van het werk van Mr. J. Dirks De beschrijving van de nederlandse penningen van 1813 tot 1863, I, p. 205, bleek dat de medailles van Schouberg en Van der Kellen in 1825 worden genoemd met de noot dat de stempels in 1851 zijn vervangen.

De medaille voor trouwe dienst is uit numismatisch noch historisch oogpunt belangrijk, doch heeft een raadselachtige levensloop, terwijl de namen van de graveurs van de stempels van 1861 en 1870 onbekend zijn.

Indien een lezer nadere gegevens kan verstrekken, dan zou ik deze gaarne vernemen.

J. J. M. Hubregtse

GOUDA 700 JAAR STAD

Naar aanleiding van het zevende eeuwfeest van de Stad heeft de Stichting Gouda 700 jaar Stad een bronzen gietpenning laten maken. Het ontwerp is van de heer W. Vis te Hazerswoude. De totale oplage bedroeg 300 stuks. Van deze penning zijn nog een tachtig exemplaren niet verkocht. Deze zijn thans voor de abonnees van 'De Geuzenpenning' te koop voor een verlaagde prijs (f 25,- exclusief porto).

Bestellingen kunnen gedaan worden bij Dr. H. J. van der Wiel, voorzitter van het Stichtingsbestuur, Van Beverninghlaan 24 te Gouda.

De voorzijde vertoont het Stadhuis te Gouda, de keerzijde een verbeelding van de Goudse Stadsspreuk 'per aspera ad astra', door de doornen naar de sterren.

bronzen gietpenning
bij gelegenheid van het
zevende eeuwfeest van de stad Gouda

Een Neurenbergse knoop met Franse vrijheidssymbolen uit het jaar 1792

Het wekte in Neurenberg veel opschudding, toen in 1794 keizerlijke douane-beambten knopen en lakens van een aantal kooplieden in beslag namen. De reden van deze confiscatie van de knopen was dat er op deze uit messing vervaardigde stukken 'aanstootgevend tekenen' waren aangebracht. In de 'Geschichte des Nürnbergschen Handels' van Johann Ferdinand Roth (1801) lezen we daarover:

'De op de knopen afgebeelde zinnebeelden van de vrijheid waren geenszins een Duitse uitvinding en zij waren ook niet bestemd in het Duitse Rijk gebruikt of verspreid te worden. Die zinnebeeldige voorstellingen konden trouwens des te minder de aandacht trekken omdat zij bij iedereen bekend waren, doordat ze voorkwamen op de nieuwe Franse munten, die overal in het Rijk in omloop waren en ook zonder bezwaar als betaalmiddel werden geaccepteerd.'

afb. 2

Wat was er gebeurd? Volgens een keizerlijke verordening van 19 december 1792 was de uitvoer van uniformlakens en van messing naar de vijand, dus in dit geval naar Frankrijk, ten strengste verboden. De door Zwitserse firma's bestelde artikelen werden in beslag genomen en ondanks protesten van de Neurenbergse Magistrat op 22 maart 1794, niet meer teruggegeven. De Neurenbergers waren van mening dat handel met het in die tijd neutrale Zwitserland wél geoorloofd was. In de door Roth weergegeven discussie blijkt nergens dat het bij dit vrijheidssymbool op de knopen gaat om een liktorenbundel (bundel roeden) met daarboven een vrijheidshoed. Maar deze liktorenbundel wordt op de laatste koperen munten (1792) van Lodewijk XVI met het omschrift 'la nation, la loi, le roi' afgebeeld. Een jeton van de Neurenbergse Rekenpenningenfirma Ernst Ludwig Siegmund Lauer (1762-1833) heeft dezelfde tekst, maar zonder liktorenbundel en jaartal (afb. 1). De liktorenbundel als vrijheidssymbool is wel te zien op een jeton van 1792 met het omschrift 'République' en op de keerzijde staat dan 'Liberté et Egalité 1792' (afb. 2). Hoewel de L van de firma Lauer om begrijpelijke redenen niet op de jetons staat, kan toch slechts die Neurenbergse firma als producent van deze jetons in aanmerking komen.

afb. 1

Precies zoals de jeton uit 1792 moet de door Roth vermelde knoop er hebben uitgezien. In Neurenberg zelf is deze knoop echter op het moment onbekend. Dr. Ludwig Veit van het Germanisches Nationalmuseum schreef mij echter dat hij het mogelijk achtte dat de Neurenbergse rekenpenningmakers ook knopen in die vorm hebben vervaardigd en geëxporteerd.

afb. 3

Ook in de grote knopenverzameling van het museum in Lüdenscheid komt onze knoop niet voor, maar onlangs ontdekte ik de knoop bij de firma Schulman in Amsterdam. Daar was in gelijke grootte en gewicht als de jeton de langgezochte knoop (afb. 3) met de liktorenbundel en met het omschrift 'Republique française'. Op de keerzijde ontbreekt bij dit exemplaar weliswaar het metalen ringetje, maar sporen van verwijdering zijn nog duidelijk zichtbaar.

Dr. H. Hofmeier

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Van de in het juli-nummer van De Geuzenpenning 1972 aangekondigde penning op Dr. Maria Montessori konden ten gevolge van ernstige vertraging in de aflevering, geheel buiten de schuld van het bestuur, tot 1 december 1972 slechts 265 exemplaren verzonden worden aan leden.

Onze verontschuldiging aan die leden, die erg lang op hun exemplaar moesten wachten. Op dit moment (1-12-'72) wordt tegelijkertijd aan een tweetal andere opdrachten gewerkt. Dit leidde reeds tot een definitieve opdracht aan Mevr. Seth-Höfner. Haar penning op het thema 'Herder-met-schapen' (wederom een gietpenning) zal de leden, die de jaarbijdrage over 1972 voldeden, als Penning 1972-2 toegezonden worden.

Het ligt in het voornemen, in 1973 wederom een gegoten penning uit te brengen. Aan de voorbereiding daarvan wordt gewerkt door de Amsterdamse Beeldhouwer-Medailleur J. H. Jorna, aan wie een voorlopige opdracht werd verleend.

De Jaarbijdrage voor 1973: voor Donateurs f 100,- en voor Leden f 40,-, wordt in het eerste kwartaal tegemoetgezien door storting of overschrijving op Postgirorekening no. 96820, ten name van de Vereniging voor Penningkunst te Bergen (N.-H.).

Als datum voor de 48ste Algemene Vergadering, te houden in het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag, werd vastgesteld: 14 april 1973.

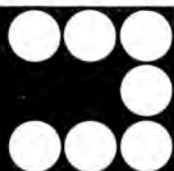
De Vereniging heeft, in overleg met de desbetreffende Medailleurs, een serie Fotokaarten uitgegeven. Daarop zijn de voor- en keerzijden van een tiental penningen afgebeeld. De kaarten worden aangeboden tegen kostprijs, en kosten inclusief B.T.W. en verzendkosten f 3,50 per mapje (bevattende de tien verschillende kaarten).

Na ontvangst van het benodigde bedrag op Postgirorekening no. 96820, ten name van de Vereniging voor Penningkunst te Bergen (N.-H.), wordt het gewenste aantal mapjes toegezonden.

Deze Fotokaarten kunnen op dezelfde wijze en tegen dezelfde prijs ook door niet-leden van de Vereniging besteld worden.

De secr.-penningm.

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

De najaarsvergadering 1972 die het Genootschap op 23 september te Groningen belegd had begon met een ontvangst in het Groninger Museum voor Stad en Lande. Het was weer een gezamenlijke bijeenkomst met leden van de Verein der Münzenfreunde für Westfalen und Nachbargebiete ter herdenking van de minder prettige komst van Westfalers naar Groningen in 1672. Het Museum had een tentoonstelling aan het beleg van Groningen van 1672 gewijd onder de titel 'Groningen Constant'. Mej. Drs. E. Boiten heette de leden welkom en gaf een toelichting bij de verschillende onderdelen van deze boeiende en prachtige ingerichte tentoonstelling.

De lunch vond plaats in 'Het Tehuis', waarna de vice-voorzitter om 2 uur de huishoudelijke vergadering in ditzelfde gebouw opende. Aanwezig waren 50 leden, velen met introduccies.

De vice-voorzitter begint met de herdenking van Dr. J. P. van Erp, die juist op die dag begraven wordt. De notulen van de voorjaarsvergadering te Gouda op 17 juni 1972 worden goedgekeurd. Tot nieuwe leden worden benoemd: H. M. Beijleveld te Offenbach/Main, W. van Dommelen te Rietveld, G. H. Kersten te Kethel, B. Simons te Rotterdam, J. van Sprundel te Fijnaart (N.B.), Université Catholique de Louvain, Séminaire de numismatique te Leuven, en H. R. Veenendaal te Rotterdam. De vice-voorzitter doet mededelingen over de gouden dukaat 1972, geslagen in opdracht van de Banque de Paris et des Pays-Bas en vraagt aan de heer Van den Brandhof enige inlichtingen over de komende zilveren 10-gulden. Deze deelt mee dat er 3 miljoen geslagen zullen worden en dat men overweegt er nog 1½ miljoen aan toe te voegen. Zij zullen te krijgen zijn via postkantoren en agentschappen van de Nederlandsche Bank N.V. Het is

nog niet zeker of deze zilveren tientjes op gepolijste stempels aan verzamelaars beschikbaar gesteld zullen worden.

Voor de voorjaarsvergadering 1973 stelt het bestuur voor een tocht langs kleine muntplaatsen te gaan maken, b.v. in het stroomgebied tussen de grote rivieren, hetzij in eigen auto's, hetzij vanaf een bepaald punt per bus. Niemand der leden is hier tegen.

De vergadering besluit aan de zieke Dr. Van Gelder een bloemengroet te zenden. De heer Schulman wijst er op dat De Geuzenpenning volgend jaar een klein tekort zal hebben door verhoging van drukprijzen en porti. Hij stelt voor de losse abonnementen op f 6,- te brengen en de advertentiekosten te verhogen. Vóór 1 januari zal de penningmeester na overleg hierover beslissen. De heer Heins deelt mee dat de Vereniging voor Penningkunst in zijn eerstvolgende bestuursvergadering een verhoging van de bijdrage aan De Geuzenpenning aan de orde zal stellen. Na sluiting van de huishoudelijke vergadering volgt een theepauze, waarna Prof. Dr. P. Berghaus een voordracht houdt over 'Münzen als Schmuck'. Op het laatste ogenblik heeft hij deze langer gemaakt dan oorspronkelijk zijn bedoeling was als compensatie voor de weggevalen lezing van Dr. Van Gelder. Hij gaat na hoe in verschillende tijden munten tot sieraad gemaakt zijn en hoe zij gedragen werden. Sommige waren als eergeschenk verkregen, andere dienden als amulet. Daarna behandelt hij verschillende groepen munten, waarvan veel exemplaren tot sieraad verwerkt zijn, b.v. Romeinse aurei, die na de montering misschien als militaire eretekenen dienden, de geschenken aan Germanen die door hen tot sieraad gemaakt zijn, en de Karolingische muntsieraden. Dit alles wordt geïllustreerd met prachtige dia's. De conclusie van Prof. Berghaus is, dat deze sieraden, hoewel zij als munten eigenlijk bedorven zijn, toch van groot belang zijn, omdat zij ons waardevolle inlichtingen geven over mensen uit het verleden.

In 'De Bolderij' werd nog geborrelt en door de daarna overgebleven leden gedineerd.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Op zaterdag 31 maart 1973 zal er in Café-Restaurant Flevohof te Elburg een Numismatische Landdag worden gehouden. Hiertoe werd besloten op de vergadering van de Federatie van Numismatische Kringen. De heer G. D. van der Heide, conservator van het Museum in Schokland, zal een lezing houden over muntvondsten bij skeletten en over de herkomst en bestemming van in schepen gevonden munten. Tevens zullen enige bekende handelaren aanwezig zijn.

Aanmeldingsformulieren voor de Landdag zullen aan de Kringsecretariaten worden toegezonden. Lezers van De Geuzenpenning die niet lid zijn van een Kring kunnen een formulier aanvragen bij de secretaris van de Federatie van Numismatische Kringen: L. M. Wielhouwer, Meteorenstraat 93, Emmeloord.

Kring Oost-Nederland

(Secr. Arnhemsestraatweg 93b, Rheden)

Op 31 oktober werd in Zutphen de jaarlijkse onderlinge veiling van de Kring gehouden. Voor het aangeboden materiaal, dat anders dan voorheen hoofdzakelijk uit buitenlandse munten was samengesteld, bestond levendige belangstelling.

Op 28 november werd een gemeenschappelijke avond belegd met de Kringen Twente en Kampen. Dr. H. J. van der Wiel sprak voor een klein maar aandachtig gehoor over de Belgische opstand van 1790 en de numismatiek van die tijd. Uit de inleiding bleek heel duidelijk, hoezeer 'het Zuiden' bij de vaderlandse geschiedenis veelal is verwaarloosd: voor velen der aanwezigen was het volkomen nieuw, wat de heer v. d. Wiel vertelde over het verzet van de Brabanders tegen het verlichte despotisme van Josef II en over de acties van de studenten aan de Leuvense universiteit, een periode van onrust die ten slotte uitliep op een opstand tegen het Oostenrijkse gezag. De omwenteling, na

een jaar ongedaan gemaakt, is weerspiegeld in een klein aantal munten, die in die korte periode zijn geslagen.

Op dinsdag 26 september 1972 sprak voor onze kring pater drs. G. C. A. Elbers uit Mook als invaller voor mej. drs. G. van der Meer, die op het laatste ogenblik verhinderd was, haar voordracht over Vikingschatten te houden. Pater Elbers, sprekend over het thema 'Van Follis tot Bezant', schetste uitvoerig de ontwikkeling van het muntwezen na de door Diocletianus ingevoerde wijzigingen en wees aan de hand van meegebracht materiaal op talrijke details die typerend zijn voor de Byzantijnse munt, waarop men vooral de religieuze interesse van Byzantium weerspiegeld vindt. In het muntstelsel was het brons overheersend, terwijl het weinige zilver duidelijk wijst op de schaarste van dit metaal. Speciaal wijdde spreker aandacht aan de rol van de gouden solidus, die zeer lang in gebruik is geweest en wel de dollar van de middeleeuwen is genoemd. Na afloop volgde nog een geanimeerde discussie.

Kring Groningen

(Secr.: Hertenaan 63, Haren (Gr.))

Vergadering op 29 september 1972

Ons lid, de Heer Mr. H. J. Moltmaker te Wijnjeterp (Fr.) sprak over de Muntvondst te Feerwerd. De spreker vertelde over deze vondst, waarmede hij persoonlijk veel bemoeiingen heeft gehad, talrijke bijzonderheden en, dankzij de welwillende medewerking van het Groninger Museum van Oudheden, konden vele munten uit deze vondst worden bezichtigd.

Vergadering op 20 oktober 1972

De Heer Dr. H. J. van der Wiel uit Gouda, voorzitter van het Genootschap voor Munt- en Penningkunde, sprak over de munten van het Prinsdom Orange onder het Huis Nassau. De Heer Van der Wiel sprak op ongemeen boeiende wijze over het Prinsdom Orange en de eerste Prinsen van Orange uit het Huis Nassau, in het bijzonder over Prins Philips Willem, de 'Spaanse' Prins van Orange, die ook daadwerkelijk enige tijd in Orange heeft vertoefd.

De spreker liet verschillende munten van zijn collectie van dit bijzonder interessante, niet zo gemakkelijk te verzamelen gebied zien.

Vergadering op 17 november 1972

De Heer L. Scholing, medewerker van de Fa. Schulman te Amsterdam sprak over de historische achtergrond van de scheepvaart op munten en penningen en belichtte vele facetten van dit interessante verzamelgebied.

De spreker liet verschillende munten en enkele prachtige 17de eeuwse penningen met voorstellingen op de scheepvaart betrekking hebbende zien.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71 B)

222e bijeenkomst op 20 september 1972 — Mej. drs. G. van der Meer vertelde over de Vikingen en hun tochten naar West-Europa en door Rusland. Van de onmetelijke schatten die zij vergaarden is nog een gedeelte bewaard gebleven. De spreekster toonde dia's van de voornaamste muntsoorten die er in voorkomen, waaronder vele die geslagen zijn in het tegenwoordige Nederland, en vertelde iets over de geschiedkundige achtergronden.

223e bijeenkomst op 12 oktober 1972 — Dr. J. P. C. Kent van het British Museum hield een met prachtige dia's geïllustreerde voordracht over 'English medallic art in the 16th and 17th centuries'. De meeste Engelse medailleurs sneden ook muntstempels. Dr. Kent toonde voorbeelden van hun werk zowel op munt- als op penningkundig gebied.

224e bijeenkomst op 16 november 1972 — Op deze bijeenkomst hielden enkele leden een korte voordracht. Dhr. Klooster sprak over Alexandrijnse munten uit de Romeinse Keizertijd. Dhr. Van der Vin over een goudstuk van de Byzantijnse keizer Michael VIII Palaeologos. Dhr. Hubregtse over Zeeuwse rijksdaalders. Dhr. Beuth besprak een aantal problemen met betrekking tot de komende zilveren herdenkingsmunt van tien gulden. Het onderwerp van de heer Tijssen was: Bedevaarten naar Kevelaar en van de heer Nelemans: Franse huwelijkspenningen.

De tijd na de pauze werd gebruikt voor een bestuursverkiezing, waarbij de heer Van der Kuil, die oorspronkelijk zijn mandaat ter beschikking had gesteld, toch bereid bleek aan te blijven. Verder werd gesproken over de toekomst van de

Haagse Kring en over eventueel te ontwikkelen initiatieven om de kring tot groter bloei te brengen.

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

223e bijeenkomst op woensdag 10 mei 1972 — Een zeer interessante lezing over 'Bankpapier', welke gehouden werd door de heer G. J. Ph. Enters heeft het seizoen van de Amsterdamse Kring besloten.

224e bijeenkomst op donderdag 14 september 1972 — Dr. H. Enno van Gelder kwam een lezing houden over 'De Munten van Bisschop David van Bourgondië'. Deze lezing, die geïllustreerd werd met lichtbeelden en zoals alle lezingen van de Heer Van Gelder uitmuntte door klaarheid van betoog in hoofdpunten en details, werd bijgewoond door een groot aantal leden. Op verzoek van de spreker mocht tijdens de lezing onderbroken worden voor het stellen van vragen, waarvan veelvuldig gebruik gemaakt werd.

225e bijeenkomst op woensdag 18 oktober 1972 — Zoals steeds eenmaal per seizoen gebruikelijk is, werd aan leden van de Kring gevraagd stukken uit hun verzameling mee te brengen en daarover iets te vertellen. Verschillende leden hadden hun jongste aanwinsten ofwel interessante stukken uit hun collectie meegebracht en hierover werd ook druk gediscussieerd.

226e bijeenkomst op woensdag 8 november 1972 — Toen de Heer H. K. Heins uit Bergen (N.H.) op de 225e bijeenkomst met veel enthousiasme enkele moderne penningen uit zijn verzameling had besproken, werd hem gevraagd op de 226e bijeenkomst een lezing over dit onderwerp te willen houden. De Heer Heins heeft zich geen moeite gespaard om met medebrenging van een groot aantal moderne penningen en plasteiken ook, de ontwikkeling van de moderne penningkunst toe te lichten.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

92e bijeenkomst op 7 maart 1972 — Aan de hand van een bijzonder gevarieerde collectie gaf Ir. H. H. Palstring ons een overzicht van 'muntvormen

en muntmetalen'. Een uitstekende documentatie van numismatische mogelijkheden en onmogelijkheden.

93e bijeenkomst op 4 april 1972 — 'Het Romeinse keizersportret: beeldenaar en beeld' was deze avond het onderwerp van Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta. Met schitterende lichtbeelden en een goed oog voor stijlkenmerken gaf mevrouw Zadoks een duidelijk en instructief beeld van de munten van de keizertijd.

94e bijeenkomst op 2 mei 1972 — De heer M. de Jong ging met zijn voordracht 'Nog iets over Florijnen' naar de Hongaarse muntgeschiedenis; spreker vertelde veel over Forinten en liet talrijke exemplaren in de Kring circuleren.

95e bijeenkomst op 6 juni 1972 — Het seizoen werd ook ditmaal gesloten met een avond, waarop een ieder iets over zijn verzameling kon vertellen. Een bijzonder grote opkomst van sprekers zorgde voor een nogal gevarieerd programma.

96e bijeenkomst op 3 oktober 1972 — Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de Kring een feestavond, gevierd met een knappe, maar moeilijke quizz van Dr. H. J. van der Wiel en het verschijnen van het tweede nummer van de lustumkrant van de heer M. de Jong.

97e bijeenkomst op 7 november 1972 — Opnieuw mocht de Kring genieten van het rijke repertoire van Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus. Ditmaal waren de penningen van Stadhouder Willem IV en zijn tijd aan de beurt. Overbodig te zeggen, dat de Kring weer getraceerd werd op een boeiend stuk vaderlandse geschiedenis en een keur van penningen.

Kring Brabant

(Secr.: Zilvermeuwlaan 23, Eindhoven)

114e bijeenkomst op 7 oktober 1972 — Op deze dag maakte de Kring een excursie naar Antwerpen, waar het Rubenshuis en het Museum Plantin-Moretus werden bezocht. In het Rubenshuis werd de collectie Micheaux onder deskundige leiding bezichtigd.

Op deze excursie kwamen zodoende zowel numismatische als bibliophile interesses aan hun trekken, zodat deze in alle opzichten geslaagd was.

115e bijeenkomst op 9 november 1972 — Op deze bijeenkomst werd Dr. J. van Erp herdacht, kortelings overleden, die als een der initiatiefnemers tot de oprichting van de Kring, als bestuurslid vanaf het begin en als Voorzitter gedurende de laatste jaren zich bijzondere verdiensten voor de numismatiek in Brabant en voor de Kring in het bijzonder heeft verworven. Zijn verscheiden laat zodoende een grote leegte na.

Tevens werd afscheid genomen van de Secretaris, de Heer P. W. Meyer, eveneens behorend tot de stichters van de Kring en van het begin af aan bestuurslid, die wegens vertrek naar elders zijn functie ter beschikking moest stellen.

Ter vergadering werd in de ontstane vacatures voorzien, waarna Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus uit A'dam een onderhoudende voordracht hield over het leven van Koningin Wilhelmina, toegelicht aan vele penningen uit sprekers rijke verzameling, waaronder vele zeer interessante en zeldzame exemplaren.

Kring Hoogeveen

28e bijeenkomst op 13 september 1972 — Deze avond werd gebruikt voor een onderlinge veiling. Na afloop van deze veiling was er nog gelegenheid tot onderlinge ruil. De opkomst was goed en de avond verliep in een amuseante stemming.

29e bijeenkomst op 11 oktober 1972 — Deze avond hadden wij als spreker de heer Van Uden uit Zwolle uitgenodigd. Hij sprak over zijn, overigens nog niet uitgegeven, boek 'Beginnelen der Numismatiek'.

Voor velen was dit een leuke lezing. Er waren echter ook enkele leden die het op enkele punten met de heer Van Uden niet eens waren wat bleek uit de vraagstellingen. De opkomst was matig.

30e bijeenkomst op 9 november 1972 — De avond werd gevuld met een veiling van Schulman. De heer Schulman Sr. leidde zijn veiling in met een causerie met als onderwerp de invloed van de Nederlandse munt op het buitenland en de invloed van de buitenlandse munten op de Nederlandse. Tevens werd nog even gesproken over de muntvondst in de Akerendam.

De veiling bracht het mooie bedrag van f 285,— op, daarvoor dank aan de heer Schulman. Na afloop bood de voorzitter een typisch Drents geschenk aan, de heer Schulman en zijn zoon waren hiermee zeer ingenomen. De opkomst was goed.

Kring Noordoostpolder
(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsluis)

17e bijeenkomst op donderdag 28 september — Drs. A. de Haan uit Almelo hield een prachtige lezing over 'godsdienstige spreuken op munten en penningen'. De lezing werd geïllustreerd met dia's en meegebrachte munten, en van vele latijnse teksten werd ons de betekenis medegedeeld; ook was er volop gelegenheid om drs. de Haan vragen te stellen. Na deze zeer gezellige en leerzame avond vertrokken de laatste aanwezigen ca. 11.30 uur. De opkomst van de leden was zeer teleurstellend, dit was mijns inziens te wijten aan het feit dat Ajax deze avond moest voetballen om de wereldcup. Er waren dan ook vrij veel berichten van verhindering.

18e bijeenkomst op donderdag 19 oktober 1972 — Doordat dhr. G. v. d. Heide, conservator van het museum 'Schokland' plotseling naar het buitenland moest en daardoor zijn lezing over muntvondsten in de N.O.P. dus niet kon houden, waren we in de gelegenheid op deze avond vrijelijk onderling ruilingen te doen en gesprekken te voeren. Tijdens deze bijeenkomst werd besloten een muntdepot op te richten (waarvan de bijzonderheden nog uitgewerkt moeten worden). Ook zal getracht worden één onzer leden in Emmeloord bereid te vinden om het jeugdwerk op zich te nemen. Tevens werd besloten om tijdens onze bijeenkomst in december een numismatische quiz te houden.

19e bijeenkomst op donderdag 16 november 1972 — Op deze avond werden er ruim 200 munten geveild, de stemming was goed, de opkomst der leden was iets beneden de verwachting, zodat vele kopers zonder veel tegenbiedingen zich mooie munten konden aanschaffen.

Kring Kampen
(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

47e bijeenkomst op 11 september 1972 — Deze eerste vergadering in het nieuwe seizoen was goed bezocht. Als gasten waren aanwezig de Heer en Mevr. v. d. Dussen uit Maastricht. De Heer v. d. Dussen behandelde het onderwerp: 'De Latijnse muntunie'. Van de gelegenheid om vragen te stellen werd een druk gebruik gemaakt. Na de pauze was er ruimschoots gelegenheid om

munten te kopen uit de collectie, die de Heer v. d. Dussen had meegebracht. Mevr. v. d. Dussen ontving bij monde van de voorzitter een aardige attentie.

48e bijeenkomst op 9 oktober 1972 — Er waren talrijke leden en enkele gasten. De gehele avond werd in beslag genomen door een onderlinge veiling, waarvoor veel munten waren binnengekomen.

49e bijeenkomst op 13 november 1972 — Er was voor deze vergadering een goede opkomst. Als spreker hadden we deze avond als gast Ir. Koning uit Delden. Voor onze kring geen onbekende, maar een goede vriend. Spreker had deze keer als onderwerp gekozen: 'De Engelse penny'.

Op interessante wijze vertelde hij de geschiedenis van de Engelse penny, waarbij prachtig materiaal als illustratie dienst deed. Er volgde nog een interessante discussie. Verder was er volop gelegenheid om onderling munten te kopen en te verkopen.

Kring Twente
(Secr.: Weverstraat 27, Overdinkel)

50e bijeenkomst — Op dinsdag 12 september hield de heer Schulman voor de kring een besloten veiling van stukken uit zijn handelskollektie. De veiling werd voorafgegaan door een lezing over de invloed van het Nederlandse muntwezen op het buitenland en omgekeerd. Het was interessant hoe de heer Schulman geassisteerd door zijn zoon vele voorbeelden kon laten zien van buitenlandse nabootsing van Nederlandse munten en omgekeerd Nederlandse nabootsing van buitenlandse munten.

De heer Schulman toonde zich bereid over zijn lezing een opstel te schrijven voor het blad *Florijs*, waarvoor de voorzitter, de heer Koning, als redakteur van dit blad hem zeer erkentelijk was. Wat de veiling betreft bleek nu nog eens te meer dat de belangstelling toch vooral uitgaat naar Nederlandse munten met name van het Koninkrijk en de Verenigde Provinciën.

Na afloop dankte de heer Koning de heren Schulman voor de bereidheid de lange reis naar Twente te hebben willen maken en hij sprak de hoop uit dat de traditie kon worden voortgezet.

51e bijeenkomst — Op donderdag 12 oktober hield de voorzitter van onze kring, de heer Ir. J. Koning,

een voordracht getiteld: 'De munt in onze taal'. De spreker haalde talloze spreekwoorden en zegswijzen aan die betrekking hebben op munten. Onder deze uitdrukkingen waren vele die nu nog bekend zijn en verscheidene die wij alleen nog kennen van onze ouders en grootouders doch die wij zelf niet meer gebruiken. Ook werd van vele uitdrukkingen de juiste betekenis geanalyseerd door de spreker.

Het meest trots was de heer Koning toch wel op een uitdrukking die hij had gevonden in de Camera Obscura bij het verhaal van Gerrit Witse: 'als dat examen doen most: ik en me man, we hebben het menigmaal teugen mekaar gezeid, hij kan wel in een oortjes doosie; hij wist zijn dingen wel, daar

niet van; maar de schrimpeljeuzigheid, weet U'. De lezing is inmiddels gepubliceerd in het november-nummer van Florijn.

52e bijeenkomst — De heer Ir. H. H. Palstring hield voor de kring Twente op dinsdagavond 14 november een lezing in het Rijksmuseum Twenthe getiteld: 'Muntvormen en muntmetalen'. De heer Palstring maakte een wandeling door de geschiedenis van het muntwezen waarbij ondertussen stil werd gestaan bij de diverse muntvormen en materialen, die zoal in de loop der eeuwen hebben bestaan. De interessante wandeling werd toegelicht aan de hand van stukken die de heer Palstring zelf uit zijn verzameling had meegenomen.

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448

Tel. 23 33 80 - 24 77 21

Amsterdam

SPINK

Handelaren in munten en penningen
van alle tijden

By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists

*Uitgevers
van de „Numismatic Circular”
en andere toonaangevende werken
op numismatisch gebied*

SPINK & SON LTD

Gevestigd in 1666

By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists

KING STREET, St. JAMES'S, LONDON S.W.1
ENGLAND

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

NUMISMAAT & KUNSTHANDEL „DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT.
AMSTERDAM

UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990
Nederlandse en buitenlandse munten,
albums en grote sortering
numismatische literatuur.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

UTRECHTSESTRAAT 115
tel. 238968
Bankbiljetten, gouden munten
en een zeer fraaie collectie
Romeinse munten.

GALERIE DES MONNAIES SA Bernth Ahlström

Avenue du Léman 34
1005 LAUSANNE-Suisse
tél.: 021-29 66 33/34

Case postale 1053
1001 LAUSANNE-Suisse

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Schadowstrasse 71
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 36 38 26

MUNZEN

MEDAILLEN

A. G. VAN DER DUSSEN

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7,
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numismatics, N.Y.

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

'SCHILDERSSERIE'

FRANCISCO DE GOYA

Modelé: R. C. Augustinus

Afm.: 80 mm

Brons gepatineerd

Oplage: 750 stuks

Prijs: f 45,-

REMBRANDT EN SASKIA

Modelé: Pol Dom

Afm.: 100 mm

Brons gepatineerd

Oplage: 750 stuks

Prijs: f 75,-

PICASSO

Modelé: André Bartels

Afm.: 85 mm

Brons gepatineerd

Oplage: 750 stuks

Prijs: f 55,-

Prijzen zijn incl. BTW.

Leden van de Vereniging voor Penningkunst ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer
Voorschoten

Telefoon 01717-4500

23e jaargang no. 2
april 1973

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

BELLEROPHON, PEGASOS EN CHIMAIRA

Toen in de zesde eeuw voor Chr. een aantal Griekse steden het voorbeeld van enkele Klein-aziatische steden gingen volgen en begonnen met het slaan van munten, kwamen ze voor het probleem te staan, welke voorstelling zij als kenmerkend voor hun stad op deze munten zouden plaatsen. Na enkele experimenten werd door de meeste plaatsen een motief gekozen, dat ze ook gedurende de volgende eeuwen regelmatig in hun muntslag toe bleven passen. De bewoners van het eiland Aigina kozen de zeeschildpad als hun motief; bij Rhodos hoort de roos. Athene maakte een andere keuze: hier plaatste men al spoedig de afbeelding van Athena, de stichteres en beschermgodin van de stad, op de voorzijde van de munten en op de keerzijde een takje van de haar gewijde boom, de olijf, en tevens haar vogel, de uil.

Korinthe vindt zijn symbool in de lokale mythologie. Op één zijde en soms zelfs op beide zijden van de Korinthische munten treffen we episoden aan uit de sage van Bellerophon. Deze verhalen rond Bellerophon behoren tot de wat minder bekende Griekse sagen. Onze voornaamste bron van gegevens over deze Griekse held is Homerus. In het zesde boek van zijn Ilias vertelt hij in een vijftigtal regels het levensverhaal en de heldendaden van de Korinthische prins Bellerophon. Als jonge man was Bellerophon in ballingschap geraakt, omdat hij een Korinthische burger had gedood. Hij belandde in Argos aan het hof van koning Proitos en daar trof hem hetzelfde lot als in het Bijbelverhaal Jozef aan het hof van Potifar. De vrouw van Proitos, op wier verleiding hij niet was ingegaan, beschuldigde hem bij haar echtgenoot en eiste zijn dood. De koning durfde hem echter niet te doden en zond hem

2

3

daarom naar Lykië, waar zijn schoonvader koning was. Bellerophon kreeg een verzegelde wastablet mee met daarin volgens Homerus 'verschrikkelijke tekens'. Deze zeer oude vorm van brief bevatte het verzoek aan de Lykische

koning de bringer van de boodschap zo spoedig mogelijk te doden. De koning voelde er echter weinig voor dit zelf te doen, maar hij had in zijn land een verschrikkelijk monster, dat overal verwoestingen aanrichtte en het land veel schade toebrengt. De naam van dit monster was Chimaira. In slechts drie regels geeft Homerus een duidelijke beschrijving van het monster. 'Het was een bovenaards wezen, n'ets had het met de mensen gemeen, van voren een leeuw, van achter een slang, in het midden een geit,* en het blies uit de neusgaten met verschrikkelijke kracht laaiend vuur.' Tegen dit monster werd Bellerophon uitgestuurd en met de hulp van de goden wist hij het te doden. Ook enkele andere moeilijke en gevaarvolle werken wist hij tot een goed einde te brengen. Als dank hiervoor schonk de koning hem tenslotte zijn dochter als vrouw en maakte hem heerser over een groot gebied in Lykië.

In dit verhaal van Homerus komt – merkwaardig genoeg – Pegasos niet voor. We moeten er echter steeds rekening mee houden, dat Homerus een epos scheidt en niet bezig is een handboek voor de mythologie te schrijven. Als dichter kiest hij slechts die themata, welke hij nodig heeft.

Onze gegevens over Pegasos, het gevleugelde paard, ontleen we aan Pindaros, een andere Griekse dichter, die in de eerste helft van de vijfde eeuw voor Chr. zijn vele oden en overwinningszangen schreef. In zijn dertiende Olympische ode roemt hij een Korinthiser, die in de Olympische Spelen twee maal had gewonnen. In dit verband komen ook andere Korinthische beroemdheden aan de orde en zo vertelt Pindaros ook over Bellerophon: toen Bellerophon eens lag te slapen in de buurt van een heiligdom van de godin Athena, verscheen deze hem in zijn droom en gaf hem opdracht het paard Pegasos te temmen, waarbij zij hem de steun van de goden beloofde. Deze Pegasos, een groot gevleugeld paard, snel als de winden, zou een afstammeling zijn van de Gorgo Medusa, het monster met slangen in het haar. Bellerophon legt zijn droom voor aan een

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws

driemaandelijke uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
J. Berkman,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 5,— per jaar
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¼ pagina f 120,— per jaar

DRUK

Boek- en offsetdrukkerij
Vonk Zeist B.V.

4

6

orakeluitlegger en deze raadt hem ten sterkste aan de opdracht uit te voeren. Hij weet inderdaad het paard te temmen en te bestijgen en hoog op de rug van dit paard gezeten, valt hij de Chimaira aan vanuit de lucht en zo ziet hij kans het monster met zijn lans en pijlen te doorboren.

De andere opdrachten van de Lykische koning brengt hij met behulp van dit snelle rijder eveneens tot een goed einde. De sagen houden zich ook bezig met het einde van Pegasos en Bellerophon. Een droevig lot treft Bellerophon: door zijn vele successen verblind tracht hij tenslotte de hemel, waar de goden bijeen zijn, binnen te vliegen. Zeus treft hem echter met zijn bliksem en zo stort Bellerophon van de rug van Pegasos en valt terug naar de aarde. Het paard wordt opgenomen op de godenberg, de Olympus, en krijgt daar verder een goede verzorging 'aan de ruiven van Zeus', zoals Pindaros aan het eind van zijn verhaal over Bellerophon vertelt.

De sage van Bellerophon speelt zich voornamelijk af in twee geheel verschillende landstrekken. Enerzijds is het verhaal gebonden aan de Isthmus (landengte) van Korinthe en het gebied rond Argos in de noord-oosthoek van de Peloponnesos, anderzijds speelt het zich af in Klein-Azië, in Lykië en Karië.

Ook in de numismatiek treffen we deze gebondenheid in plaats aan. De sage van Bellerophon vindt zijn meest sprekende uitbeelding op de vroege zilveren staters van Korinthe. De voorzijde hiervan vertoont het paard Pegasos, de keerzijde heeft nog het op vroeg-Griekse munten veelvuldig voorkomende incusum (afb. 2). Bij latere emissies wordt dit incusum vervangen door het portret van de godin Athena, met een grote Korinthische helm op het hoofd (afb. 3). Zij behoort in de sage als degene, die Bellerophon in zijn droom adviseerde het paard Pegasos te temmen en hem daarbij ook hielp.

Enkele stukken dragen niet de Athenakop, maar laten ons twee episodes uit het verhaal zien: op de voorzijde rijdt Bellerophon op het

paard Pegasos, een speer vasthoudend in de opgeheven rechterhand. De keerzijde van dezelfde munt vertoont de Chimaira, het monster met leeuwepoot en slangestaart, waarbij uit de rug ook nog een geitkop omhoogsteekt (afb. 1 op voorpagina).

Eén munt heeft een heel bijzonder motief: we zien op de voorzijde het paard Pegasos, drinkend aan de bron Peirene. Hier wordt het moment waarop Bellerophon Pegasos voor het eerst zag, in beeld gebracht (afb. 4). De keerzijde van dit stuk vertoont weer de Athenakop met Korinthische helm. De bronnimf Peirene zelf komt voor op enkele vierde-eeuwse Korinthische drachmen (afb. 5). Het is op deze stukken het motief voor de keerzijde, terwijl een Pegasos de voorzijde vult.

5

Korinthe was in de zesde eeuw voor Chr. de rijkste en grootste stad van Griekenland. Korinthische schepen dreven handel met Klein-Azië in het oosten en Zuid-Italië in het westen. Op vele eilanden hadden de Korinthisers koloniën gevestigd. Vooral op de Ionische eilanden, de eilanden tussen Noord-Griekenland en Zuid-Italië, was hun invloed groot. Deze koloniën volgden in de muntslag het voorbeeld van hun moederstad. Zo mag het ons niet verbazen, dat we op het eiland Leukas voor de kust van Akarnania hetzelfde type munten aantreffen als in Korinthe. De stater die als afbeelding 6 wordt afgebeeld – met Pegasos en Athenakop – moet, op grond van de letters LEU op de voorzijde, aan Leukas worden toegeschreven. Het motief volgt echter het normale type van de Korinthische staters. Ook de Chimaira komt op Leukas voor: de keerzijde van een koperen muntje van dit

7

8

9

10

11

12

14

13a

13b

15

16

17

eiland, daterend uit de vierde eeuw voor Chr., laat ons dit monster zien (afb. 7).

Niet alleen op een aantal Griekse eilanden was de invloed van Korinthe groot; ook de noordoosthoek van de Peloponnesos stond onder sterke Korinthische invloed. Een stater van Sikyon toont een prachtige Chimaira. Duidelijk zijn hierop de drie dierenkoppen van dit monsterlijke wezen te onderscheiden (afb. 8). De tweede streek die in de sage van belang is, Klein-Azië, bezit eveneens enkele numismatische voorbeelden, waarop dit verhaal in beeld wordt gebracht. Enkele vroege zesde-eeuwse staters van Lykië vertonen het paard Pegasos. Vaak staat het gevleugelde paard hier afgebeeld op een rond schild (afb. 9); – misschien moeten we hieruit concluderen, dat het motief ook gebruikt werd als decoratie voor de schilden van de soldaten. – De plaats Stratonikeia in Karië heeft een grote voorkeur voor deze sage. Soms vindt men op de keerzijde van koperen munten van deze stad het paard Pegasos in volle galop (afb. 10), soms ook treffen we Bellerophon aan, die het paard aan de teugel in bedwang houdt (afb. 11).

Niet alleen in de Griekse numismatiek kunnen we het motief van Bellerophon, Pegasos en de Chimaira aantreffen. De Romeinen namen na hun verovering van Griekenland zeer veel van de Grieken over, en wel speciaal op het gebied van godsdienst en mythologie. Ook onder het Romeinse bestuur blijft Korinthe zijn mythologische held trouw. Zo wordt onder de regering van keizer Augustus, omstreeks 20 voor Chr., een koperen munt geslagen onder de duoviri Quintus Caecilius Niger en Gaius Heius Pamphilus. Deze twee lokale magistraten kiezen als motief voor de voorzijde een kop van Afrodite, maar op de keerzijde wordt uitvoerig het gevecht tegen de Chimaira in beeld gebracht (afb. 12). We zien Bellerophon van links komen aanstormen op zijn gevleugelde ros, de werpspies in de hand, terwijl rechts de Chimaira in aanvalshouding staat, op het punt om op zijn aanvaller toe te springen.

We treffen dit motief echter niet uitsluitend

aan in de lokale muntslag; ook in de officiële rijksmunt in Rome worden een enkele maal motieven gebruikt, welke ontleend zijn aan deze sage. Tijdens de Republiek komt het motief van Bellerophon één maal voor: een denarius uit omstreeks het jaar 72 v. Chr. van de muntmeester Lucius Cossutius Sabula vertoont op de voorzijde een kop van Medusa, op de keerzijde Bellerophon op zijn paard (afb. 13). Ook het motief van de voorzijde van deze munt heeft te maken met de sage. Pegasos was namelijk volgens de sage voortgekomen uit het bloed van de Gorgo Medusa, op het moment dat dit monster door Perseus werd onthoofd. Waarom Cossutius Sabula deze motieven heeft gekozen, is niet duidelijk. Men vermoedt, dat enige leden in zijn familie of misschien ook wel hijzelf, in Griekenland – waarschijnlijk in Korinthe – een ambt hebben bekleed. Dat het motief iets te maken heeft met de familietraditie van deze man, mogen we wel als vaststaand aannemen. Vele muntmeesters uit deze periode kiezen immers elementen uit hun familietraditie als motief voor hun munten.

Een prachtige Pegasos komt voor op de keerzijde van een denarius van keizer Augustus. Deze munt werd in 18 v.Chr. geslagen door de muntmeester Publius Petronius Turpilianus (afb. 14).

Zoals in het begin reeds gezegd is, behoort het verhaal over Bellerophon en de Chimaira tot de minder bekende Griekse sagen. De Romeinen kenden het verhaal wel, wat blijkt uit de denarius van Cossutius Sabula, maar ze besteedden er over het algemeen weinig aandacht aan. Op Romeinse munten uit de Keizertijd zullen we Bellerophon en de Chimaira dan ook nooit meer tegenkomen. Wel komt het paard Pegasos regelmatig voor. Onder Vespasianus verschijnt het in 76 A.D. op een denarius (afb. 15) en ook onder Hadrianus komt dit motief enige malen voor, o.a. op een dupondius, welke als afbeelding 16 te zien is. Onder Gallienus (253-268) geniet Pegasos opnieuw populariteit: het paard is dan de 'mascotte' van het Legio II Adiutrix (afb. 17).

18

19

20

Door deze keizer wordt Pegasos ook in verbinding gebracht met een ander wezen, dat men zich in de hemel dacht, namelijk met Sol, de zonnegod. Het verschijnt dan als keerzijde met het omschrift: SOLI CONSERVATORI AUGUSTI (afb. 18). Kort na Gallienus komt dit motief van de Pegasos in de muntslag van Rome niet meer voor.

In Griekenland en Klein-Azië is de situatie in de Keizertijd niet anders. Ook hier raakt het verhaal van Bellerophon en de Chimaira wat op de achtergrond in de numismatiek. Pegasos komt in enkele plaatsen in Karië nog wel eens voor als een motief, dat men nog kende uit het verleden.

Een fraaie Pegasos treffen we aan op een koperen munt van Korfu uit de tijd van Julia Domna (afb. 19). Dit eiland in de Ionische Zee, eens een zeer belangrijke kolonie van Korinthe, gebruikt dus in het begin van de derde eeuw na Chr. nog weer eens dit oude motief.

Een laatste munt, waarop alle drie de hoofdfiguren van dit verhaal nog weer eens naar voren treden is een koperen munt van Korinthe uit de tijd van Caracalla (afb. 20). Hier zien we Bellerophon van rechts komen aanstormen op zijn paard. Links onder zit heel klein de Chimaira, die hier veel lijkt op een leuke leeuwenwelp. Links op een rots zit de godin van de jacht, Artemis. Het toevoegen van deze godin maakt duidelijk, dat heel de sage in de sfeer is gekomen van de mythische leeuwenjachten, een thema dat op derde-eeuwse sarcophagen bijzonder geliefd is.

Zo blijkt zelfs in Korinthe in deze tijd de kern van de eigenlijke sage langzamerhand wat te zijn vergeten!

In de numismatiek komt het motief van Bellerophon in de derde eeuw tot een einde. Zo vormt de munt van Korinthe met Bellerophon als jager (afb. 20) een eindpunt, maar tevens al een nieuw begin. Vanaf de derde eeuw zal het motief van de jager Bellerophon voort blijven leven in de Romeinse wereld, doordat het een belangrijke plaats gaat innemen op een aantal vloermozaïeken.

* het woord chimaira betekent in het Grieks geit.

Bij de afbeeldingen.

Een aantal munten is vergroot afgebeeld, vooral wanneer het om kleine exemplaren gaat.

1. Trihemi-drachme van Korinthe, vz. Bellerophon, kz. Chimaira.
2. Stater van Korinthe, vz. Pegasos, kz. incusum.
3. Stater van Korinthe, vz. Pegasos, kz. Athenakop.
4. Stater van Korinthe, vz. drinkende Pegasos, kz. Athenakop.
5. Drachme van Korinthe, vz. Pegasos, kz. bronnimf Peirene.
6. Stater van Leukas, vz. Pegasos, kz. Athenakop.
7. Koperen munt Leukas, vz. Pegasos, kz. Chimaira.
8. Stater van Sicyon, vz. Chimaira.
9. Zilveren munt Lykië, vz. Pegasos op schild.
10. Koperen munt Stratonikeia, kz. Pegasos in galop.
11. Koperen munt Stratonikeia, kz. Bellerophon bij Pegasos.
12. Koperen munt Korinthe, kz. strijd tegen de Chimaira.
13. Denarius Rome, vz. Medusa, kz. Bellerophon.
14. Denarius Rome, kz. Pegasos (Augustus).
15. Denarius Rome, kz. Pegasos (Vespasianus).
16. Dupondius Rome, kz. Pegasos (Hadrianus).
17. Antoninianus Milaan, kz. Pegasos (Gallienus).
18. Antoninianus Rome, kz. Pegasos (Gallienus).
19. Koperen munt Korfu, kz. Pegasos (Julia Domna).
20. Koperen munt Korinthe, kz. strijd tegen Chimaira (Caracalla).

J. P. A. van der Vin.

KEVELAER

In het jaar 1647 verscheen op de 12e februari voor de Synodale Vergadering van de Kerkelijke Overheid van het Bisdom Roermond, welke werd gehouden binnen de stad Venlo in het klooster Ter Weide, Hendrik Buschmann, 40 jaar oud, geboren in het vleek Murmter in het land van Cleef en van beroep marskramer.

Hij verklaarde onder ede, dat hij omstreeks Kerstmis van het jaar 1641, toen hij op weg van Wees naar Kevelaer langs een daar staand hagelkruis kwam, een stem hoorde, die zei: 'Gij zult hier een heilig kapelleke maken'. Hij was verwonderd, maar omdat hij niemand zag, dacht hij dat hij het zich had verbeeld en zette het uit zijn hoofd. Zeven of acht dagen later kwam hij langs dezelfde plaats en hoorde dezelfde stem dezelfde woorden zeggen. Toen dat nog een derde maal geschiedde, begon hij de zaak ernstig te nemen. Maar omdat hij niet over de geldelijke middelen beschikte om het uit te voeren en omdat hij bovendien de overtuiging had, dat zijn echtgenote Mechteld er niet aan zou willen meewerken, besloot hij uit de opbrengst van zijn nerinkje dagelijks een of twee stuivers apart te leggen.

In een nacht, ongeveer een maand voor Pinksteren 1642, kreeg zijn vrouw een visioen, waarbij zij in een groot licht een kapelletje zag met daarin een afbeelding van de Moeder Gods met het Kind. De afbeelding kwam overeen met een kopergravure van Onze Lieve Vrouw van Luxemburg, met een formaat van $7\frac{1}{2} \times 11$ cm, welke twee soldaten haar een week tevoren te koop hadden aangeboden, doch die zij te duur vond. Buschmann die niets had gezien, geloofde het verhaal niet, totdat de nachtwacht hem vroeg, wat hij toch 's nachts voor een groot licht in huis had gehad. Hij vertelde toen zijn vrouw wat hij onderweg had beleefd. Ze zochten de soldaat op, maar deze had de afbeelding al overgedaan aan een officier, die intussen in krijgsgevangenschap was geraakt. Kort daarop kwam deze weer vrij en schonk de kopergravure aan Buschmann. Met de hulp van de pastoor van Kevelaer werd het kapelletje gebouwd, overeenkomstig het visioen van Mechteld. Op 1 juni 1642 bracht de pastoor in alle stilte de afbeelding erheen. De toeloop van gelovigen en pelgrims tot Onze Lieve Vrouw Troosteres der Bedrukten was spoedig zo groot dat in 1643 werd begonnen met de bouw van een kerkje, de tegenwoordige kaarsenkapel, welke in 1645 gereed kwam.

Op de synode van 1647 kregen de bedevaarten naar Kevelaer de kerkelijke goedkeuring. Rondom het eerste kapelletje werd in 1654 de huidige, achthoekige barokke kapel gebouwd. In 1664 werd de kopergravure geplaatst in een zilveren omlijsting, geschonken door de eerwaarde heer Boxmeer, pastoor te Eindhoven, en de heer Van der Laer, zilversmid te 's-Hertogenbosch.

De kerk van 1645 werd te klein, toen de bedevaarten, vooral uit Nederland en België, sterk in grootte en aantal toenamen. In 1864 werd de tegenwoordige Basiliek ingewijd. Het aantal bedevaartgangers bedroeg in 1953 bijvoorbeeld 600.000.

afb. 1

In een groot aantal plaatsen in ons land werden Broederschappen opgericht tot het bevorderen en leiden van Bedevaarten naar Kevelaer. Van enkele weten we de stichtingsdatum. Zo werd die in Utrecht in 1740 opgericht, Amersfoort in 1750, Achttienhoven bij Montfoort in 1836, Oss in 1882 en Oirschot in 1887. De stichtingsdatum van de broederschappen in Den Haag en Arnhem is ons niet bekend.

afb. 2

Van de Broederschap te Utrecht verwierf het Koninklijk Penningkabinet onlangs een draagpenning, een zilveren ovale plaat met een oog, zonder jaartal, maar waarschijnlijk te dateren in het begin van de 19e eeuw. De voorzijde vertoont een primitief gegraveerde Madonna met het omschrift O.L. VROUW VAN KEVELAAR. Op de keerzijde lezen we het opschrift BROEDERMEESTER DER UTRECHTSCHER PROCESSIE. Deze penning heeft een afmeting van 43 × 34 mm (afb. 1).

Zwierzina 1898/1908 vermeldt onder nr. 51 een bronzen herinneringspenning aan de Pontificale Hoogmis, te Kevelaar opgedragen door Mgr. H. v. d. Wetering, aartsbisschop van Utrecht bij gelegenheid van zijn zilveren priesterfeest op 13 september 1899.

Onder nr. 128 vermeldt Zwierzina in het zelfde werk een penning op het 150-jarig bestaan van de Amersfoortsche Processie met op de voorzijde de afbeelding van O.L. Vrouw van Kevelaar en als omschrift CONSOLATRIX ORA

afb. 3

In het bezit van het Penningkabinet was al een bronzen draagpenning met op de voorzijde het genadenbeeld, waarboven het opschrift CONSOLATRIX AFFLICTORUM ORA PRO NOBIS (Troosteres van de bedrukten, bid voor ons). Als omschrift lezen we BROEDERSCHAP VAN O.L. VROUW VAN KEVELAER, GEVESTIGD TE UTRECHT. Op de keerzijde staat het gekroonde wapen van Utrecht met daaromheen TER HERINNERING AAN HET 150 JARIG BESTAAN DER UTRECHTSCHER PROCESSIE NAAR KEVELAER 1740-1890 (afb. 2). Van deze broederschap bestaat nog een andere penning in brons met op de voorzijde een afbeelding van het genadenbeeld en als omschrift: BROEDERSCHAP O.L. VROUW KEVELAER TE UTRECHT. Op de keerzijde de jaartallen 1740 en 1890 met het omschrift: UTRECHTSCHER PROCESSIE KEVELAER.

PRO NOBIS (Troosteres, bid voor ons) en op de keerzijde het wapen van Amersfoort met de jaartallen 1750 en 1900.

Over de Broederschap te Achttienhoven zegt Zwierzina, dat in 1886 een penning is vervaardigd voor D. van Rossen, Broedermeester in de Processie naar Kevelaar bij gelegenheid van de 50e bedevaart. Van de in 1882 in Oss opgerichte Broederschap vermeldt Zwierzina (1898/1908) als nr. 790 een ovale penning, geslagen ter herdenking van het 25-jarig bestaan. Op de voorzijde van deze penning een afbeelding van het genadenbeeld met het opschrift: TROOSTERES DER BEDRUKTEN, BID VOOR ONS en als omschrift: TER HERINNERING AAN MIJN 25EN PELGRIMSTOCHT 1907 PROCESSIE OSS-KEVELAER. Van deze penning zouden 20 exemplaren zijn gemaakt, waarvan er 17 zijn

afb. 4

afb. 5

uitgereikt aan bedevaartgangers, die alle 25 processies hadden meegemaakt.

Wat Oirschot betreft, hier vermeldt Zwierzina als nr. 779a een penning, gemaakt, bij gelegenheid van de eerste bedevaart naar Kevelaer.

Interessant is een zilveren draagpenning in mijn collectie, bestaande uit een plaat met losse rand en oog, waarop aan de voorzijde een gegraveerde afbeelding van de beeltenis van O.L. Vrouw van Kevelaer tegen een achtergrond van stralen. De keerzijde draagt het opschrift TER GEDACHTENIS DER 25 JARIGE JUBILE VAN CORNELIS VAN HAL COMMISSARIS DER PROCESSIE TOT KEVELAER 1872. Het is jammer, dat op deze penning geen plaatsnaam wordt genoemd (afb. 3).

Modern is de herinneringsmedaille met op de voorzijde het beeld en op de keerzijde de achthoekige kapel op het door hoge bomen overschaduwde marktplein van Kevelaer (afb. 4). Hetzelfde geldt ook voor de devotie-medailles met verschillende motieven, zoals die momenteel nog in grote hoeveelheden te koop worden aangeboden (afb. 5).

H. Tijssen.

DE KEIZERSNAAM OP STEDELIJKE MUNTEN

Op een groot aantal munten van de Nederlandse steden die een eigen muntrecht hadden, komt de naam van een Duitse keizer voor. Op veel andere van diezelfde steden ontbreekt zo'n naam. Op het eerste gezicht lijkt willekeur te heersen, maar toch zit er wel enig systeem in, al kunnen niet alle details afdoende worden verklaard.

De eerste aanleiding vormen de privileges die Deventer (1486) en Groningen (1487) van keizer Frederik III wisten te verkrijgen om gouden munten te mogen slaan. Beide gaven reeds enige tijd zilveren munten uit, doch voor het slaan van goud was naar de rechtsopvatting van die tijd een afzonderlijke toestemming vereist. Op alle goudguldens van deze steden, evenals op die van Kampen (dat al een alge-

meen muntrecht bezat sinds 1397) en van Zwolle (privilege van 1488) verschijnt dan ook sedertdien zonder uitzondering de naam van de regerende keizer, eerst Frederik III, daarna diens opvolgers Maximiliaan I en Karel V. Op de gelijktijdige zilveren munten, die niet op deze privileges berusten, worden die namen niet vermeld.

Een aanzienlijke uitbreiding kreeg de verwijzing naar de keizer onder Karel V, omstreeks 1540. De regering van de Spaanse Nederlanden, waartoe de noordoostelijke provincies inmiddels waren gaan behoren, trachtte de muntbevoegdheid van de steden te beperken. Deze verzetten zich met succes daartegen, o.a. met een beroep op hun keizerlijke privileges. Zij hadden er dan ook belang bij daar meer dan tevoren op te wijzen. Vandaar dat de thans samenwerkende Drie Steden van Overijssel, die al in 1538 zilveren daalders zonder keizersnaam hadden uitgegeven, enkele jaren later daarop portret en naam van Karel V gingen plaatsen, wel te verstaan in zijn hoedanigheid van Duits keizer, opvolger van Frederik III, niet als heer van de Nederlanden. Ook Nijmegen, dat als oude rijksstad al lang gouden en zilveren munten uitgegeven had, nam deze voorzorg: omstreeks 1550 verschijnt ook daar borstbeeld en naam van keizer Karel V op goudguldens en zilveren daalders (de munt van de stad Groningen gaf in deze tijd geen groot geld uit).

Een welkome erkenning vond het muntrecht van Nijmegen en de Overijsselse steden, toen zij werden opgenomen in de sinds 1559 voor het Duitse Rijk gecreëerde organisatie voor toezicht op de muntslag: zij werden voor muntaangelegenheden gebracht onder de jurisdictie van de Nederrijns-Westfaalse kreits, die geregeld in Keulen zg. Probationstage hield. Dit bracht tevens de verplichting mee op muntsoorten, die volgens de Duitse rijksregelingen werden geslagen, de rijksadelaar en de naam van de regerende keizer, Maximiliaan II, later Rudolf II, te plaatsen. Aan deze regel hebben zij zich dan ook tot ver in de 17e eeuw gehouden, ook toen na 1588 de Over-

ijsselse steden weer ieder afzonderlijk gingen munten. Slechts het kleine geld, dat volgens lokale regelingen werd geslagen, bleef hierbuiten; deze exceptie bracht ook mee dat in Groningen, dat zeer weinig goudguldens en rijksdaalders sloeg, de keizersnaam zelden voorkomt.

Een nieuwe situatie ontstond toen door de Opstand de Republiek der Verenigde Nederlanden zich vestigde en feitelijk aan de verbinding met het Duitse Rijk een einde kwam. De steden behoefden zich weinig aan te trekken van de muntautoriteiten in Keulen, die geen gezag in de Nederlanden meer konden uitoefenen, maar wachtten zich intussen er wel voor het gezag van de Staten-Generaal over hun munthuizen te erkennen; zij bleven daartoe zich op de keizerlijke oorsprong van hun muntrecht beroepen en handhaafden zorgvuldig de naam van de regerende keizer op goudguldens, rijksdaalders en andere grote munten. Ook op gouden dukaten werd thans die naam vermeld, al hebben zij hetzelfde type als die van de Verenigde Provinciën: dit was wel te rechtvaardigen, omdat ook in de Republiek de dukaten conform de Duitse rijkswet van 1566 werden uitgegeven. Maar de steden gingen ook andere in de Nederlanden gebruikelijke soorten als dukaten met de hoofden en rozenobels, later leeuwendaalders slaan. Omdat deze soorten met de Duitse muntwetgeving niets te maken hadden, kon hierop nooit de naam van de keizer worden genoemd; zelfs werd in het omschrift de elders vaak gebruikte kwalificatie als 'rijksstad' meestal vermeden. Wel daarentegen verschijnen de keizers Rudolf II en Matthias I nadrukkelijk op enkele nieuwe soorten die weliswaar ook niet op Duitse wetten berusten, maar bepaald tegen de regelingen van de Republiek ingaan, zoals snaphaanten arendschellingen en florijnen.

In het tweede kwart van de 17e eeuw raken de soorten die een keizersnaam vertonen, geleidelijk in onbruik. Waar ze nog gehandhaafd worden, treedt een zekere slordigheid in het eigenlijk vrij zinledig gebruik in. Zo nu en dan wordt vergeten de naam van een overleden

verre keizer door die van zijn opvolger te vervangen; speciaal in Zwolle worden geregeld Ferdinand II en III verward. De steden gaan steeds meer de provinciale muntsoorten, waarop de keizer niet vermeld kon worden, overnemen. In 1659 wordt de schimmige contrôle in Keulen formeel vervangen door die van de Haagse Generaalmeesters; zilveren ridders en dukaten vertonen dan ook geen spoor van verwijzing naar keizer of rijk. Slechts op de gouden dukaten wordt enige tijd Leopold I als regerende keizer genoemd.

De tegenstellingen tussen stedelijke en provinciale munten laiden echter in de tweede helft van de eeuw nog eenmaal op. Dit leidde er o.a. toe dat Kampen en Zwolle ca. 1668 hun muntmeesters machtigden heimelijk opnieuw florijnen te slaan: om dit minder opvallend te houden werden de nieuwe munten zonder jaartal geslagen en met de naam van keizer Matthias, juist zoals een halve eeuw vroeger. Na 1679 geschiedde de aanmunting van florijnen meer openlijk, hoewel nog steeds in strijd met de voorschriften van de Staten-Generaal. Zij werden nu weer normaal gedateerd. Zwolle, Groningen en Zutphen zagen af van het gebruik van een al of niet fictieve keizersnaam; Kampen bleef doorgaan de naam van Mathias I, nu met niet passende jaartallen te gebruiken; Deventer bezigde aanvankelijk in 1684 de naam van de regerende keizer Leopold I, maar verving die al in het volgende jaar door die van Ferdinand II, zoals die op de laatste voorafgaande florijnen van 1621 voorkwam. Ook te Nijmegen, dat nog niet eerder florijnen had geslagen, treedt deze naam op: de stempels werden hiervoor nl. geleverd door de stempelsnijder van Deventer.

Ter afsluiting nog een enkel woord over de gebruikelijke titulatuur. Frederik III en Maximiliaan heten steeds 'Rooms keizer' (Romanorum Imperator) zonder meer, de laatste vóór zijn kroning te Rome, soms 'Rooms koning'. Sedert Karel V komen twee met vrij grote regelmaat gebruikte toevoegingen in zwang: vóór alle titels 'bij de gratie Gods' (Dei gratia) en achteraan 'altijd vermeerderaar des Rijks'

(semper Augustus). Andere uitbreidingen zijn zeldzamer: 'verkoren (electus), sedert onder Ferdinand I de keizerkroning te Rome in onbruik was geraakt, en 'koning van Hongarije en Boheme' sedert Rudolf II.

Het voorkomen van keizersnamen op stedelijke munten kan als volgt worden samengevat:

		gouden dukaat	goudgulden	(rijks)daalder	florijn	schelling
Frederik III	1439-1493	x				
Maximiliaan I	1493-1519	x				
Karel V	1519-1558	x	x	x		
Ferdinand I	1558-1564	x				
Maximiliaan II	1564-1578		x	x		
Rudolf II	1578-1612	x	x	x		x
Matthias I	1612-1619	x	x	x	x	x
Ferdinand II	1619-1637	x	x	x	x	x
Ferdinand III	1637-1657	x		x		x
Leopold I	1657-1705	x			x	x

H.E.v.G.

MUNTVONDST WOERDEN

In de binnenstad van Woerden werd op 8 juni 1972 een stenen kannetje met munten gevonden. Het werd, in twee stukken gebroken, aangetroffen bij werkzaamheden voor een nieuw gebouw van de Ned. Middenstandsbank N.V. op de plaats waar twee jaar geleden een huis was afgebroken.

Het potje bevatte 367 zilveren en zeer enkele gouden munten. Zij waren door corrosie sterk aan elkaar gekit, maar bleken na reiniging behoorlijk bewaard te zijn. De schat bevat globaal de volgende soorten:

- de grote meerderheid, 221 stuks, bestaat uit door de hertogen van Bourgondië in Vlaanderen geslagen munten: botdragers van Philips de Stoute, braspennings van Jan zonder Vrees en kromstaarten van Philips de Goede;
- Holland zelf is veel minder ruim vertegen-

woordigd, met 57 stuks, voornamelijk leeuwen van Willem VI en tuinen 'met de lopende leeuw' van Jan van Beieren;

- een derde groep van betekenis wordt gevormd door Henegouwse en Brabantse munten: tuinen van het oorspronkelijke type met de leeuw binnen een omheining en drielanders, tezamen 70 stuks;
- uit andere Nederlandse gewesten, zelfs het naburige Sticht Utrecht, zijn slechts weinig stukken afkomstig. Wel bevinden zich daaronder enkele zeldzaamheden: een Namense naslag van de Vlaamse braspennning, een nog steeds raadselachtige tuin waarvoor zowel Marsum in Friesland als Marche in Luxemburg als muntplaats zijn voorgesteld en een te Anholt door Gijsbert van Batenburg geslagen imitatie van een Hollands 'leeuwen' dat tot nu toe slechts uit een ertegen gericht verbod van de stad Utrecht bekend was;
- de schat bevat slechts één niet-Nederlandse munt, een goudgulden van Keulen geslagen in 1423 of 1424.

Deze laatste munt is tevens een aanwijzing voor de verbergingsdatum: geen andere munt heeft later te zijn geslagen. Wel kunnen sommige soorten iets later vervaardigd zijn: de aanmaak van Brabantse en Henegouwse drielanders duurde van 1420 tot ca 1425; de eerste emissie van Vlaamse kromstaarten van Philips begon in 1419 en werd pas in 1428 door een tweede - hier niet vertegenwoordigde - vervangen. Daar evenmin Brabantse en Hollandse reeksen die in 1427 en 1428 aanvingen, aanwezig zijn, moet de verberging wel op 1424 of iets later worden gesteld.

Hierop wijst trouwens ook de volgorde waarin de munten in het potje gekomen waren. Een pakket van 120 stuks zat nl. toen de munten voor reiniging aan het Kon. Penningkabinet werden toevertrouwd, nog in de hals vast. Dit gedeelte bestond vrijwel alleen uit Vlaamse kromstaarten van Philips, die in de rest van de schat, die lager in het kannetje gezeten had slechts een kleine minderheid tussen munten van veel meer uiteenlopende herkomst en da-

tering uitmaakten. De eigenaar die het geld uit veiligheidsoverwegingen wegstopte, heeft ongetwijfeld deze munten het laatst in het kannerkje gedaan; mogelijk vormden zij een laatste toevoeging aan een reeds wat eerder bijeengespaard bedrag. Daar onderin munten uit omstreeks 1422 gelegen hebben, die wel sporen van slijtage door de omloop vertonen, wijst de latere toevoeging van niet veel anders dan kromstaarten op de tweede helft van de jaren '20 toen deze Vlaamse muntsoort – tezamen met lokale navolgingen – in het gehele gebied van de Nederlanden andere zilverstukken verdrong.

H.E.v.G.

OPROEP

tot medewerking aan een studie van de Nederlandse Florijnen (28 stuiverstukken)

Wie meer wil weten van een bepaalde muntsoort, bemerkt al gauw dat de beschikbare literatuur ontoereikend is. Dit geldt zeker ook voor de in de 17e eeuw in ons land geslagen Florijnen of 28 stuiverstukken of zilveren goudguldens en de halven en kwarten daarvan de 14 en 7 stuiverstukken.

Een poging tot verdieping van mijn kennis van dit type munten bracht mij er toe de stukken zelf te gaan zien, want pas dan ontstaat een werkelijk inzicht in de varianten en stempelverschillen, die zeer talrijk blijken te zijn. Na een start bij enkele grote openbare en particuliere collecties werd het een sport om zo veel mogelijk onder ogen te krijgen. Als gevolg daarvan heb ik tot nu toe circa 2000 stukken uit ongeveer 100 verzamelingen kunnen beschrijven. Aangezien het echter ondoenlijk is om alle verzamelaars te vinden en dan ook nog te bezoeken, die zulke munten in hun collecties hebben, en het toch zinvol lijkt te proberen een zo volledig mogelijke inventarisatie tot stand te brengen, doe ik bij deze een verzoek aan alle muntliefhebbers die 28-, 14-en/of 7 stuiverstukken bezitten, die ik nog niet gezien heb, mij daarover te berichten.

Hierbij is het niet van belang of het stukken zijn die ik waarschijnlijk elders al wel zal hebben gezien en dus wel ken. Het gaat tevens om inzicht in de frekwentie waarmee stempelvarianten voorkomen, om te weten hoeveel geklopte stukken er zijn, hoe vaak de diverse kloppen voorkomen etc.

Teneinde overbodig heen-en-weerschrijven te voorkomen geef ik hieronder een kort overzicht van wat er in ons land is geslagen, alsmede de wijze waarop ik u verzoek mij de munten uit uw collectie te beschrijven.

28 Stuiverstukken zijn tussen 1601 en 1694 geslagen door de gewesten Friesland, Groningen, Overijssel en West Friesland plus een proef van 1694 van Holland, alsmede door de steden Groningen, Deventer, Kampen, Zwolle, Zutphen en Nijmegen.

14 Stuiverstukken alleen in Friesland en Deventer en 7 stuiverstukken in Friesland.

In 1693 zijn alle toen in omloop zijnde 28 stuiverstukken voorzien van een instempeling (klop). Deze kloppen zijn willekeurig aangebracht, zodat de plaats ervan op de munten voor de studie niet van betekenis is. De volgende kloppen komen voor: HOL voor Holland, UTR voor Utrecht; G.O. voor Groningen en Ommelanden; L voor Lingen; DR voor Drente; een Pijlenbundel voor de Staten Generaal; het gekroonde Friese wapen voor Friesland en het vrij kleine ongekroonde Overijsselse wapen voor Overijssel.

Bij de beschrijving van de munten verzoek ik u de volgende gegevens te verstrekken:

– De volledige tekst (voor zover leesbaar) van beide zijden compleet met de interpunctie-tekens. Een onleesbaar deel kan door een streepjeslijn ---- worden aangegeven. Als letters elkaar raken gelieve u dat aan te geven. Ook als letters en de cartouche waarin 28 staat elkaar raken. De interpunctie-tekens kunnen verschillen op voor- en keerzijde en zelfs ook op dezelfde kant. De meest gangbare zijn punten, dubbele punten, plustekens, maalttekens, roosjes, klaverbladachtige tekens of combinaties daarvan. Het komt ook veelvuldig voor dat zij ontbreken.

– Het jaartal kan in de tekst staan of elders. In het eerste geval wordt het gewoon als deel van de tekst vermeld, zo niet dan gaarne vermelding van de plaats zoals boven de kroon, onder de kroon, onder het schild of in het veld. Het kan zelfs aan weerszijden van de munt voorkomen (voor en achter). Vaak is het verkort weergegeven; in dat geval dient dan niet 1685 maar 85 opgegeven te worden, omdat er gevallen bestaan waar zowel volledig als verkort jaartal kunnen voorkomen. Als het jaartal boven de kroon staat kunnen de cijfers al dan niet gescheiden zijn door de fleurons van die kroon, een enkele keer echter ook door punten. Al die verschillen zijn van belang.

– Een summiere aanduiding van het beeld op voor- en achterzijde is gewenst omdat soms bv. Groningen en ommelanden 1692 twee totaal verschillende typen van hetzelfde jaar bestaan. Volstaan kan worden met aanduidingen als, kop, adelaar, wapenschild, 2 ineengeslagen handen. De adelaar is altijd tweekoppig behalve bij enkele vroege stukken van Deventer. Dus eenkoppige adelaar wel vermelden.

– De waarde-aanduiding kan op verschillende plaatsen staan zoals onder het schild op de keerzijde in een cartouche; in het veld aan weerszijden van het borstbeeld (soms sr soms s) of in de rijksappel op de borst van de adelaar. In deze rijksappel, meestal cirkelvormig, staat soms een punt, soms een wapen soms niets of enkele strepen, dit wel aangeven. Een enkele keer (West Friesland) is de vorm van belang.

– Ook vermelding van het muntmeestersteken is belangrijk, alsmede van de plaats waar dat staat zoals voor- en/of keerzijde, in de tekst, na de tekst, in het jaartal, na het jaartal, boven de kroon e.d. Soms staat het in een schildje. Bekende tekens zijn een leeuw voor Friesland (maar soms ook een roosje). Een roosje voor Groningen, een klaverblad of een hondje (naar links of naar rechts voor beide) voor Deventer, een ruiter voor Kampen, een 5 bladige bloem voor Zwolle, een gewei voor Zutphen, een Morenkop voor Nijmegen, een hondje voor Groningen geweest en een meermin

voor de stad Groningen. Vooral de stand van de Morenkop is zeer verschillend, die kan door een pijltje worden aangegeven uitgaande van de rechtopstaande munt.

– Als u twijfelt of iets duidelijk genoeg is, maak dan een krasafdruk van voor- en achterzijde door een stuk papier over de munt te leggen en daar met zacht potlood over heen te gaan.

– De vorm van de kroon kan van belang zijn (die boven het wapenschild) bv. bij Nijmegen, een krasafdruk is hier nuttig.

– Vermeldt vooral of de munt geklopt is en welke de instempeling is. Een enkele keer is een munt meer dan eenmaal ingestempeld. Vermelding daarvan is belangrijk.

– Verschillende typen komen met en zonder binnenranden voor zowel voor als achter. Vermelding van een binnenrand is daarom belangrijk, dit kan het best volgen na de tekst zodat meteen duidelijk is aan welke zijde de binnenrand is. De binnenrand staat tussen beeld en tekst en is soms zeer onduidelijk.

– Als de tekst boven de kroon langs gaat is vermelding daarvan van betekenis, omdat er typen zijn waarbij dit wel of niet kan voorkomen. In dat geval is het ook nodig te vermelden of en waar de tekst wordt onderbroken door de uitstekende fleurons van de kroon.

Tenslotte zijn er nog een reeks incidentele bijzonderheden die vermelding behoeven nl.

– Bij Friese stukken de plaats in de tekst waarheen de zwaardpunt wijst, het aantal fleurons van de kroon (3 of 5), of er onder het wapenschild een ornamentale versiering, een punt of niets is.

– Bij Groninger stukken van 1681 (twee ineengeslagen handen) staat een hoed op een stokje; geef daarvan de breedte in m.m.

Bij die van 1674 (grote boerenkop met hoed) komen twee varianten van het wapenschild voor, nl. plompebladen links boven en rechts onder dan wel rechts boven en links onder.

– Als er na de tekst een roosje staat gelieve dat te vermelden. Soms staat er op Friese stukken een onduidelijk teken iets lijkend op een eikel.

– Er komen op sommige stukken typische puntencombinaties voor in de tekst zoals twee punten naast elkaar, drie punten in een driehoek, drie naast elkaar met een er midden boven, vier in een ruit of vijf in een kruis.

– Groninger stukken van 1673-1677 hebben boven de hoed het woord OMNI waarvan de laatste 1 of 2 letters vaak kleiner zijn en soms laag soms hoog geplaatst zijn.

– Letters en cijfers zijn soms fout gesneden zoals n verkeerd om, 6 of 9 kopstaand, een omgekeerde v in plaats van een a.

– Interpuncties kunnen fout zijn bv. CAMP.EN. – Boven de adelaar kunnen in plaats van een kroon 3 lussen staan (West Friesland).

– Bij Overijsselse stukken wordt het woord TRANS – is vaak gescheiden door een punt of streepje dat soms een letter raakt en soms vrij staat.

Zo u ziet zijn er veel bijzonderheden waardoor stempelvarianten onderscheiden kunnen worden. Enkele daarvan zijn zo lastig te omschrijven dat ik ervan af heb gezien dat te doen. Dit zijn met name de vorm van de adelaars en de wapenschilden met hun ornamenten. Die hoeft u dan ook niet weer te geven.

Als u beschikt over het boek van Verkade is vermelding van de nummers daarvan wel prettig maar let goed op of de afbeelding wel exact overeenkomt met uw exemplaar. Sommige afbeeldingen hebben fouten en sommige varianten zijn niet in het boek vermeld.

Het is de bedoeling te zijner tijd de resultaten van de inventarisatie bekend te maken. Dit zal echter niet op korte termijn kunnen omdat er nog veel gegevens verzameld en verwerkt moeten worden. Geneert u niet om ook een enkel stuk op te geven, hoe meer berichten binnen komen hoe beter zulks is. Houdt u mij echter ten goede als ik alleen maar reageer als de omschrijvingen tot nadere vragen aanleiding geven.

Als u over interessante gegevens betreffende de muntslag beschikt ben ik daar ook heel erkentelijk voor. Ik heb al een en ander bijeen maar ben er van overtuigd nog veel te missen. Ten einde dubbele registratie te vermijden is

het prettig om ten aanzien van stukken, verworven in de twee laatste jaren, de herkomst te vermelden. Het kan zijn dat ik het betrokken stuk daar al gezien heb.

Ik hoop u niet alleen werk te bezorgen maar tevens een gelegenheid te bieden enkele stukken uit uw collectie weer eens met andere ogen te bekijken. Als u nadere gegevens wilt hebben kunt u mij telefonisch bereiken 030-615974.

Beschrijvingen gelieve u te sturen naar W. K. de Bruijn, Lemnosdreef 2 te Utrecht.

Bij voorbaat mijn hartelijke dank voor uw medewerking.

W. K. de Bruijn.

NOGMAALS DE DUKAAT 1972

(Van redaktiezijde ingekort)

In de Geuzenpenning van januari 1973 maakt de heer A. T. Puister enige kritische kanttekeningen naar aanleiding van het feit dat de Muntwet 1948 aan een ieder de gelegenheid biedt dukaten te doen slaan.

In artikel 5, lid 3 van deze wet is vermeld:

‘Het staat een ieder vrij voor zijn rekening gouden ducaten te doen slaan aan ’s-Rijks Munt, wanneer de werkzaamheden voor het Rijk of voor de Overzeese Gebiedsdelen dit niet verhinderen. ’s-Rijks Munt is niet verplicht partijen goud beneden honderd kilogram aan te munten in ducaten.’

Met name vraagt de heer Puister zich af of men met een dergelijke emissie gelukkig moet zijn: er is geen circulatiebehoefte en het ruikt naar maakwerk voor verzamelaars. Maakwerk zoals dat ook in de filatelie voorkomt en waarmee vele postzegelverzamelaars allerminst gelukkig zijn.

Deze benadering acht ik toch wel wat eenzijdig.

In de Memorie van Toelichting op de Muntwet 1948 is o.m. gesteld:

‘Ofschoon de gouden munten van 10 en 5 gulden worden afgeschaft, stelde de regering er prijs op de gouden dukaat, mede uit historische overwegingen te handhaven. Deze munt

C. Höfner
ontwerpen 'schapen'

is geen wettig betaalmiddel, heeft geen nominale waarde en is meer te beschouwen als een van Rijkswegge gegarandeerde handelspenning.' Verder leest men in de M.v.T.:

'De gouden ducaten neemt een geheel eigen en door traditie bepaalde plaats in. In de bestaande regeling dient geen wijziging te worden gebracht.'

Bij art. 5 lid 3 wordt de wet als volgt toege-licht:

'Door de bepalingen van het Deviezenbesluit 1945, (Staatsblad no. F 222) betreffende het beschikken over goud en de daaraan gegeven uitvoering door De Nederlandsche Bank, zal door ingezetenen van de vrije aanmunting van Dukaten zonder dispensatie geen gebruik kunnen worden gemaakt. Het beginsel der vrije aanmunting als zodanig wordt echter gehandhaafd. Zodra verlichting van de beperkende bepalingen nopens het beschikken over goud zulks mogelijk zal maken, zal het recht van ingezete tot vrije aanmunting van dukaten kunnen herleven.'

Ondanks de sporadische verschijning van nieuwe dukaten verheugt het mij dat deze munt omgeven is door wettelijke waarborgen, voortspuitend uit historische overwegingen en traditie, waardoor de band met het verleden levend wordt gehouden.

Dat de heer Puister in zijn opvatting over de ducaten als maakwerk niet alleen staat blijkt overigens ook uit de hierboven reeds genoemde Memorie van Toelichting in de passage: 'sommige leden betwijfelden, of het wel nodig is de gouden ducaten te handhaven, nu overigens de gouden munten worden afgeschaft.'

Op mijn beurt betwijfel ik echter of deze geachte afgevaardigden ooit relatie hebben gehad met numismatiek in het algemeen of met dukaten in het bijzonder.

J. A. Tours

BUITENLANDS NIEUWS

Ieder die, hetzij beroepsmatig, hetzij als penningliefhebber, iets met penningkunst te maken heeft, wordt uitgenodigd deel te nemen

aan het 15e congres van de F.I.D.E.M. (Fédération internationale de la médaille) te Helsinki, van 22 t/m 26 augustus a.s. Het belangrijkste evenement is de opening van een internationale tentoonstelling van moderne penningen; verder omvat het programma voordrachten, ontvangsten, vergaderingen, excursies en een slotdiner. Voor 160 Finse marken (kunstenaars 50 marken en begeleidende familieleden 80 marken) kan men dit alles bijwonen en krijgt men bovendien de tentoonstellingscatalogus en de FIDEM 73 penning cadeau.

Eventueel kan men erheen reizen met een chartervlucht uit Parijs, maar ook uit Amsterdam geeft een Itéreis een belangrijke korting. Vóór of na het congres kan men deelnemen aan speciale excursies van 3 dagen. Alle inlichtingen te verkrijgen bij Mej. drs. G. van der Meer, Koninklijk Penningkabinet, Zeestraat 71b, Den Haag. Opgaven graag vóór half april.

**VERENIGING VOOR
PENNINGKUNST**

CHRISTL HÖFNER

Christl Höfner, geboren 17-2-1933, kwam in de zomer van 1954 in aanraking met de beeldhouwkunst. In Salzburg gaf Kokoschka een schildercursus en de Italiaanse beeldhouwer Manzù doceerde er zes weken beeldhouwen. Van 1956 tot 1959 studeerde zij bij Esser aan de Amsterdamse Ryksacademie.

Daarna getrouwd met een Indiase pharmacoloog, woonde Christl Höfner een jaar in Engeland en enige jaren in Calcutta.

In 1963 keerde zij met haar man en twee dochtertjes terug naar Europa en vestigde zich in Aresheim, bij Basel, in Zwitserland.

In de loop van enkele jaren ontwierp ze enige tientallen penningen. Aan mensen en dieren heeft ze haar hart verpand. Dit blijkt o.a. uit

haar kinderportretten en het portret van Theresia van der Pant, die getuigen van plastische kracht en innerlijke bewogenheid. Ook haar Indiase penningen 'twee vrouwen met ieder een kind op de arm' en 'drie karbouwen' imponeren door de licht- en schaduwwerking. Haar ontwerpen tonen dat geen moeite haar te veel is om geduldig en consciëntieus te werken aan de zich gestelde taak.

Ook aan de nieuwe penning voor de Vereniging voor Penningkunst heeft zij vele maanden met zeer veel zorg gewerkt. Voordat haar definitieve ontwerp gereed kwam, maakte ze een negental studies over het onderwerp 'schapen'. Uit deze studieplastiekjes, die stuk voor stuk het onderwerp op andere wijze interpreteren, blijkt hoe solide en zorgzaam haar aanpak van de opdracht is geweest.

De nieuwe penningen worden reeds gegoten bij de Koninklijke Begeer en zullen naar verwacht mag worden in de loop van de maanden april en mei aan de leden worden toegezonden.

L. C. Boogerd

Indiase penning

Ten vervolge op de mededelingen in de vorige aflevering van De Geuzenpenning, kan gemeld worden, dat de achterstand in de vervaardiging van de penningen voor 1972 is

ingelopen.

Begin februari konden de laatste exemplaren van de Montessoripenning verzonden worden aan die leden, waarvan de contributie over 1972 ontvangen was, terwijl toen met spoed werd begonnen met het gieten van de tweede penning van 1972: De penning 'Herder-met-Schapen' van Mevr. Seth-Höfner.

Deze penning, gegoten door de N.V. Koninklijke Begeer en gepatineerd te Amsterdam o.l.v. Mej. Th. R. van der Pant, wordt eveneens diegenen toegezonden, die de bijdrage over 1972 voldeden.

Voor de penning 1973: 'Vondelpark' door J. H. Jorna, zullen vrijwel zeker modellen aanwezig zijn op de Algemene Vergadering, welke, zoals reeds eerder werd vermeld, gehouden wordt op 14 april 1973 in het Koninklijk Penningkabinet te Den Haag.

Aldaar zal dan ook de Nederlandse inzending voor de dit jaar weer te houden FIDEM-Tentoonstelling te bezichtigen zijn. Mej. Drs. G. van der Meer, Bestuurslid van onze Vereniging, zal de aanwezigen nader over de FIDEM informeren.

Reeds eerder werd overwogen, de gehele verzending van Verenigingspenningen door het secretariaat te doen geschieden. In februari werd daartoe de gehele bij de N.V. Koninklijke Begeer aanwezige voorraad verenigingspenningen gekeurd, waarna de goedgekeurde exemplaren aan de Vereniging werden overgedragen. Direct daarna werden stappen ondernomen om te komen tot een dusdanige aanvulling van de voorraad, dat vlotte aflevering van nabestellingen door de leden, in de toekomst zoveel mogelijk gegarandeerd kan worden.

De leden wordt in dit verband nog eens verzocht, bestellingen van verenigingspenningen uitsluitend te richten aan het secretariaat.

Gaarne maken wij u nog eens attent op de volgende Verenigingsuitgaven:

a. Een bronzen *Huwelijkspenning*, Ø 50 mm,

naar ontwerp van Niel Steenberg, die voor onze Vereniging destijds ook de Carnavalspenning ontwierp.

Huwelijkspenningen worden u toegezonden als u er *f* 10,- per stuk voor overmaakt op Postgirorekening No. 96820, ten name van de Vereniging voor Penningkunst te Bergen (N.H.).

- b. Een serie van 10 *Fotokaarten*, waarop een 10-tal Verenigingspenningen met voor- en keerzijde zijn afgebeeld. Deze kaarten kosten, inclusief BTW, etc. *f* 3,50 per serie en kunnen eveneens besteld worden door het overmaken van het benodigde bedrag op de rekening van de Vereniging.

Zowel Huwelijkspenningen als Fotokaarten kunnen op dezelfde wijze en tegen dezelfde prijzen, door niet-leden besteld worden.

De secr.-penningm.

Prijs van de Vereniging voor Penningkunst Penningtentoonstelling

Met het doel grotere algemene bekendheid te geven aan de hedendaagse Nederlandse penningkunst en het vervaardigen van penningen door Nederlandse medailleurs te stimuleren heeft de Vereniging voor Penningkunst besloten tot instelling van de *Prijs van de Vereniging voor Penningkunst*.

Het plan hiertoe werd reeds toegelicht en besproken met de aanwezige leden tijdens de algemene ledenvergadering in maart 1972.

Het bestuur der vereniging stelt zich voor deze prijs twee- of driejaarlijks toe te kennen aan de medailleur die, het door een deskundige jury als beste prestatie beoordeeld werk i.c. penning(en) heeft vervaardigd in een bepaalde periode.

De eerste keer zal de prijs worden toegekend in 1973 voor werk vervaardigd in de periode 1960-1972.

De prijs is:

- a. een bedrag in geld, waarvan de grootte wordt vastgesteld door het bestuur der vereniging.
Deze prijs bedraagt voor eerste toekenning *f* 500,-.
- b. evt. een opdracht voor een door de vereniging uit te geven penning; resp. bestemming van een penning uit de evt. door de winnaar ingezonden zgn. 'vrije ontwerpen' voor een uit te geven verenigings-penning. Dit volgens de geldende regels (betr. honorarium enz.) van de Vereniging voor Penningkunst.

De prijs voor 1973 zal worden uitgereikt op de openingsdag van een - ter gelegenheid van dit evenement te organiseren - *Penningtentoonstelling* (met aankoopmogelijkheid) in het expositiecentrum 'De Vaart' te Hilversum van 8 september tot 8 oktober 1973 a.s.

Nadere gegevens zijn vermeld in een programma-reglement, dat inmiddels aan de kunstenaars-leden der vereniging en andere medailleurs werd toegezonden.

De leden ontvangen t.z.t. een uitnodiging voor de tentoonstelling.

De K.

NUMISMATISCHE KRINGEN

NUMISMATISCHE LANDDAG

31 maart 1973

De suggestie een Numismatische Landdag te organiseren, werd op de vergadering van de Federatie van de Numismatische Kringen in Nederland aanvankelijk sceptisch ontvangen. Enige ervaren organisatoren van dergelijke manifestaties voorspelden een opkomst van hooguit 80 numismaten.

Het was voor de Numismatische Kring Noordoostpolder een uitdaging om de voorgenomen landdag tot een succes te maken.

Welnu, na twee maanden intensief organiseren met overdrijvende wolkenvelden, is heden de zon doorgebroken.

Medio februari werd in Emmeloord de 155ste betalende deelnemer ingeschreven.

Gezien de reacties van de laatste dagen, is de verwachting gerechtvaardigd, dat het getal van 200 deelnemers zal worden overschreden. Van vele verzamelaars hebben wij positieve reacties/suggesties ontvangen.

Daaronder zijn er ook die problemen hebben. Er zijn verzamelaars die pas na het officiële gedeelte kunnen komen, vanwege werkzaamheden, de verre reis etc.

Voor deze verzamelaars, die toch graag de Landdag voor een gedeelte willen bijwonen, hebben wij alsnog een regeling getroffen.

Deze verzamelaars kunnen bij de speciale ingang (is aangegeven), tegen betaling van f 2,50 p.p. het middagedeelte bijwonen.

Voor verdere inlichtingen en programma: zie Geuzenpenning januari 1973.

Kring Noordoostpolder

(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsluis)

20e bijeenkomst op 21 december 1972 — Er werd voorgesteld de vastgestelde donderdag als bijeen-

komstdag te verplaatsen naar de maandag. Als proef zal in de toekomst een bijeenkomst op maandag worden gehouden.

De heer H. G. Dijkstra gaf een toelichting op de Landdag, waarvan de leden inmiddels een programma kregen.

Hierna volgde een Numismatische Quiz. Door de 4 verschillende onderwerpen hadden ook de niet op het Koninkrijk gerichte verzamelaars goede kansen. Een gratis loterij besloot de avond.

21e bijeenkomst op 18 januari 1973 — Gasten waren de heren J. Schulman en zoon uit Amsterdam. De heer Schulman sprak over Europese munten uit verschillende perioden, de invloed van de Nederlandse munten op het buitenland en tevens de invloed van buitenlandse munten op de Nederlandse munten. Hierna volgde een veiling, waarbij de heer Schulman van ieder nummer een korte toelichting gaf.

Kring Kampen

(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

50ste vergadering op 11 december 1972 — Er was voor deze bijeenkomst geen spreker, maar er werd nog al lang gesproken over de komende nationale landdag.

Wegens vertrek van de Heer v. Uden naar Brabant werden de aanwezigen door bovengenoemd lid op feestelijke wijze getrakteerd en werden vele goede woorden gesproken.

51ste vergadering op 8 januari 1973 — Dr. H. E. van Gelder sprak aan de hand van dia's over: Ned. munten van Filips II.

52ste vergadering op 12 februari 1973 — Vijf leden van onze kring spraken ieder vijf minuten. De Heer Brinksma over Baltische munten. De Heer Korteweg over de munten van het Engelse Gem. Best. De Heer Kuik over: wat zal men verzamelen. De Heer Westenbrink over munten uit de Franse middeleeuwen. De Heer Wielhouwer over de verhouding van de federatie en het Koninklijk Ned. Genootschap.

Kring Hoogeveen

32e bijeenkomst op 13 december 1972 — Deze avond was er gelegenheid om onderling te ruilen. Ook werd er nog een kleine veiling gehouden.

33e bijeenkomst op 10 januari 1973 — Tijdens deze vergadering werd het jaarverslag besproken en goedgekeurd. Verder werd de avond gevuld met een veiling en onderlinge ruil, tevens werd er nog

aandacht besteed aan de komende landdag op de Flevohof.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71B)

225e bijeenkomst op 13 december 1972 — Drs. J. P. A. van der Vin sprak over 'Griekse munten in hun natuurlijke omgeving'. Hij combineerde afbeeldingen van oud-griekse munten met zelfgemaakte dia's van de landschappen waarin zij ontstaan zijn.

226e bijeenkomst op 18 januari 1973 — Dr. H. Enno van Gelder hield een causerie over 'Munten van Philips II', waarbij vooral de historische achtergrond van de verschillende Nederlandse reeksen ter sprake kwam.

Kring Rotterdam
(Secr.: Burg. Lefèvre de Montignylaan 190)

98e bijeenkomst op 7 december 1972 — Ons lid de heer C. J. F. Klaassen sprak over de Rotterdamse vroedschapspenningen. In een uitvoerig historisch betoog belichtte hij het ontstaan van vroedschapspenningen en toonde er talrijke uit zijn verzameling.

99e bijeenkomst op 9 januari 1973 — De avond was gewijd aan een huishoudelijke vergadering en een belangwekkende veiling.

100e bijeenkomst op 6 februari 1973 — Met veel gasten in zijn midden vierde de kring zijn 100e vergadering met enkele korte inleidingen en een expositie uit het bezit van de leden.

Kring Zeeland
(Secr.: Zuidlandsestraat 88, Oostburg)

40e bijeenkomst op 13 januari 1972 — Dr. Enno van Gelder sprak over 'Hagemunten in de 16e eeuw', en gaf ons daarbij een inzicht in de ongeregelde staatkundige en monetaire toestanden van destijds.

41e bijeenkomst op 10 februari 1972 — Ruilbeurs.
42e bijeenkomst op 9 maart 1972 — Numismatische quiz o.l.v. ons lid C. J. Holtslag. Daarna ruilbeurs.

43e bijeenkomst op 13 april 1972 — Inleiding door de heer P. C. Korteweg uit Zwolle over 'Muntvervaardiging vroeger en nu'. Na de levendige discussie nog ruilbeurs.

44e bijeenkomst op 11 mei 1972 — Huishoudelijke vergadering en ruilbeurs.

45e bijeenkomst op 14 september 1972 — Ruilbeurs.

46e bijeenkomst op 12 oktober 1972 — Onderlinge veiling t.b.v. de Kring.

47e bijeenkomst op 9 november 1972. — Ruilbeurs.

48e bijeenkomst op 14 december 1972 — Ruilbeurs met gasten van de Kring 'De Baronie' uit Breda.

49e bijeenkomst op 11 januari 1973 — De heer J. Schulman uit Amsterdam sprak over de 'Europese Munt' en nam ons daarbij mee, niet naar de toekomst, doch naar Karolingers en Romeinen. Voorts veilde hij, geassisteerd door zijn zoon, een aantal munten, mede t.b.v. de Kring.

50e bijeenkomst op 8 februari 1973 — Deze jubileum-ruilbeurs kreeg een extra feestelijk karakter door de geste van de leden, die het bestuur met geschenken bedachten.

Kring Groningen
(Secr.: Hertenlaan 63, Haren Gr.)

147e bijeenkomst op 15 december 1972 — De Heer Schulman uit Amsterdam hield na een korte lezing een veiling.

148ste bijeenkomst op 26 januari 1973 — Jaarvergadering, waarbij als secretaris werd herkozen de Heer Mr. J. C. Timmer te Haren en als assessor II, in de plaats van de aftredende Heer H. J. Huijzinga, de Heer R. L. A. M. Maas te Groningen.

Kring Utrecht
(Secr.: Johan Wagenaarkade 71I, Utrecht)

De openingsvergadering van de Kring Utrecht vond plaats op 15 november 1972 in 's-Rijks Munt.

Het bestuur werd als volgt samengesteld: J. Vinckenborg, voorzitter; W. K. de Bruijn, penningmeester; C. Karres, secretaris.

De voorzitter sprak aan de hand van dia's over: Geld uit de tijd van de Republiek der 7 Verenigde Provinciën.

2de bijeenkomst op 24 januari 1973 — De heer W. K. de Bruijn sprak over: Testons. De heer A. Gorter sprak over: Oosterse munten. De heer C. Karres sprak over: munten van Utrechtse bisschoppen uit de 11de eeuw.

De verslagen van de Kringen Amsterdam, Brabant en Limburg zullen verschijnen in het volgende nummer.

NUMISMAAT & KUNSTHANDEL „DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. AMSTERDAM

UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990
Nederlandse en buitenlandse munten,
albums en grote sortering
numismatische literatuur.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

UTRECHTSESTRAAT 115
tel. 238968
Bankbiljetten, gouden munten
en een zeer fraaie collectie
Romeinse munten.

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Léman 34
1005 LAUSANNE-Suisse
tél.: 021-29 66 33/34

Case postale 1053
1001 LAUSANNE-Suisse

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Schadowstrasse 71
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 36 38 26

MUNZEN

MEDAILLEN

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekennen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9^e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7,
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

HANS M. F. SCHULMAN

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 5.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numismatics, N.Y.

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

'SCHILDERSSERIE'

FRANCISCO DE GOYA

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 80 mm
Brons gepatineerd
Op'age: 750 stuks
Prijs: f 45,-

REMBRANDT EN SASKIA

Modelé: Pol Dom
Afm.: 100 mm
Brons gepatineerd
Op'age: 750 stuks
Prijs: f 75,-

PICASSO

Modelé: André Bartels
Afm.: 85 mm
Brons gepatineerd
Op'age: 750 stuks
Prijs: f 55,-

Prijzen zijn incl. BTW.

Leden van de Vereniging voor Penningkunst ontvangen 10% korting

*Koninklijke Begeer
Voorschoten*

Telefoon 01717-4500

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

4 x HERACLIUS

Tijdens de lange regering van Heraclius (608)-610-641 werd het Byzantijnse Rijk voor de eerste maal in z'n geschiedenis ernstig bedreigd. Deze keizer wist met veel moeite en ten koste van enorme verliezen aan manschappen en grondgebied de Perzen te verslaan en de eerste aanval van de pas tot Islam bekeerde Arabieren tot stilstand te brengen.

Dat de portretten op de munten niet steeds hetzelfde zijn gebleven gedurende zijn lange regering, spreekt eigenlijk wel voor zich. De veranderingen die er tijdens zijn regering in het bestuur van het rijk optraden, vinden we in de muntportretten weerspiegeld.

Afbeelding 1 toont een kleine koperen munt (10 nummia) uit de periode 608-610 na Chr. Het volk wilde de tirannie van keizer Phocas (603-610) niet langer meer dulden en begon in opstand te komen. De provincies Noord-Afrika en Egypte riepen Heraclius uit tot nieuwe heerser. Zijn vader, eveneens Heraclius genaamd, was op dat moment exarch (goeverneur) van Africa; hij was ook de eigenlijke aanstichter van de opstand.

De rebellen weigerden uit naam van Phocas nog munten te slaan. Het probleem was echter dat de oude keizer niet dood was en dat Heraclius nog niet plechtig tot keizer was gekroond. Om deze constitutionele moeilijkheid op te lossen werd door de Senaat van Carthago aan Heraclius de titel 'consul' verleend. Het opschrift op de voorzijde van zijn munten uit deze periode luidt dan ook: ERACLIO CONSULI (= voor consul Heraclius). Heraclius draagt geen kroon op het hoofd en voert ook niet de keizerlijke titel PERPETUUS AUGUSTUS. Hij is gekleed in de consulaire tunica en draagt de consulaire scepter met adelaar erop in de hand.

vervolg op p. 42

DE GEUZENPENNING

munten- en penningkundig nieuws

driemaandelijks uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
J. Berkman,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 5,— per jaar
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¾ pagina f 120,— per jaar

DRUK

Boek- en offsetdrukkerij
Vonk Zeist B.V.

VAN DE REDACTIE

Tot onze spijt kunnen we in dit nummer geen
hoofdartikel over penningen plaatsen. De reeds
lang geleden toegezegde bijdrage is tenslotte
toch niet ingezonden. Daarom treft u – even-
als in het vorige nummer – op de voorpagina
een artikel aan over een onderwerp uit de an-
tieke numismatiek.

Aan de lezers:

Bij deze derde aflevering van de Jaargang
1973 van De Geuzenpenning wordt U een
exemplaar aangeboden van een geïllustreerde
catalogus van de penningen, sedert 1926 uit-
gegeven door de Vereniging voor Penning-
kunst.

De wenselijkheid, om te komen tot deze uit-
gave, bestond reeds jaren, maar het plan kon
nu gerealiseerd worden, mede dankzij een sub-
sidieverlening door het Prins Bernhard Fonds.
Wij willen daarvoor hier onze grote erkente-
lijkheid uitspreken.

Onze leden vinden in deze catalogus, juist
dankzij de afbeeldingen, wellicht aanleiding
tot het uitbreiden van hun verzamelingen met
één of meer Verenigingspenningen, niet-leden
komen er nu misschien toe, het aangaan van
het lidmaatschap te overwegen.

Men kan zich hiertoe richten tot het Secreta-
riaat van de Vereniging: Notweg 21, Bergen
(N.H.) – 1760.

Uit de nu voor U liggende catalogus moge
blijken, dat de Vereniging steeds met de tijd
meeging, o.a. door naar verhouding steeds meer
gietpenningen uit te brengen en de vrije vorm-
geving niet te schuwen.

Ook in de toekomst zal getracht worden, de
Verenigingsuitgiften een afspiegeling te doen
zijn van datgene, wat er op het gebied van de
Penningkunst gaande is.

Moge deze catalogus een stimulans zijn voor
Medailleurs en verzamelaars en daarenboven
velen nader brengen tot de Penningkunst!

Het Bestuur

Steeds meer gebieden sluiten zich bij de op-
stand aan (Syria-Cyprus) en op 3 oktober 610
wordt de hoofdstad Constantinopel door de
opstandelingen veroverd. Phocas wordt ter
dood gebracht en Heraclius kan dan op plech-
tige wijze tot keizer worden gekroond. Dan
verschijnt een nieuw portrettype op de munten
(afb. 2). De keizer draagt nu een kroon met
een kruis en een pluim getooid, en aan de zij-
kanten afhangende versierselen. Hij is gekleed
in een harnas waaroverheen hij een soldaten-
mantel heeft geslagen. In de hand heeft hij niet

2

3

4

meer de scepter, maar een kruis. Ook de legende is nu aangepast: DNHERACLIUS PP AUG; toegevoegd zijn dus de titels Dominus Noster en Perpetuus Augustus. Dit type munten is geslagen tussen 610-613.

In 613 verschijnt het portret van zijn zoontje Heraclius Constantinus op de munten naast dat van zijn vader. In dat jaar was dit jongetje van slechts 1 (!) jaar oud door zijn vader alvast tot medekeizer gekroond. De munt vertoont vader en zoon, beiden met een kroon op het hoofd en beiden gekleed in de officiële keizerlijke gewaden. De vader draagt een korte baard en lang haar, de zoon had dat op zijn uiterst jeugdige leeftijd nog niet en wordt daarom maar zonder afgebeeld. Tot 631 blijft dit het normale type waaraan weinig verandert; alleen wordt rond 625 – toen Heraclius Constantinus een jongen was van ongeveer 14 jaar – het kinderportret vervangen door dat van een jonge man, nu voorzien van een korte baard. Om de twee van elkaar te kunnen onderscheiden draagt vader Heraclius nu een lange baard. In 632 hebben er weer enige belangrijke gebeurtenissen plaats in de keizerlijke familie. Heraclius Constantinus – inmiddels 20 jaar geworden – wordt officieel tot Consul verheven en zijn halfbroer Heraclonas (een zoon van Heraclius uit een tweede huwelijk) wordt met de titel Caesar in de heersersdynastie opgenomen.

Dan begint de periode met drie figuren op de voorzijde van de munten. Eerst is Heraclonas nog niet gekroond en wordt hij afgebeeld zonder kroon, maar met een klein kruisje iets boven zijn hoofd. Na zijn kroning in 638 ziet hij er precies zo uit als zijn vader en halfbroer (afb. 4). Heraclius, kenbaar aan een grote baard en snor, staat in het midden, aan zijn linkerhand staat Heraclius Constantinus (dus rechts op de munt), aan zijn rechterhand Heraclonas. Alle drie dragen zij een lange chlamys en alle drie ook hebben ze een kruisglobe in de hand.

Tot aan de dood van Heraclius in het voorjaar van 641 blijft dit het normale motief op de munten. Dan zal Heraclius Constantinus hem opvolgen, voorzijde van zijn munten.

maar hij – reeds vanaf zijn jeugd ziekelijk en zwak – zal slechts drie maanden regeren. Na zijn dood volgt de andere medekeizer, Heraclonas, hem op als keizer. Ook zijn regering zal slechts enkele maanden duren, want bij een paleisrevolutie in het najaar van 641 delft zijn partij het onderspit en zo verdwijnt Heraclonas, verminkt en gemarteld, in ballingschap naar het eiland Rhodos. J. P. A. van der Vin

IN MEMORIAM DR. J. W. A. VAN HENGEL

Op 11 maart 1973 overleed te Utrecht in de ouderdom van 68 jaren, het lid van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde, Dr. J. W. A. van Hengel, oud-Muntmeester van 's Rijks Munt te Utrecht. Jan Willem Arnold van Hengel, geboren te Zutphen op 4 mei 1904, studeerde aan de Rijks Universiteit te Utrecht en promoveerde aldaar op 8 juni 1931 tot doctor in de wis- en natuurkunde op een proefschrift getiteld: 'De metastabiliteit der Stof- Praecipitatiereacties'. Zijn promotor tot wiens assistenten hij behoorde, was de later onder de duitse bezetting omgekomen Prof. Dr. Ernst Cohen.

Tot begin 1934 bleef Van Hengel verbonden aan het Van 't Hoff-Laboratorium van de R.U. te Utrecht. Op 1 februari 1934 werd Dr. van Hengel benoemd tot 1e Scheikundige-Chef der Afdeling Contrôle van 's Rijks Munt.

De oorlog, bezetting en bevrijding, als ook de wederopbouw van een geregeld muntwezen in de na-oorlogse jaren hebben grote invloed gehad, waardoor zijn ambtsperiode als een der meest bewogen tijdperken in de geschiedenis van het Nederlandse Muntwezen staat geboekstaafd.

Na het vertrek van zijn ambtsvoorganger Dr. W. J. van Heteren, die op 1 mei 1942 wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd, eervol ontslag was verleend, werd Van Hengel m.i.v. genoemde datum 'tot nader order' belast met de waarneming van de functie van Muntmeester.

Op het Departement van Financiën was sedert 1941 de leiding evenwel geheel in handen ge-

komen van fervente aanhangers van het nationaal-socialisme, die voor de opengevallen plaats hun voorkeur naar een getrouw partij-lid lieten uitgaan. Reeds na een maand werd Van Hengel van zijn functie ontheven, echter m.i.v. 1 november 1942 andermaal met de leiding van de Munt belast, nadat de eerder benoemde N.S.B.-er, bij nader inzien, geen blanco strafregister bleek te bezitten. Deze tweede waarneming werd op 17 maart 1944 abrupt beëindigd, toen de moeilijkheden met de toenmalige Thesaurier Generaal Rost van Tonningen culmineerden in een onmiddellijk ingaande schorsing. In de hierna volgende maanden tot aan de bevrijding was Van Hengel verbonden aan het Rijksbureau voor Nonferro-metalen te Den Haag, waardoor een deportatie naar Duitsland werd voorkomen.

Na de bevrijding m.i.v. 7 mei 1945 benoemd tot 's Rijks Muntmeester nam Dr. van Hengel aanstonds de leiding van het Staatsmuntbedrijf weer op zich. Tijdens zijn directoraat kwam op advies van de Muntcommissie 1945, waarvan hij als lid deel uitmaakte, de Muntwet 1948 tot stand, die een geheel nieuwe periode van herstel en vernieuwing van het Nederlandse Muntwezen inluidde, terwijl in 1955, als uitvloeisel van de nieuwe verhoudingen, zoals deze in de genoemde Muntwet mede tot uitdrukking kwamen, een nieuwe Wet nopens het toezicht op en de zorg voor de zaken van de Munt, van kracht werd.

Een aantal publicaties (zie voetnoot) betreffende de numismatiek van zijn hand zagen in de periode tot zijn pensionering op 1 juni 1969, het licht. Hij was een onvermoeid vorser in de geschiedenis van het meer dan duizendjarig muntbedrijf hier te lande en enige jaren redactielid van het Jaarboek voor Munt- en Penningkunde. Voorts was hij lid van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en Wetenschappen en van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam, bestuurslid van Tivoli, de Kunst-academie Artibus en vervulde hij enige tijd het voorzitterschap van de Rotary-club en de Handelssocieteit te Utrecht. Ook de internationale contacten boeiden Van Hengel bizon-

der. Hij was mede-oprichter van de Mint Directors Conference in 1962 te Lausanne, waar voor het eerst de directeurs van de Europese Munthuizen tesamen kwamen en waarvan hij in 1966 te Madrid tot President werd gekozen.

Zijn verdiensten werden door de Regering erkend door zijn benoeming tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.

Voor degenen, die het voorrecht genoten met hem te hebben samengewerkt, blijft de herinnering levend aan een beminnelijk en blijmoedig mens, wiens vriendschap een uitzonderlijke waarde bezat.

Voetnoot:

'Geschiedkundige aantekeningen betreffende den muntslag in Nederland na 1887'. Jaarboek M & Pk 1937.

'De Curaçaosche Realen en Stuivers van 1821 en 1822'. Jaarboek M & Pk 1938.

'Geschiedkundige aantekeningen betreffende den muntslag voor Nederlandsch West Indië'. Jaarboek M & Pk 1940.

'De zinken pasmunt'. Jaarboek M & Pk 1946.

'De Muntwet 1948'. Jaarboek M & Pk 1948.

'Een muntslag voor Luxemburg'. Jaarboek M & Pk 1965/66.

'Geschiedkundige aantekeningen betreffende de muntslag in Nederland van 1937 - 1969' (nog nader te verschijnen).

M. van den Brandhof

MUNTVONDST WIJK-bij-DUURSTEDEN II

Bij de opgravingen in het oude Dorestad is na de vondst van munten van koning Pippijn, waarover in april 1972 bericht werd, in het najaar wederom een Karolingische schat te voorschijn gekomen. Een door corrosie aangegekit klompje bleek bij zorgvuldige reiniging 32 meest goed bewaarde zilveren munten te bevatten, benevens een fragment van een 33e munt.

Aangetroffen werden 17 munten van Karel de Grote (768-814), alle daterend uit de eerste

helft van diens regering. Zij zijn van hetzelfde gewicht en type als de oudere munten van koning Pippijn. Op de vz. staat in twee regels in onregelmatige letters de koningsnaam CARO/LVS, op de kz. staat meestal de muntplaats in min of meer afgekorte of verbasterde vorm. Negen stuks vertonen de naam DORESTAT vergezeld van de strijdbijl, die ook op munten van koning Pippijn veelvuldig voorkomt; één exemplaar is geslagen in Dinant; de overige vertonen afkortingen die nog niet met zekerheid of in het geheel niet verklaard zijn. De munten met de naam Dorestad zijn vermoedelijk deels elders vervaardigde naslagen.

De andere 15 munten vertonen de naam van keizer Lodewijk de Vrome (814-40) en zijn van een geheel ander, zwaardere en groter type. Op de vz. staat een kruis, soms vergezeld van punten in de hoeken, waaromheen het omschrift +HLVDOVVICVS IMP; op de kz. staat in één, twee of drie regels de muntplaats. Hieronder overweegt, in tegenstelling met de eerste groep, Dorestad geenszins: slechts drie stukken vertonen die naam, terwijl verder vertegenwoordigd zijn: Keulen, Straatsburg, Kamerijk, Meaux, Tours, Bourges, Narbonne, Milaan en Venetië, benevens de 'paleis-munt' waarmee mogelijk Aken is bedoeld.

Deze laatste groep die munten uit alle delen van het omvangrijke rijk bevat, maakt het nodig de schat in het begin van de regering van keizer Lodewijk, ca 820 op zijn vroegst, te dateren. Dit maakt het bijzonder merkwaardig dat de schat geen jongere munten van Karel de Grote opleverde. De boven beschreven lichte penningen zijn nl. in 793 vervangen door zwaardere munten van geheel nieuw type waarvan de munten van Lodewijk de directe voortzetting vormen. Nu zijn inderdaad deze nieuwe munten van Karel aanzienlijk zeldzamer dan die van zijn opvolger, zodat de geringe omvang van de emissies het ontbreken in deze kleine schat mogelijk voldoende verklaart. Wel blijft uniek de vereniging van oude lichte penningen en nieuwe zware penningen in één schatvondst. Tot nu toe zijn geen vondsten bekend geworden, waarin beide soorten tezamen voorkwamen; wel komen een

enkele maal munten van het nieuwe type van Karel de Grote in schatten uit de tijd van Lodewijk de Vrome voor.

H.E.v.G.

EEN ZELDZAAM JUBILEUM

Wie veertig jaar bij één baas werkt, krijgt een horloge met inscriptie, maar wie veertig jaar lid is van de Numismatische Commissie van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, ontvangt een penning. Geen prijspenning, gewoon een penning voor zijn verzameling. Want het is duidelijk dat wie zo lang de verzameling van een Genootschap beheert, alleen enthousiast blijft, wanneer hij ook zelf verzamelaar is. Dat, en nog veel meer, is Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus, die 19 maart in het Rijksmuseum te Amsterdam, in de zaal van het Genootschap, dit zeldzame jubileum vierde.

Tot voor kort leraar, nog steeds examinator in het vak van zijn voorkeur (de geschiedenis), schrijver over Oranje- en familiepenningen, voorzitter van de Amsterdamse Numismatische Kring en oud-bestuurslid van het Genootschap. En dat hij ook een groot popularisator is – een feit dat in numismatische kringen in het hele land al bekend was – bleek op de avond van zijn huldiging nog eens, toen hij voor een niet bij uitstek munt- en penningkundig gezelschap een causerie hield over een keuze uit veertig jaar aanwinsten in de laden van het K.O.G.

H.H.Z.

BOTANISCHE PENNING

De Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging heeft in 1968 een prijs ingesteld voor jonge onderzoekers op het gebied der plantkunde. Deze werd genoemd naar Hugo de Vries (geboren 1848, overleden 1935), die als een van de belangrijkste biologen aan het einde van de vorige eeuw kan worden beschouwd.

Hugo de Vries was hoogleraar in de plantkunde te Amsterdam en heeft o.a. belangrijke ontdekkingen gedaan op het gebied der celfysiologie. Na 1900 heeft hij zich uitsluitend met het onderzoek van de Teunisbloem beziggehouden, waaraan hij zijn mutatietheorie tracht te demonstreren. Eerder was het hem gelukt, door kruisingsproeven met deze plant, de zgn. wetten van Mendel, die een rationele verklaring voor erfelijkheidsverschijnselen toelaten, te herontdekken. Hugo de Vries staat dus aan de drempel van de ontwikkeling van de experimentele erfelijkheidsleer.

Aan de prijs der Botanische Vereniging is nu ook een penning verbonden. Deze werd in 1973 ontworpen door de jonge beeldhouwster Wilma Bruning-Haffmans te Cuyk. Het was uiteraard een delicate opdracht, om een wetenschappelijk

ke onderscheiding op de achtergrond van een onderzoeker te plaatsen, die rond de eeuwwisseling de bijnaam van 'Paus der Botanici' gedragen heeft. Mevr. Bruning heeft na een grondige studie van leven en werk van Hugo de Vries een ontwerp gemaakt, waaruit blijkt, dat zij een zeer serieuze opvatting van een penning heeft. Deze ziet zij als een traditioneel ding voor bijzondere gelegenheden. Een ding dat niet op een geijkte penning lijkt, heeft voor haar ook niet de bedoeling het te zijn. Vandaar het zogenaamd zeer traditionele ontwerp met aan de ene kant de heerlijke bloemstengel van de Teunisbloem, aan de andere kant Hugo de Vries, geflankeerd door groepen *Oenothera* vruchten, waarin de zaden doorschemeren, voor haar 'helemaal een botaniseermannetje, in de natuur gekropen', met de bolhoed op en de loep in de hand.

De in brons gegoten penning heeft een diameter van 58 mm en is op originele grootte in gips gesneden. Hij vertoont de meest geraffineerde details, die dit materiaal toelaat.

Mevr. Bruning heeft zelfs een bijzonder technisch raffinement toegepast, waarbij in dezelfde compositie niet alleen een positief reliëf, maar ook intaglio vormgevend is.

'Traditioneel' is de serieuze opvatting van een penning, modern is het opzoeken van tegenovergestelde vormen, van rond en puntig, alsmede de humoristische kijk op de wetenschap.

prof. dr. H. F. Linskens

FALSE RIJKSDAALDER

Door het Hoogheemraadschap van Delfland werd ons de hieronder afgebeelde tekst toegesonden.

Niet alleen in onze tijd hebben we met valse munten te maken, wat blijkt uit de volgende tekst uit het jaar 1600:

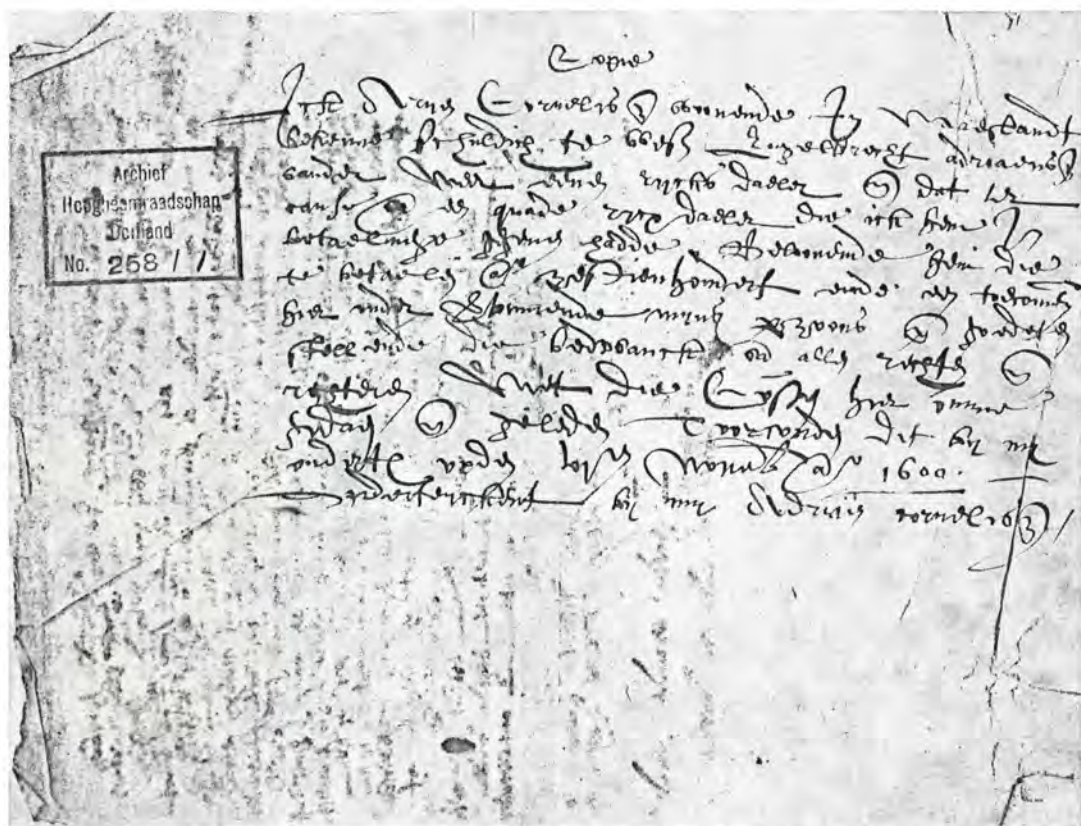
'Copie.

Ick Aryen Corneliss., woonende in Maeslandt, bekenne schuldich te wesen Engelbrecht Adriaenss. van der Meer eenen rijckxdaeler ende dat ter cause van een quade rijckxdaeler die ick hem in betaelinghe gegeven hadde. Beloovende hem die te betaelen anno zestienhondert ende een toecomende. Hieronder verbinnende mijns perzoons ende goederen, stellende die bedwanck van allen rechten ende rechteren met die costen hieromme gedaen ende geleden.

T'oorconden dit bij mij onderteickent op den Vlen. november anno 1600.

Onderteyckent bij mij Adriaen Corneliss.'

In: Oud-archief van het hoogheemraadschap van Delfland, inv.nr. 258/1.

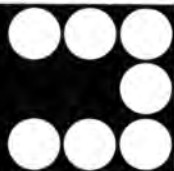

EREPENNING VOOR DR. VAN GELDER

Nadat Dr. van Gelder in september 1972 de Archer M. Huntington Medal Award van de American Numismatic Society gekregen had als een erkenning van zijn grote verdiensten voor de numismatiek, heeft hij nu opnieuw een bewijs uit het buitenland gekregen dat zijn wetenschappelijk werk ook buiten Nederland hoog geschat wordt. Het oudste numismatische genootschap ter wereld, de Royal Numismatic Society te Londen, heeft hem zijn erepenning voor 1973 toegekend. In de motivering wordt gewezen op zijn magistrale bijdragen aan de laat-middeleeuwse en vroeg-moderne numismatiek en op zijn vele indirecte, maar onwaardeerbare bijdragen aan de wetenschap door zijn hulp bij de studies van anderen. De Society roemt ook 'the superlative talent which you have displayed in your more popular works for demonstrating to non-specialists the value of numismatics in illuminating historical and economic problems'.

Een oordeel waar ieder het van harte mee eens kan zijn!

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

De voorjaarsvergadering 1973 vond plaats op 5 mei te Haarlem. Na een ontvangst in het Frans Halsmuseum konden de leden naar keuze de permanente collectie van dat museum of de tentoonstelling 'Men sagh Haerlem bestormen...' in de Vleeshal, de Vishal en de Hoofdwacht bezoeken. De Directeur, de heer D. H. Couvée, gaf hierbij een toelichting. Na de lunch in 'De Lantaarn' vertrok men naar Teylers Museum. In de 19e eeuwse aula vertelde de conservator, de heer J. H. van Borssum Buisman, aan de hand van dia's de geschiedenis van dit oudste museum van Nederland. Uit de verschillende verzamelgebieden van het mu-

seum toonde hij enkele topstukken, nl. schilderijen, tekeningen, mineralen en natuurkundige apparaten. Daarna gaf Dr. Van Gelder een overzicht van de ontwikkeling en samenstelling van het Munt- en Penningkabinet van het museum. In de bibliotheek had de bibliothecaris, de heer J. G. de Bruyn, een tentoonstellinkje van o.a. numismatische boeken ingericht. Nadat de leden de verzamelingen bezichtigd hadden, begon de huishoudelijke vergadering. De notulen van de najaarsvergadering van 23 september 1972 te Groningen werden goedgekeurd. De overleden leden H. de Goede, J. W. A. van Hengel en W. Rueb werden staande herdacht. Tot leden werden benoemd: J. Brinksma te Zwartsluis; H. J. van der Eck te Rotterdam; G. J. Ph. Enters te Heemstede; Dr. J. C. Flohil te Warnsveld; Mevr. Th. Flohil-Verschuur te Warnsveld; G. J. van Gelder te Dronten; H. Gerritsen te Enschede; J. Holleman te Overdinkel; J. Huizenga te Groningen; H. W. Jacobi te Zaandam; J. Lingen te Bergambacht; Noordbrabants Museum te 's-Hertogenbosch; Mevr. G. C. Passchier te Den Haag; J. E. Roos te Delft; C. van Remmen te Den Haag; B. J. Rigterink te IJsselmuiden; Ir. B. C. H. J. Smit te Maarssen; P. J. Soetens te Badhoevedorp; B. J. Westerhof te Sneek; en R. W. L. Zuyderhoudt te Bussum.

Een drietal leden werd geroyeerd wegens wanbetaling. Na het jaarverslag van de secretaresse gaf de penningmeester een toelichting op zijn al aan de leden toegezonden jaarverslag. Bij monde van de heer Pieterse stelde de kascommissie voor de penningmeesters van Genootschap en Geuzenpenning décharge te verlenen, waarmee de leden akkoord gingen. In zijn toelichting op de begroting voor 1973 voorspelde de penningmeester een contributieverhoging in 1975. Naar aanleiding van zijn voorstel de abonnementsprijs van De Geuzenpenning tot f 6,50 te verhogen ontspon zich een discussie. Het bleek dat vele leden veel verder wilden gaan met een verhoging van de abonnementsprijs dan de penningmeester. Hij vroeg en kreeg machtiging om in september in overleg met de andere bij De Geuzenpenning betrokken penningmeesters de prijs zodanig te verhogen dat

in 1974 een goede exploitatie mogelijk zal zijn. Ook spoorde hij de leden aan zoveel mogelijk abonnees te werven. Tot leden van de kascommissie 1973/74 werden de heren L. J. Veen en P. W. Meyer benoemd. Drs. A. T. Puister werd bij acclamatie herbenoemd tot lid van het bestuur, terwijl in de plaats van de secretaresse, mej. drs. G. van der Meer, die niet herkiesbaar was, de heer P. J. Soetens benoemd werd. De voorzitter stelde in de loop van het jaar een dubbelnummer van het Jaarboek in het vooruitzicht. Hij vertelde dat de rocht langs de kleine muntplaatsen, waartoe op de vorige vergadering besloten was, wegens technische moeilijkheden nog even uitgesteld had moeten worden. Tijdens de rondvraag werd nog gediscussieerd over de moeite die het kost om de leden ertoe te brengen numismatische studies te publiceren. Het komt erop neer, dat sommige leden veel weten, maar het niet op kunnen schrijven, terwijl anderen wél kunnen schrijven, maar niet weten waarover zij dat zouden moeten doen. Men verzocht om een overzicht in De Geuzenpenning van onderwerpen die nog behandeld zouden kunnen worden, met een aanwijzing voor de weg die bewandeld zou moeten worden, zoals archiefonderzoek, stempelvergelijking, etc. Ook werd de vorming van studiegroepjes nogmaals aanbevolen. Verder werd gevraagd om de resultaten van de besprekingen van de commissie ter bestrijding van de vervalsing van oude munten in De Geuzenpenning te publiceren, met daarbij de conclusie van de scriptie van de heer G. P. A. Aler over 'Strafrechtelijke aspecten van de naslag van oude munten'.

Uit de vergadering werd aandrang op het bestuur uitgeoefend om het Min. van C.R.M. te vragen om maatregelen te nemen ter verbetering van de beveiliging van het Koninklijk Penningkabinet, zodat daar weer tentoonstellingen gehouden kunnen worden. Het bestuur zegde toe een brief hierover te zullen schrijven. Na de sluiting van de vergadering keerden de leden terug naar restaurant 'De Lantaarn' voor borrel en diner.

PUBLIKATIES

Dirk Arnold Wittop Koning, Pharmazeutische Münzen und Medaillen, Govi Verlag, Frankfurt am Main, 1972. 48 blz., 57 ill.

Als tweede deel in de serie Monographien zur pharmazeutischen Kulturgeschichte verscheen dit aantrekkelijk uitgevoerde boekje. De inleidende tekst is onderverdeeld in secties waarin allerlei aspecten van de pharmacie in het kort verduidelijkt worden. In iedere sectie worden een aantal munten en penningen opgesomd waarop het behandelde motief afgebeeld is. Een selectie daaruit wordt in het tweede gedeelte van het boek afgebeeld. Enkele voorbeelden van de behandelde onderwerpen: geneesmiddelen, toegangspenningen voor botanische tuinen, gildepenningen, portretten van apothekers, apothekersinstrumenten. Een aardig geschenk voor ieder die in de pharmacie geïnteresseerd is.

G.v.d.M.

MEDAILLEN - PLAKETTEN

Een tijdschrift voor Penning-verzamelaars

Uit Duitsland ontvingen wij proefnummers van het tijdschrift 'Medaillen - Plaketten'. Het zijn rijk-geïllustreerde boekjes, waarin naast artikelen over oude en moderne penningen, heel wat informatie wordt aangedragen over Medailleurs en hun werk, literatuur en tentoonstellingen, terwijl advertenties van handelaren en fabrikanten de lezer meer wegwijs maken in de wereld van Penningkunst en Penninghandel. Het tijdschrift wordt uitgegeven door Friedrich Stuhlmüller, 2000 Hamburg 76, Alter Teichweg 10, W.-Deutschland, verschijnt vier maal per jaar en kost in abonnement DM 22,- + porto/verpakking.

Voor ons land wordt Dr. John A. J. Botten-

heim, Schubertstraat 18, Amsterdam-Z. genoemd als kontaktpersoon.

Hoewel de prijs hoog genoemd moet worden, kan 'Medaillen - Plaketten' voor de ook in buitenlandse Penningkunst geïnteresseerden zeker worden aanbevolen, terwijl het blad de mogelijkheid biedt aan Nederlandse Medailleurs vnl. in Duitsland meer bekendheid te geven aan hun werk.

K. H. Heins

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Brabant

(Secr.: Zilvermewuilaan 23, Eindhoven)

116e bijeenkomst op 14 december 1972 — Dr. D. A. Wittop-Koning hield een voordracht over de Penningen van de Munt in Harderwijk. Na een korte inleiding over de muntslag in Harderwijk behandelde spr. de nevenbezigheden van de te Harderwijk werkzame muntmeesters, welke voor eigen rekening penningen sloegen, o.a. op de achtereenvolgende openingen van de muntbus. Met name op deze laatste ging de spreker uitvoerig in en behandelde daarbij tevens de werkzaamheden der verschillende aan de Munt verbonden functionarissen.

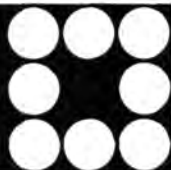
117e bijeenkomst — Drs. W. Knippenberg hield een door dia's toegelichte voordracht over de geschiedenis van de munt. Spreker had daarbij gelegenheid o.a. uitvoerig in te gaan op de vondst van meer dan 4000 romeinse munten uit de derde eeuw na Christus bij de Esse Stroom in St. Michielsgestel, waarbij tevens de 'brabantse' keizer Postumus (258-268) en de verering van de brabantse godheid Hercules Deusoniensis ter sprake kwam.

118e bijeenkomst — Enkele leden hielden een korte voordracht.

Dr. A. C. J. Mulder gaf een toelichting op de eerste gouden munten van Brabant en Vlaanderen. De Heer W. J. de Jong deelde iets mee aangaande een in 1959 te Nijmegen gevonden sestertius van keizer Nero.

De Heer J. Nijenhuis ging aan de hand van enkele vroege munten van Gelre in op de afkomst en eerste geschiedenis van de Gelderse Graven.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Ten vervolge op eerdere mededelingen met betrekking tot de penning 1972-2 gaarne nog het volgende:

Toen de opdracht voor het ontwerpen en uitvoeren van deze penning verleend werd, bleek het noodzakelijk, dat aan iemand in Nederland gevraagd werd de uitgifte namens Mevrouw Seth-Höfner, die in Zwitserland woont, te begeleiden. In overleg met Mevr. Seth werd besloten dit te vragen aan Mej. Theresia van der Pant. Zij was hiertoe gaarne bereid.

In een later stadium werd besloten het patineren te doen uitvoeren te Amsterdam, o.l.v. Mej. van der Pant. Zij zocht met de Heer E. Kuck — verbonden aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam — naar een voor ieder aanvaardbare wijze van patineren. Daarbij bleek dat de Heer Kuck — mede dankzij zijn jarenlange ervaring — tot een zeer goed resultaat kwam.

Toen verder bleek, dat de Heer Kuck gaarne bereid was het patineren zelf ter hand te nemen, werd hiertoe besloten.

De Heer W. F. H. Moll behandelde de hondenpenningen van Breda en 's-Hertogenbosch.

Mejuffrouw M. A. Vermeulen gaf een toelichting op munten in verschillende in Noord-Brabant gedane muntvondsten.

Door de goede zorgen van de Heer G. C. W. Wonders was in de aula en in het museum van het Provinciaal Genootschap een interessante expositie van brabantse munten en penningen ingericht.

119e bijeenkomst op 8 maart 1973 — Ons lid de heer B. J. A. de Jong hield een voordracht over de munten van de Romeinse Keizers. Aan de hand van een uitgebreide reeks dia's van munten uit eigen verzameling attendeerde spreker op gedetailleerde en instructieve wijze op de velerlei bijzonderheden, die aan deze munten zijn op te merken.

120e bijeenkomst op 12 april 1973 — Onder deskundige leiding van ons medelid de heer B. J. A. de Jong werd een geanimeerde onderlinge veiling gehouden.

121e bijeenkomst op 10 mei 1973 — Ons medelid Pater Drs. G. Elbers hield een voordracht: Panorama van de Griekse munt. Spreker ging hierbij vooral in op de culturele en esthetische achtergrond van de Griekse munt en betrok daarbij de verschillende haarden van de Griekse cultuur in de beschouwing.

Kring Groningen

(Secr.: Hertenlaan 63, Haren Gr.)

149ste bijeenkomst op 16 februari 1973 — De heer Soetens uit Amsterdam hield een lezing over de Kamper Muntslag.

150ste bijeenkomst op 16 maart 1973 — De heer A. G. van der Dussen uit Maastricht sprak over de Latijnse Munt Unie.

151ste bijeenkomst op 20 april 1973 — De heer Dr. H. H. Zwager uit Amsterdam hield een lezing over Hellenistische Munten als historische bron.

152ste bijeenkomst op 11 mei 1973 — Mej. Drs. G. van der Meer uit 's Gravenhage hield een lezing over Vikingschatten.

Kring Rotterdam

(Secr.: Lefèvre de Montigny laan 190, Rotterdam)

101e bijeenkomst — Dr. H. Enno van Gelder sprak over de Munten van Philips II.

102e bijeenkomst — De heer A. A. Moorlag sprak over de betekenis van het licht op munten en penningen van Israël.

103e bijeenkomst — De heer P. J. Soetens sprak over de muntslag van Zwolle.

Kring Kampen

(Secr.: Wilhelminalaan 3, Kampen)

53ste bijeenkomst op 12 maart 1973 — Als gast was in ons midden de heer Schulman uit Amsterdam. Hij behandelde het onderwerp: de invloed van buitenlandse munten op de Nederlandse en omgekeerd. Na de koffie had er een veiling plaats van 69 nummers. De meeste munten gingen vlot van de hand.

54ste bijeenkomst op 9 april 1973 — Na afloop van de oorspronkelijke huishoudelijke zaken behandelde de heer G. J. v. Gelder uit Dronten uitvoerig het onderwerp de munten van de hertogen van Gelderland. Vooraf ging aan de hand van een landkaart de geschiedenis van het hertogdom Gelre.

Na de pauze werden talrijke dia's vertoond. Voor de verzamelaars van gewestelijke munten een zeer leerzame avond.

55ste bijeenkomst op 14 mei 1973 — Een drukke avond en een grote opkomst. Eerst een veiling van ruim 150 nummers. Daarna een verloting zonder nieten van waardevolle munten en ten slotte een verloting van allerlei voorwerpen, door de leden zelf beschikbaar gesteld.

Kring Twente

(Secr.: Weverstraat 27, Overdinkel)

53e bijeenkomst op 12 december 1972 — Op deze avond was er een huiskamerbijeenkomst in Delden bij de heer Koning. Er was een quiz en een verloting georganiseerd.

54e bijeenkomst op 11 januari 1973 — Algemene ledenvergadering waarop de toekomst van de kring ter discussie werd gesteld.

55e bijeenkomst op 8 februari 1973 — De heer Ir. J. Koning, voorzitter van onze kring, had voor deze avond een cursus samengesteld over het herkennen en leren lezen van middeleeuwse munten. De cursus zal twee avonden beslaan. Het tweede gedeelte zal worden gehouden in maart.

56e bijeenkomst op 22 februari 1973 — Extra ledenvergadering met als onderwerp: bestuursroolatie. De heren G. F. Geerdinck (penningmeester), D. L. Steenwijk (algemeen bestuurslid) en C. de Vries (algemeen bestuurslid) treden af en stellen zich niet herkiesbaar. Als nieuwe penningmeester werd gekozen de heer H. H. Bolscher. De heren H. J. Snelder en H. Gerritsen werden verkozen tot algemeen bestuurslid.

57e bijeenkomst op 8 maart 1973 — Op deze avond werd het tweede gedeelte van de cursus middeleeuwse munten gehouden.

58e bijeenkomst op 12 april 1973 — De heer Dr. A. J. Bemolt van Lochum Slaterus uit Amsterdam sprak over de penningen van Willem II en zijn tijd.

59e bijeenkomst op 10 mei 1973 — Deze avond was gevuld met een korte onderlinge veiling gevolgd door een ruilbeurs. De fa. Corba uit Enschede was aanwezig met een boekenstand waar leden van de kring voor deze avond tegen gereduceerde prijzen zich numismatische literatuur konden verschaffen.

60e bijeenkomst op 29 mei 1973 — Het seizoen werd afgesloten met een ruilavond in het IJsselhotel te Deventer. Deze avond was gezamenlijk met de kringen Oost-Nederland, Kampen, Noord-Oostpolder en Hoogeveen georganiseerd.

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7,
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

SCHULMAN COIN & MINT, INC.

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 10.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

NUMISMAAT & KUNSTHANDEL „DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. AMSTERDAM

UTRECHTSESTRAAT 33

tel. 66990

Nederlandse en buitenlandse munten,
albums en grote sortering
numismatische literatuur.

UTRECHTSESTRAAT 115

tel. 238968

Bankbiljetten, gouden munten
en een zeer fraaie collectie
Romeinse munten.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Avenue du Léman 34
1005 LAUSANNE-Suisse
tél.: 021-29 66 33/34

Case postale 1053
1001 LAUSANNE-Suisse

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Schadowstrasse 71
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 36 38 26

MUNZEN

MEDAILLEN

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 2 4 3 9 2

MUNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON WIN 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN

EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

'SCHILDERSSRIE'

PABLO PICASSO

Modelé: André Bartels
Afm.: 85 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 55,—

REMBRANDT EN SASKIA

Modelé: Pol Dom
Afm.: 100 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 75,—

P. P. RUBENS

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 85 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 55,—

FRANCISCO DE GOYA

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 80 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 45,—

VINCENT VAN GOGH

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 80 mm
Brons gepatineerd
Oplage: 750 stuks
Prijs: f 45,—

Prijzen zijn incl. BTW
Leden van de Vereniging voor
Penningkunst ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer
Voorschoten
Telefoon 01717-4500

23e jaargang no. 4
oktober 1973

DE GEUZEN PENNING

MUNT- en PENNINGKUNDIG NIEUWS

THERESIA REINIËRA VAN DER PANT

De beeldhouwster Theresia van der Pant onderscheidt zich onder meer door het ontwerpen van verscheidene penningen van hoge kwaliteit. Penningen die haar wellicht meer zorg gaven dan vele van haar plastieken. Vanuit haar beeldhouwstudie ontwikkelde zij zich welhaast vanzelfsprekend tot een goede medailleur. Haar zeer doordachte en zorgvuldige wijze van werken eisen in het bijzonder bij een penning-ontwerp maanden werk, maar toch maakt zij penningen dankzij Bronner en Esser. Haar beeldhouwstudie ving aan bij Bronner in 1946 aan de Rijksacademie in Amsterdam. Door hem had zij het eerste 'contact' met penningen. Na het eerste jaar bij Bronner volgden nog 3 jaar studie bij Esser, die op haar ook zijn liefde voor penningen wist over te dragen. In 1950 kon zij, dankzij een studiebeurs, een jaar op het Institut Supérieur des Arts Plastiques in Brussel werken. Het Institut is gevestigd in een oude abdij – de kleine kloostercellen zijn er de studieruimten voor de studenten. Haar leermeester was de befaamde beeldhouwer Jaspers, een fijnzinnig man die veel persoonlijke zorg aan zijn leerlingen gaf. Zoals Jaspers meende, dat alles rond is, zo betoogde Esser dat elke vorm zijn facetten en vlakken heeft. Beiden hebben gelijk.

In 1953 dong Theresia van der Pant mee naar de Prix de Rome. Haar werk werd bekroond met de zilveren medaille en een studiereis naar Florence, Siena, Rome, Ravenna en Bologna. Later werkte zij nog een periode bij de Italiaanse beeldhouwer Giacomo Manzù.

Bij een bezoek aan haar atelier, een prachtige grote ruimte in een oude school op Witten-

Vervolg op p. 55

DE GEUZENPENNING

munt- en penningkundig nieuws

driemaandelijke uitgave van het
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de
Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

Drs. J. P. A. van der Vin,
Kon. Penningkabinet
J. Berkman,
Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
A. J. de Koning,
Vereniging voor Penningkunst
tevens penningmeester van De Geuzenpen-
ning,
Joh. Jongkindstraat 11-II
Amsterdam-W.
tel. 020-15 11 19
Redactie-secretariaat
J. Schulman,
Keizersgracht 448
Amsterdam-C.
tel. 020-23 33 80

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide ver-
enigingen: f 5,— per jaar
Betaling gaarne uitsluitend op
Postgiro 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning te Amsterdam

ADVERTENTIES

¼ pagina f 120,— per jaar

DRUK: VONK - ZEIST

VAN DE REDACTIE

Het zal U waarschijnlijk niet verwonderen dat met ingang van 1974 niet te ontkomen is aan een verhoging van de abonnementsbijdrage voor 'De Geuzenpenning'. Over de oorzaken kunnen wij kort zijn: gestegen kosten van materiaal, drukkosten en porti.

Als 'non-profit'-tijdschrift worden de verenigingen en de zgn. losse abonnees slechts voor de kostprijs belast. De bijdrage wordt m.i.v. de nieuwe jaargang verhoogd tot f 7,50 per jaar. De prijs per los nummer wordt f 2,—. De abonnees, die de bijdrage voor 'De Geuzenpenning' over het lopende jaar (1973) nog niet betaalden, ontvangen dezer dagen een betalingsherinnering met tevens het verzoek ook reeds voor de komende jaargang te betalen. Zij, die reeds voor 1973 betaalden verzoeken wij geen bericht af te wachten, doch de verhoogde bijdrage à f 7,50 (voor 1974) te willen storten of overschrijven op Postgironummer 260629 t.n.v. 'De Geuzenpenning' te Amsterdam, onder vermelding: Ab. bijdrage 1974.

REDUCTIE AANBIEDING VOOR NIEUWE ABONNEES!

Van de lopende jaargang — 1973 — zijn nog een aantal nummers beschikbaar. Zolang de voorraad strekt ontvangen nieuwe abonnees bij overmaking van f 10,— op bovengenoemd gironummer (met vermelding 'Nieuwe abonnee') de nummers van 1973 en t.z.t. de nummers van 1974. Wij vragen alle lezers in hun omgeving rond te zien naar nieuwe abonnees. Mede door deze actie moet het mogelijk zijn het aantal abonnees te verhogen. Allen dank voor Uw medewerking, namens de redactie.

A. J. de Koning, penningmeester

Strawinsky

burg in Oostelijk Amsterdam, valt op dat haar sculptures een plastisch impressionisme tonen. De vormen vangen licht en werpen schaduw; alleen de essentie in stolling of beweging wordt weergegeven. Dierplastieken zijn er te kust en te keur: een reiger, een olifant, een dromedaris, zwanen, pinguïns, een kat, eenden, een lama en nog vele andere diersoorten. Menselijke figuren en portretten hebben naast dierplastieken haar voorkeur. Fraaie voorbeelden hiervan zijn: het portret van Simone – De verloren zoon – De verlooehening van Petrus – Het portret van haar vader – De fluitspeelster – Het ramppmonument (1953) te Middelharnis – De twee zusters – De baadster – Het portret van Hans Reichenfeld. Voorts vervaardigde ze vele wandreliefs. Ook de gevoelige zwart-wit tekeningen van een studiereis naar Israël in 1968 maken een sterke indruk.

Voor de Vereniging voor Penningkunst maakte ze de prachtige penning van de schilder Jan Sluyters en de opvallende penning ter gelegen-

Portretstudie van
Hans Reichenfeld (1965)

heid van het 20-jarig bestaan van Israël. Andere penningen van haar zijn: Kerstsporttournoi (badmintonspeelsters) voor de Inspectie voor de Lichamelijke Opvoeding in Amsterdam, Erepenning van het Rijksmuseum, Lam en Leeuw voor het Centraal Bureau voor Verwarming Installatie, en de volgende penningstudies: vrouw en poes in lood, schaaap en lam, alsmede een portret van Strawinsky.

Voor opdrachtgevers en andere geïnteresseerden is Theresia van der Pant bereikbaar op de volgende adressen in Amsterdam: atelier: 3e Wittenburgerdwarstraat 3, tel. 020 - 25 23 58; huis: Henri Polaklaan 13 b, tel. 020 - 94 07 06.

L. C. Boogerd

NOORWEGEN EN DE SKANDINAVISCH MUNTUNIE

In 1972 werden de onderhandelingen tussen Noorwegen en de EEG over de toetreding van dit land tot een goed einde gebracht, maar bij referendum zei het Noorse volk op het laatste moment neen.

Weinigen zullen zich realiseren dat zich precies honderd jaar tevoren op het gebied van de internationale economische samenwerking - wanneer we deze vage termen tenminste zo ruim nemen dat zowel de Skandinavische muntunie als de Europese eenwording er onder begrepen kunnen worden - een ontwikkeling heeft voorgedaan die in veel opzichten lijkt op wat zich de laatste jaren heeft afgespeeld. Dit onderwerp is van belang voor de numismaat wiens interesse zich niet beperkt tot het vergaren van muntstukken, gecombineerd met een beperkte belangstelling voor de ontwikkeling van het geldstuk, maar die zich ook afvraagt welke de economische ontwikkeling is die daardoor wordt weerspiegeld. Ik zou in dit verband en passant willen opmerken dat de numismatiek zich alleen de pretentie van wetenschappelijkheid kan veroorloven wanneer haar belangstelling zich uitstrekt tot de maatschappelijke en de economische ontwikkeling

waarvan het muntstuk een illustratie is. Omgekeerd is een goed begrip van de ontwikkeling van het geldstuk moeilijk denkbaar zonder enige achtergrondkennis betreffende het hoe en waarom. Het overwaarderen van een in principe volwaardige munt ter financiering van overheidsuitgaven (krijgsverrichtingen) is een interessant economisch fenomeen. Hetzelfde kan men zeggen van bijv. de geschiedenis van de gouden standaard. Een ander voorbeeld is de op het eerste gezicht naïeve vraag of de Russische dukaten van Nederlands model, beschreven door Van der Wiel, of de overeenkomstige dukaat van 1831 met Poolse adelaar, beschreven door A. Schulman, vals zijn. Deze vraag kan alleen beantwoord worden als men het woord 'vals' definieert, rekening houdend met de toentertijd geldende karakteristieken van geldwezen en betalingsverkeer. Dergelijke vragen zijn interessanter dan de vraag hoe men zo voordelig mogelijk een bepaalde dukaat bemachtigt.

Een soortgelijke opmerking zou men kunnen maken met betrekking tot de afgebeelde Noorse munten uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Voor de oppervlakkige muntenverzamelaar zijn het schaarse munten die in de toekomst door de toenemende vraag waarschijnlijk nog hogere prijzen zullen maken dan thans reeds het geval is; zij zijn alleen maar een korte tijd geslagen en lijken slechts de brug te vormen tussen de periode van daalder en 'skilling' en die van het decimale systeem van kroon en 'ore'. Maar al getuigen zij van de ongeveer een eeuw geleden in Skandinavië gerealiseerde overgang op het decimale stelsel, in feite echter was de decimalisering een onderdeel van een poging in Skandinavië - Noorwegen, Denemarken en Zweden - tot een monetaire unie te komen en getuigen deze munten van de Noorse strubbelingen daarbij. Tot 1814 was Noorwegen verbonden geweest met Denemarken; na de val van Napoleon moest Denemarken Noorwegen afstaan aan Zweden. In zekere zin werd Noorwegen zelfstandig; het kreeg een eigen grondwet en een eigen parlement, het Storting. De Zweedse

afb. 1. Speciedaalter (Noorwegen) 1850

koning Karel XIII werd tevens koning van Noorwegen. Evenals in de Deense periode kreeg Noorwegen zijn eigen munten, geslagen te Kongsberg, de plaats van de Noorse zilvermijnen. Maar Noorwegen ging op het gebied van de muntslag nu in veel sterkere mate als voorheen zijn eigen weg; daardoor was er een sterk onderscheid tussen de munten van de twee partners in de personele unie, Zweden en Noorwegen. In elk van de drie landen echter bleven de voor ons zo gecompliceerd aandoende systemen van daalders en skillingen bestaan. De Scandinavische landen liepen in dit opzicht achter bij de meeste andere Europese landen, die omstreeks deze tijd overgingen op het decimale stelsel. Frankrijk kende sinds 1794 officieel de in 10 decimes of 100 centimes verdeelde franc; de Nederlandse gulden, verdeeld in honderd centen, is zo oud als het Koninkrijk zelf. In 1814 had Zweden de *Rigsdaler Rigsmünt* als munteenheid, onderverdeeld in 48 skilling; in Noorwegen kende men de *Speciedaler* van 96 skilling; in Denemarken werkte men met een *Rigsbankdaler* (= $\frac{1}{2}$ Rigsdaler Species) verdeeld in 96 skilling. Een complicatie bestond er in het onderscheid dat gemaakt werd tussen de op het zilver gebaseerde bovengenoemde speciedaalter en de 'Rigsdaler courant' waarin papier- en kopergeld werden uitgedrukt en die t.o.v. de Speciedaalter aan een voortdurende inflatie onderhevig was die in 1813 zijn hoogtepunt bereikte in bankroet van de Deense staat.

Economisch gesproken veel belangrijker is het feit dat de eerste halve eeuw van de Noorse halve onafhankelijkheid de periode is waarin de zilveren standaard aan het einde van zijn glorieperiode is gekomen en waarin op internationaal niveau gestreefd wordt naar monetaire eenheid en samenwerking.

Zoals bekend moesten de oude volwaardige munten aan metaal bevatten wat zij waard waren. Als een muntstelsel gebaseerd was op

twee metalen, zoals goud en zilver naast elkaar, bracht dit het bezwaar met zich mede dat in de zestiende eeuw door Gresham, een Brits koopman, werd geformuleerd in wat nu nog wel de *Wet van Gresham* genoemd wordt: *Bad money always drives out good money*. Immers, als één van de beide metalen in vergelijking met het andere in prijs daalt, heeft het zin de munten van het duurste metaal om te smelten. In feite kwam een dergelijke dubbele standaard dus neer op een alternerende standaard, waarbij het 'slechte' metaal de dienst uitmaakte.

Terwijl bijv. Frankrijk in 1803 koos voor een franc gebaseerd op goud en zilver, was in het begin van de negentiende eeuw in de Scandinavische landen nog het zilver de basis van het muntstelsel; de eenheid waarin gerekend wordt is de Keulse mark van bijna 234 gram fijn zilver. Reeds bij de Deense koning Christiaan V vinden we een muntenverordening (1671) waarbij wordt vastgesteld dat negenen-een-kwart speciedaalter één mark fijn zilver moeten bevatten, een verhouding die het in Denemarken en Noorwegen tot de overgangsperiode aan het begin van de zeventiger jaren – de Scandinavische muntunie – heeft uitgehouden. Dit is te zien op de afgebeelde Speciedaalter van 1850.

We zien op deze munt de aanduiding Oscar, koning van Noorwegen en Zweden. Op de Zweedse munten van die tijd vinden we het omgekeerde: koning van Zweden en Noorwegen. Ook het uiterlijk van de munten is volkomen verschillend. Sterker nog: als Zweden in 1855 overgaat op een decimale indeling van de munt laat dat Noorwegen volkomen onberoerd. Zweden kiest als eenheid voor het honderdste deel van de rijksdaalter de *öre*, een eenheid die men al op veel oudere munten in Zweden vindt, maar die ook in Noorwegen niet onbekend is, namelijk als achtste deel van de oude Noorse mark van 216 gram zilver.

afb. 2. 24 skilling: vóór de Muntunie, 30 skilling/
1 kroon: overgangperiode, 1 kroon: na de toetreding

Noorwegen echter handhaaft de speciedaalter, sinds de oprichting van de Noorse bank in 1816 verdeeld in 120 'skilling'.

Omstreeks deze tijd begon het zilver veld te verliezen en in de Verenigde Staten leidde dit tot de invoering van overgewaardeerde zilveren munten; in feite dus een overgang op een gouden standaard, hoewel de dubbele standaard officieel werd gehandhaafd. In Europa werd de gouden standaard in verschillende landen ingevoerd; ook hier deed de invloed van de ontdekking van nieuwe goudreserves in Californië en Australië zich gevoelen. In 1847 had Nederland nog geopteerd voor de zilveren standaard als enkele standaard, maar deze keus moest enige decennia later al onder de invloed van de evenementen op de goud- en zilvermarkt worden herzien.

In 1865 sloten Frankrijk, België, Zwitserland en Italië op initiatief van Napoleon III de zogenaamde *Latijnse Muntovereenkomst*, waarbij de deelnemende landen elkaars geld erkennen en zich verbonden hun geldeenheid te baseren op de Franse franc. Overeengekomen werd munten te slaan van 100, 50, 10 en 5 franc. Het zilver bleef naast het goud gehandhaafd, maar gezien de geschetste moeilijkheden en de wet van Gresham moest er aan de vrije aanmunting van zilveren munten door de deelnemende landen en de vaste waardeverhouding tussen goud en zilver (15,5:1) al gauw gedokterd worden. Het definitieve einde van het

zilver als standaardmetaal werd ingeluid toen in het in 1871 gestichte Duitse Rijk definitief van het zilver werd afgezien en men tot de gouden standaard overging, en het overvloedige Duitse zilver dat nu de markt overspoelde maakte de situatie alleen nog maar ernstiger voor de dubbele standaard – en voor de Nederlanders met hun zilveren standaard. Zoals bekend ging Nederland dan ook in 1875 op de enkele gouden standaard over.

Terug naar de situatie in Skandinavië. Naar het voorbeeld van de Latijnse muntovereenkomst wilde men ook in de Skandinavische landen tot een eenheid komen in de muntstelsels. Er heerste in dit gedeelte van Europa omstreeks die tijd een vrij chaotische toestand. Denemarken verdeelde de Riksbankdaler die gelijk was aan 0,5 speciedaler in 96 skilling; Noorwegen kende, zoals reeds werd vermeld, sinds 1816 een speciedaler, verdeeld in 120 skilling. In Zweden was men, zoals hierboven al is aangegeven, overgegaan op het decimale systeem; daar werd de Rigsdaler Rigsmunt verdeeld in 100 ore. Conform de aanbevelingen van de internationale monetaire conferentie die in 1867 in Parijs was gehouden, werd in Skandinavië de noodzaak gevoeld over te gaan op de goudstandaard. Daarnaast wilde men eenheid scheppen in de munteenheden van de drie landen. In 1872 werd een speciale commissie belast met het voorbereiden van die eenheid, en men kwam tot de conclusie dat het

afb. 3. 12 skilling: vóór de Muntunie, 15 skilling/
50 øre: overgangperiode, 50 øre: na de toetreding

zin zou hebben in de drie landen een eenheidsmunt in te voeren onder de naam *Kronedaler*, waarvan de waarde overeen zou komen met de Zweedse Rigsdaler. Dit betekent dat de nieuwe munt gelijk zou staan met 0,5 Deense Rigsbankdaler en aan een kwart van de Noorse *Speciedaler*. Deze munt zou onderverdeeld worden in 100 øre; de waarde zou gebaseerd zijn op het goud. Denemarken en Zweden tekenden in mei 1873 de overeenkomst; bij deze gelegenheid werd de naam kroondaalder veranderd in *Krone*. Maar het Noorse parlement stribbelde tegen.

De officiële bezwaren werden geformuleerd als: vrees dat de publieke opinie te weinig zou zijn voorbereid op een zo ingrijpende hervorming en de overweging dat men best een bredere internationale overeenkomst op dit gebied zou kunnen afwachten. Als men echter de verhoudingen tussen Zweden en Noorwegen in deze periode nader analyseert komt men tot het vermoeden dat er ook een gevoelsmatig argument een rol speelde. In feite immers betekende de overgang op het nieuwe stelsel een overgang van Noorwegen op de Zweedse muntindeling en dat was een trap tegen het zere been van de belangrijke stromingen in Noorwegen die zich tegen iedere uniformiteit met de partner Zweden verzetten. Noorwegen wilde immers tegen elke prijs haar zelfstandigheid bewaren en bij elke gelegenheid onderstrepen. Een fraaiere gelegenheid tot een zelfstandig op-

treden van Noorwegen tegen Zweden kan men zich moeilijk denken.

Maar ook in het muntwezen kruipt het bloed waar het niet gaan kan. Weliswaar besloot het Storting de Skandinavische muntunie niet te ondertekenen, maar er werden wel hervormingen ingevoerd om in de praktijk de daaruit voortvloeiende moeilijkheden zo veel mogelijk te vermijden. In 1873 werd dan ook in Noorwegen een nieuwe munteenheid ingevoerd, de *gouddaalder*, die gelijk werd gesteld aan 4 kronen, elk onderverdeeld in 30 *skilling*. Dit betekende dat weliswaar het goud de plaats van het zilver innam als basis voor het stelsel, maar in feite werd de speciesdaalder gehandhaafd. Zo waren traditie en de praktijk van het economisch leven beide aan hun trekken gekomen. Toch betekende deze overgang voor het publiek een grote verandering, omdat de vertrouwde stukken van 3, 4, 12 en 24 skilling zouden worden vervangen door andere waarden.

Het was voor de Noren wel duidelijk dat men aan een invoering van het decimale stelsel niet ontkwam en men besloot daarom de munten van een dubbele waarde-aanduiding te voorzien, die vooruitliep op een onderverdeling van de kroon in 100 øre en tevens op gelijkvormigheid met het Deens-Zweedse systeem. Van de verschillende munten, waarvan in de desbetreffende Wet van 4 juni 1873 sprake is werden gouden munten geslagen van 5 spd/20

afb. 4. 3 skilling: vóór de Muntunie, 3 skilling/10 øre: overgangperiode, 10 øre: na de toetreding

kr en van 2,5 spd/10 kr. In zilver werden stukken van 1 kr/30 sk geslagen naast stukken van 50 øre/15 sk en 10 øre/3 sk die de brug sloegen tussen de skilling en de øre; de koperen stukken tenslotte van 1 en 0,5 skilling waarvan de wet sprak, zijn nooit geslagen. De munten waarvan foto's zijn gereproduceerd geven een illustratie van deze vreemde toestand, alsmede van de onvermijdelijk follow-up van deze affaire. Want het spreekt haast vanzelf dat deze situatie niet lang kon duren. Wel had men in feite in de drie landen afgerekend met de oude omrekeningsvoet van 16 deense skilling tegen 10 noorse skilling en van 10 zweedse øre tegen 3 noorse skilling, ook al was Noorwegen niet toegetreden. Maar voor het publiek in Noorwegen was het rekenen met de ingewikkelde Noorse munten een ramp en hoewel de øre officieel niet tot de muntenheden hoorde bleek men in Noorwegen al gauw geneigd in øres te gaan rekenen – met de bronzen øres uit Zweden als praktisch hulpmiddel. Men was eenvoudig gedwongen tot het aanmunten van øres – naar een uitspraak van de bankcommissie van het Storting – en het lag dan ook in de lijn dat Noorwegen in 1875 tot de unie toetrad en een einde maakte aan deze vreemde overgangperiode. Maar ook nu nog bleef Noorwegen, in een personele unie verbonden met Zweden, vasthouden aan zijn eigen muntontwerpen, zoals het land dat sinds het totstandkomen van de Unie had gedaan; het heeft deze eigen lijn gedurende de gehele periode tot de volledige zelfstandigheid (in 1905) volgehouden.

A. A. de Boer

(alle afbeeldingen zijn $1\frac{1}{2} \times$ ware grootte)

VINCENT VAN GOGH PENNINGEN

In juni j.l. werd te Amsterdam het nieuwe Rijksmuseum Vincent van Gogh geopend. In het museum is de kollektie van de Van Goghstichting ondergebracht: tweehonderd schilderijen en vijfhonderd tekeningen. In de kollektie zijn de verschillende perioden in het werk van Van Gogh duidelijk vertegenwoordigd. De expositiezalen bevinden zich op de drie verdiepingen van het museum. De in het parterre gehuisveste bibliotheek omvat enige duizenden boeken en andere publikaties, betrekking hebbend op Van Gogh en de kunst van zijn tijd. Hieronder bevinden zich ook de brieven van Vincent, in totaal meer dan zevenhonderd stuks. De bibliotheek omvat tevens het omvangrijke archief van Dr. M. E. Tralbaut. Dit archief bevat naast boeken, foto's e.d. een aantal Van Gogh-penningen.

Vincent van Gogh werd in 1853 te Zundert geboren. Na werkzaam te zijn geweest in een kunsthandel te Den Haag, Londen en Parijs, werkte hij als evangelist in de Borinage, het Belgische mijngebied.

In 1880, Vincent is dan 27 jaar, werd hij zich bewust van zijn roeping als kunstenaar. Na een kort verblijf in Brussel keerde hij in 1881 naar Nederland terug. Jaren van ingespannen studie volgden. In 1885 vertrok hij naar het Zuiden: via Antwerpen naar Parijs, later naar Arles, Saint-Rémy en Auvers-sur-Oise.

Van zijn jongere broer Theo, kunsthondelaar te Parijs, ondervond Vincent gedurende zijn leven veel steun. De laatste jaren werkte Van Gogh

afb. 1. Van Gogh-penning door
J. Bronner, 1953, 66 mm Ø

met zeer grote produktiviteit. In 1890 overleed hij te Auvers-sur-Oise, tengevolge van een door hemzelf toegebrachte verwonding.

In 1954 vervaardigde Prof. Jan Bronner (1881-1972) een figuurportretpenning van Van Gogh: de schilder op weg naar zijn werk (zie afbeeldingen 1a en 1b). Een herinnering aan een schilderij van Van Gogh uit augustus 1888 (F 448) speelt hier doorheen.¹ Het schilderij dat zich sinds 1912 in het Kaiser Friedrich-museum te Maagdenburg in Duitsland bevond, is tijdens de tweede wereldoorlog op mysterieuze wijze verdwenen. Bij het ontwerp van de penning ging Bronner van de gedachte uit dat Vincent zich het liefst op een penning zag uitgebeeld als een eenvoudige ambachtsman, zoals de schilder zichzelf weergaf op het bedoelde schilderij. Bronner waakte er echter voor zonder meer de figuur te kopiëren die men op het schilderstuk ziet op weg van Arles naar Tarascon.

Prof. Esser besprak een aantal jaren geleden in de radioserie van Openbaar Kunstbezit deze penning als volgt:

'De ritmische structuur is hier in al zijn vaste klaarheid nog verborgener en subtieler (dan op andere penningen van Bronner). De alleen maar voelbare horizontaal onder de voeten geeft rust aan het overigens zo bewegelijke geheel evenals de ver uit het middel gerukte verticaal die hoofd en achterkant van de voorste voet verbindt. Overheersend zijn verder alleen maar de muzikale diagonalen.

De sobere massaliteit van de figuur is in wel-overwogen en fijn evenwicht met de blanke restvormen van het fond. De contrastwerking van de lichtere letters en het overigens hoge reliëf is bijzonder expressief. De hoofdvormen stoten meer op de ronde vorm dan dat zij die volgen, waardoor de algehele conceptie veel vrijer aandoet dan bij de vroegere penningen van Bronner. Maar bij alle vrijheid is toch een meesterlijke beheersing van het ronde penningvlak bereikt.

De keerzijde spreekt voor zich zelf. Symmetrisch van opbouw is deze toch rijk geschaakt van vorm. Met het motief van de stralende zon en een krans van doornen is op ingetogen wijze symbolisch uitdrukking gegeven aan het leven van deze grandioze maar tevens zo tragische schilder.'

In het midden van het penningrond, op de zon, zijn geboorte- en sterfjaar van Van Gogh vermeld. De penning heeft een grootte van 66 mm Ø.

Reeds eerder verschenen er Van Gogh-penningen: De eerste penning werd in 1936 vervaardigd door de Hongaarse beeldhouwer Béni Ferenczy (93 mm Ø). De volgende, de eerste 'Nederlandse' Van Gogh-penning werd ontworpen door Louise Metz en in 1950 uitgegeven door de Monnaie te Parijs. Deze penning verschilt wat uitvoering en ontwerp betreft van de andere Van Gogh-penningen door een hoger reliëf en de wijze van weergave van de schilder. Zonder een van de vele zelfportretten te imiteren is Van Gogh hier uitgebeeld met een ingetogen gelaatsuitdrukking die de weergave van een welgesteld persoon uit de middeleeuwen zou kunnen zijn (afb. 2).

De keerzijde van de penning van Louise Metz heeft langs de rand een brede band. Kleine afbeeldingen van bekende figuren en voorwerpen van Van Gogh's werk (boer, zaaier, bomen en cypressen) delen deze band in vier gelijke delen; hierop zijn fragmenten van brieven van Vincent aan zijn broer Theo geplaatst. Binnen deze band werd de naakte vrouw, naar Van Gogh's tekening 'Sorrow' gemodelleerd (F 929). De oorspronkelijke twee dimensies van de tekening kregen hier een derde dimensie door de weergave in reliëf (penning in brons 63 mm Ø).

Als herinneringsmedaille verscheen in 1953 een slagpenning (60 mm Ø) van Jaap B. Gutterswijk (afb. 3a/b). Deze werd o.m. uitgereikt aan de belangrijkste medewerkers aan de Van Gogh-manifestaties, die in dat jaar ter ge-

afb. 2. Van Gogh-penning door Louise Metz, 1950, 63 mm Ø

legenheid van de honderdste geboortedag van de schilder werden gehouden. De penning, die in de pers destijds overwegend negatieve reacties kreeg, toont op de voorzijde een driekwart naar links gewend portret van de schilder: een synthese van diverse zelfportretten. Langs de rand het omschrift: Vincent van Gogh 1853-1890. De keerzijde vermeldt op een met korenaren gevuld vlak de spreuk: *Longa Ars, Vita Brevis*. In kleinere letters langs de onderzijde van de rand: 'Mon travail à moi, j'y risque ma vie' (Wat mijn werk betreft, ik waag er mijn leven aan), een zin uit de laatste brief van Vincent aan zijn broer Theo. In 1954, hetzelfde jaar waarin de reeds vermelde penning van Bronner verscheen, volgde

de Hongaarse beeldhouwer István Martsa (geb. 1912) het voorbeeld van zijn leermeester Béni Ferenczy en modelleerde een Van Gogh-penning (afb. 4a/b). Op de voorzijde toont Martsa een bekend zelfportret, door Van Gogh geschilderd in zijn Parijse tijd (F 380). Het schilderij bevindt zich in het Kröller-Müllermuseum op de Hoge Veluwe. Het portret – driekwart naar links gewend – vult het penningvlak tot aan de bovenrand. De wijze waarop de achtergrond bewerkt is, doet denken aan de dikke lagen verf, die Vincent op verschillende van zijn doeken heeft aangebracht. Opvallend is de scherpe weergave van Van Gogh op de penning met een 'arendsblik' in de ogen. Deze penning verscheen in twee uitvoeringen d.w.z. met verschillende keerzijden. Eén van de keerzijden toont de schilder op weg van Arles naar Tarascon, een weergave van hetzelfde schilderstuk dat Bronner voor ogen had voor de voorzijde van zijn penning.

István Martsa heeft kennelijk de eenheid tussen individu en natuur willen bewaren door ook het landschap op het penningvlak uit te beelden. Op de keerzijde van de andere uitvoering van de penning interpreteert de medailleur het stillevens 'een paar halfversleten schoenen' (F 255). Hier is het de verdienste van de medailleur om een derde dimensie aan de voorstelling toe te voegen, zonder het originele werk te kort te doen. Links onder op het penningronde de inscriptie 'Vincent', naar

afb. 3. Van Gogh-penning door J. Gutterswijk, 1953, 60 mm Ø

afb. 4. Van Gogh-penning door I. Martsa, 1954, 100 mm Ø

een van de vele signaturen van Van Gogh. Er onder staat het getal '88'. Indien hiermee het jaar 1888 bedoeld wordt, moet dit op een misverstand berusten. Vincent schilderde eind 1886 te Parijs het bedoelde paar schoenen. Later, begin 1887, schilderde hij nog een zevental stillevens met schoenen in verschillende standen en groeperingen.

De penningen van István Martsa zijn uitgevoerd in brons op een formaat met 100 mm Ø. De Franse beeldhouwer André Galtié (geb. 1908), die vele penning-ontwerpen op zijn naam heeft staan, ontwierp in 1956 een Van Gogh-penning met op de voorzijde de schilder met breedgerande strohoed naar het zelfportret dat Van Gogh in de zomer van 1887 in zijn Parijse tijd schilderde. Het betreffende schilderstuk behoort tot de kollektie van het Van Gogh-museum (F 469), een schetsmatig zelfportret, wellicht bedoeld als uitgangspunt voor een doorwerkt schilderij (afb. 5a/b).

Galtié heeft zich niet tevreden gesteld met slechts het portret op het penninggrond over te nemen. Hij heeft er iets van zichzelf aan willen toevoegen en daarmee een typisch feit uit het leven van Vincent uitgebeeld, namelijk de wijze waarop de grote schilder de nacht

doorbracht aan de oever van de rivier de Rhône, bij Arles, waarbij hij zich door middel van brandende kaarsen op zijn hoed van verlichting zou hebben voorzien. Deze wonderlijke en ongewone verlichting geeft de voorstelling op de voorzijde van de penning een bovenzinnelijk karakter en vormt tevens een inleiding tot de keerzijde van de penning.

Links onder aan de rand van de voorzijde staat de naam Van Gogh, terwijl Galtié rechts, haast verborgen, zijn signatuur heeft geplaatst. Bij nadere beschouwing van de penning, of de afbeelding ervan, ontdekt men met enige moeite de letters G, A, L, T. Het opvallende

afb. 4b

van de voorzijde van deze penning is het verschil in stijl van de uitvoering van het portret en van de achtergrond of het fond. Het gezicht, de hals en de hoed zijn in grote vlakken gemodelleerd, waarmee overigens op treffende wijze de gelaatsuitdrukking tot uiting komt. De achtergrond is daarentegen uitgevoerd in een massa spikkels die a.h.w. de onastbare wereld achter de schilder uitdrukken. Op de keerzijde brengt Galtié ons in, wat men zou kunnen noemen, een zonderlinge sfeer. De sporen van een duidelijk verklaarbare symbolische strekking op de voorzijde zijn op de keerzijde vervangen door een surrealistisch

afb. 5. Van Gogh-penning door A. Galtié, 1956, 80 mm Ø

beeld. Tegen het fond steekt een onthoofd, geknield menselijk lichaam af; de uitgestrekte armen met geopende handen suggereren een overgave. In de rechterhand staat 1890 te lezen, het jaar waarin een einde kwam aan Van Gogh's leven. In het midden van deze beangstigende verschijning, op de bovenbenen, bevindt zich het hoofd van de schilder, weergegeven naar het zelfportret dat Vincent opdroeg aan de schilder Gauguin (F 476). Dit 'verblufte' gezicht is omgeven door een soort omlijsting gevormd door bloemen. Direct tegen de penningrand is een betekenisvol fragment uit een brief van Van Gogh geplaatst, te beginnen linksboven staat er de zin: 'Il y a des circonstances où il vaut mieux être le vaincu que le vainqueur, mieux Prométhée que Jupiter' – Er zijn omstandigheden dat het beter is overwonnen te zijn dan overwinnaar, beter Prometheus dan Jupiter. – (Prometheus, een der Titanen, roofde het vuur uit de hemel en bracht het naar de aarde; tot straf werd hij aan een rots geketend, waar een adelaar overdag zijn lever uitpikte, die 's nachts weer aangroeide; Jupiter, de wolkenbesturende: de opperste der Romeinse goden.)

De bronzen penning van André Galtié heeft een doorsnee van 80 mm Ø.

Naast Ferenczy, Martsa en nog enige andere Hongaarse beeldhouwers vervaardigden Andras Kiss Nagy en Lajos Cséri resp. in 1957 en 1964 een Van Gogh-penning. Op de voorzijden tonen beide penningen een uitbeelding van het

zelfportret van Vincent van Gogh, geschilderd in Arles tussen december 1888 en mei 1889, vrij kort na de verminking van zijn rechteroor (F 529). Op de keerzijde van zijn penning geeft Nagy 'het landschap bij Auvers' (F 760). Cséri beeldt op de keerzijde eveneens een landschapsschilderij af n.l. 'La nuit étoilée' (F 612).

In 1964 werd in Zundert, de geboorteplaats van Vincent en zijn broer Theo, een beeld geplaatst, vervaardigd door de beeldhouwer Ossip Zadkine (1890-1967). Als tastbare herinnering werd ter gelegenheid van de onthulling van dit beeld een door Zadkine ontworpen en door de Kon. Begeer geslagen penning uitgegeven (afb. 6a/b). De Van Gogh-kenner Mr. Tralbaut, die gesprekken voerde met Zadkine betreffende het monument vermeldt hierover in een van zijn publicaties, dat Zadkine aanvankelijk terughoudend stond tegenover het plan een door hem ontworpen penning te doen uitgeven. Zadkine voerde aan dat hij geen medailleur was en dat hij nog nooit had geprobeerd een penning te vervaardigen. Tralbaut wist tenslotte te bewerkstelligen dat Zadkine zich met de opdracht belastte.

De voorstelling op de voorzijde van de pen-

afb. 6. Van Gogh-penning door
O. Zadkine, 1964, 70 mm Ø

ning is een verkleinde weergave in hoog reliëf van het door Zadkine ontworpen monument te Zundert. Zoals te verwachten was, gaf Zadkine een zeer persoonlijke visie weer van het fenomeen Van Gogh. Sinds de eerste schets voor een eerder te Auvers-sur-Oise geplaatst beeld liet 'het geval Van Gogh' hem niet los, verdiepte hij zich in wat hij noemde 'het dubbelwezen Van Gogh' en bracht vervolgens de band tussen de twee broers Vincent en Theo op een geheel eigen wijze in beeld. Het monument geeft deze 'band', zijn voornaamste idee, nog beter weer dan de penning, doordat deze op het beeld in een uitsparing geprojecteerd wordt. In het hart van de kompositie bemerkt men een knoop van handen. De portretten van de broers zijn in dit geval, volgens Zadkine van generlei belang. De voeten zijn op de penning bewust weggelaten. Hun aanwezigheid zou de juiste verhouding van de figuren en het penningvlak hebben verstoord, doordat de ruimten links en rechts van het reliëf groter zouden zijn geworden. Deze ruimten zouden a.h.w. de afgebeelde personen hebben verdrongen. In eenvoudig en duidelijk schrift zijn de voornamen van de beide broers op deze vlakken geplaatst. Op de keerzijde van de penning is een fragment uit de laatste brief van Vincent aan Theo geplaatst – zie afbeelding. De vertaling luidt: 'door mijn tussenkomst heb jij deel aan het tot stand komen van bepaalde doeken, die zelfs in de slechte tijd hun kalmte bewaren'. Eronder is, tussen plaatsnaam en jaartal, het wapen van Zundert geplaatst. De penning heeft een diameter van 70 mm, het modelé van de keerzijde is van J. Vis.

De Franse medailleurs Raymond Joly en Roger Bezombes vervaardigden beiden een Van Gogh-penning op groot formaat, resp. 135 en 145 mm Ø.

De Tsjech Lumir Sindelar toonde tijdens de Fidem-expositie te Praag in 1969 een gegoten penning van Van Gogh, 115 mm Ø. Van de Hongaar Kálmán Renner was op de Fidem-tentoonstelling in 1971 te Keulen een Van Gogh-penning aanwezig (eveneens 115 mm Ø).

Verder zijn er op de F.I.D.E.M. tentoonstelling 1973 in Helsinki drie nieuwe Van Gogh-penningen te zien (Cat. nr. 671, 1567 en 1598, respectievelijk van de Portugese medailleur José de Moura en de Hongaarse kunstenaars Gyula Kiss-Kovács en István Martsa (nu uit 1960).

Eind 1972 modelleerde R. C. Augustinus een penning met op de voorzijde Vincent van Gogh, naar het zelfportret met viltten hoed, en face (F 295); langs de rand rechts: Van Gogh en links: 1853-1890. De keerzijde van deze gegoten penning (80 mm Ø) toont een afbeelding van 'de zaaier' naar een van de vele tekeningen van Van Gogh. De Kon. Begeer geeft deze penning uit in de zgn. 'Schildersserie'.

Ter gelegenheid van de opening van het Vincent van Gogh-museum te Amsterdam werd een penning uitgegeven met op de voorzijde een afbeelding van het bekende zelfportret met grijze hoed, geschilderd door Vincent in Parijs, lente 1887 (F 344). Op de keerzijde staat de handtekening van Van Gogh met het randschrift: Van Gogh museum – Amsterdam – (afb. 7a/b). Op de kant staat gegraveerd 'Officieel geopend 2-6-73'.

Aanvankelijk was deze penning, die werd geslagen in Frankrijk in opdracht van de firma John Pinches Ltd. te Londen (medailleur: David Cornell), alleen in het buitenland verkrijgbaar.

Mede gezien de aankondiging in de advertentie, waarin de nadruk werd gelegd op de eenmalige, gelimiteerde uitgave en de uitvoering in goud op brons, is deze medaille meer een verzamel- of beleggingsobject dan een esthetisch verantwoorde uitgave. Een andere uitvoering van deze penning, in brons en zonder vermelding van de openingsdatum van het museum, is verkrijgbaar in het Van Gogh-museum (de penning heeft een doorsnee van 51 mm). Wellicht is het mogelijk, bij een volgende aanleiding, een opdracht te verstrekken aan een Nederlandse medailleur om een Van Gogh-penning te ontwerpen; een penning als hommage aan een van Nederlands grootste schil-

afb. 7. Van Gogh-penning
uitgave van Pinches,
1973, 51 mm Ø

ders en het niveau van de hedendaagse Nederlandse penningkunst waardig.

1. De F-nummers verwijzen naar de oeuvre-catalogus van J.-B. de la Faille: 'The works of Vincent van Gogh. His paintings and drawings'.
- Bronnen: M. E. Tralbaut, Van Goghiana deeltje IV V. P. S. Esser, Drie penningen van Jan Bronner - Openbaar Kunstbezit 1961 - 27 en gegevens van het Kon. Penningkabinet en het Rijksmuseum Vincent van Gogh.

A. J. de Koning

ALUMINIUM ALS METAAL IN DE NUMISMATIEK

Vijfduizend jaar voor Christus werd er al goud, zilver en koper gewonnen, terwijl ook tin, lood en ijzer reeds ver voor onze jaartelling bekend waren. De geschiedenis van het aluminium daarentegen is nog jong. In 1808 had de Engelsman Humphry Davy verklaard, dat er een metaal, dat hij de naam aluminium toedacht, moest bestaan. Daar aluminium een zeer sterke binding heeft met zuurstof lukte het hem echter niet het metaal vrij te maken.

In 1821 ontdekte de Franse scheikundige Paul Berthier in de harde steenlagen van Les Baux bij Arles (Provence) een erts, dat later naar de vindplaats de naam bauxiet kreeg.

Zes jaar na de vondst in Les Baux slaagde de Duitser Friedrich Wöhler erin een kleine hoeveelheid van het begeerde metaal uit bauxiet te winnen. Hij wordt algemeen beschouwd als de ontdekker van het aluminium en kreeg er nog een medaille voor: . . . van aluminium.

Een late ontdekking dus van een metaal dat meer dan welk ander in de aardkorst wordt aangetroffen. De reden daarvoor ligt in de

sterke gebondenheid van aluminium aan zuurstof, zodat scheiding volgens de traditionele smeltmethode niet mogelijk is.

In de eerste periode na de ontdekking van het metaal werd het langs scheikundige weg bevrijd van zijn componenten. Dat gebeurde op laboratoriumschaal, met het gevolg dat aluminium toen een kostbaar metaal was: in 1856 bv. was de prijs het dubbele van de zilverbij. Geleidelijk veranderde dit beeld. Enkele technische ontwikkelingen dienen in dit verband te worden vermeld: in 1854 ontdekte Robert Bunsen de methode van de aluminium elektrolyse, waaraan het metaal uiteindelijk zijn voor-aanstaande positie zou gaan ontleen. Voor de praktische toepassing van deze vinding op grote schaal is voorts het werk van Werner von Siemens op het gebied van dynamo-elektrische installaties van groot belang geweest (rond 1856). De vinding van het huidige electrolyse proces voor de bereiding van aluminium is van C. M. Hall en van Paul Héroult, die onafhankelijk van elkaar werkend respectievelijk in de Verenigde Staten en in Frankrijk in 1886 tot resultaat kwamen.

Voortaan kon op economisch verantwoorde wijze en op industriële grondslag aluminium worden bereid.

De Zwitsers hebben direkt het grote belang van aluminium ingezien en de kans het voor een relatief lage kostprijs te fabriceren dankzij de geweldige kracht van de Rijnwatervallen aangegrepen: reeds in 1888 werd in Neuhausen de Aluminium Industrie AG, thans Alusuisse genaamd, opgericht.

Uit die eerste periode van het aluminium gaan verschillende anekdotische verhalen, die tekenend zijn voor de bijzondere plaats die het metaal toen innam. In enkele daarvan staat Napoleon III centraal; hij was het die voor de keizerin een aluminium eetservies liet vervaardigen, dat alleen werd gebruikt voor zijn voor-naamste gasten. Hij dacht ook over een andere

toepassing van aluminium, nl. ter pantsering van zijn soldaten. Ook over aluminium als muntmetaal werd wel gedacht, zo in de geest van zilver, goud, aluminium. Deze denkwijze over aluminium heeft nog geruime tijd geduurd: nog in 1885 was het ook in de USA zo'n ongewoon metaal dat de top van het Washington-monument van een kleine spits van 3 kilo aluminium werd voorzien.

Toch zag men vrij algemeen wel in, dat de kostbaarheid van aluminium slechts van tijdelijke aard zou zijn. De voortgaande technische ontwikkeling zou een ruimere toepassing ervan mogelijk maken. Daarom is het ook niet vreemd dat ook de muntmeesters in die tijd reeds experimenteerden met het nieuwe metaal.*

Proefslagen

De eerste proefslagen van munten in aluminium dateren uit de vijftiger jaren van de vorige eeuw. De oudste vermelding is die van een dollar-cent van de *Verenigde Staten* uit 1851** Na een halve dollar uit 1857 gemaakt uit een legering van aluminium en zilver (Adams-Woodin no. 221) werd in 1863 een complete serie munten vanaf de dollar tot en met de cent in aluminium vervaardigd. Tussen 1863 en 1885 werden jaarlijks (behalve in 1877) proefslagen in aluminium vervaardigd.

In *Frankrijk* lag op de wereldtentoonstelling van 1855 een gegoten exemplaar van een aluminium munt, die grote belangstelling trok bij het publiek. Tot het uitbreken van de Frans-Duitse oorlog in 1870 is in Frankrijk regelmatig geëxperimenteerd met aluminium als muntmetaal.

In *België* is voor de invoering in 1860 van de nikkel munten serieus overwogen om aluminium te gebruiken. De oudste proefslag, waarvan bij mijn weten melding is gemaakt, dateert uit 1856*** Het betreft een één centime-stuk in piedfort.

Zie ook de vermelding van later in Brussel gemaakte proefslagen o.m. uit aluminium voor Bulgarije, Roemenië en Joegoslavië (Schulman catalogus 249 blz. 89 en 90).

In *Engeland* dateren de oudst bekende experimenten met aluminium als muntmetaal uit 1883. Volgens het verslag van de Royal Mint uit dat jaar werden toen in trommels proeven gedaan met verschillende metalen, waaronder aluminium. In 1891 berichtte de chemicus van van de Royal Mint: „In the course of an investigation into the influence of impurities on the mechanical properties of gold. . . it was shown that aluminium exerts a remarkable influence on gold. I have since described to the Royal Society a new series of alloy of gold and aluminium, which are of special interest, and are remarkable for their intense colour, varying from yellowish green to purple”.

Zo zijn er vele voorbeelden te noemen van experimentele muntslag in aluminium. Het zou ondoenlijk zijn ze allemaal op te sporen, maar er zijn heel interessante stukken bij. Zie bv. de vermelding (in Schulman catalogus 255 van november 1972 onder no. 2166) van de Koreaanse proefserie met het beeld van koning Yi Huing, Kal-Nuk 495 = 1866; de stukken van 1 Warn, 5 en 2 Niang zijn van een aluminium legering gemaakt.

Al deze experimenten hebben niet geleid tot een muntslag waarin aluminium werd verwerkt. Toen de twintigste eeuw begon was er nog nergens sprake van aluminium voor normale muntslag. Wel was het duidelijk dat het metaal een grote rol zou gaan spelen in de

* De meeste van deze gegevens zijn ontleend aan het gedenkboek van Billiton: mr. A. F. Kamp, 'De standvastige tinnen soldaat', Den Haag, 1960.

** Edgar H. Adams and William H. Woodin, United States Pattern, Trial and Experimental Pieces (no. 147). De proefslagen zijn vaak later gemaakt dan het op de slag vermeld jaartal doet vermoeden.

*** Charles Dupriez, monnaies et essais monétaires du Royaume Belgique (Brussel 1949) no. 590. Zie ook de nummers 603, 605 en 608; laatstgenoemd nummer betreft een 2 centime-stuk 'aluminium doré'.

1a

1b

maatschappij die ging komen en ook in de numismatiek.

Penningen

Uit de laatste decennia van de 19e eeuw zijn wel penningen van aluminium bekend. Hoewel dit onderwerp buiten het bestek van dit verhaal valt is het toch te interessant om er helemaal aan voorbij te gaan. Die aluminium penningen zijn namelijk typerend voor de ontwikkeling die de waardering voor dit metaal heeft doorgemaakt.

Van een hoogst zeldzame stof werd het in die negentiger jaren een interessant nieuwtje, niet meer zeldzaam maar wel nog curieus. Vandaar het opschrift „geprägt aus Aluminium” (afb. 6) op de penning die in 1891 werd geslagen bij gelegenheid van de Internationale Elektrotechnische Ausstellung van Frankfurt.

In Nederland dateert de oudste aluminium penning die ik heb kunnen vinden* van juli 1893, uitgegeven ter gelegenheid van de „Algemene Vergadering van de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid gehouden te Utrecht”. Uit dezelfde maand dateert het mooie exemplaar geslagen bij het 50-jarig bestaan der firma de Bont en Leijten te Amsterdam (afb. 7).

Wel heb ik eerder gedateerde penningen in aluminium gezien, maar dit moeten wel latere afslagen zijn van het stempel, waarvan de originele afslagen van koper of brons waren.

Het verschijnsel van de aluminium penning hield op toen het materiaal minder exclusief werd. Eerst vele jaren later is aluminium in gebruik gekomen als materiaal voor de massale vervaardiging van allerlei soorten medailles en herinneringstekens.

Normale Circulatie

De oudst bekende aluminium munten voor normale circulatie stammen uit 1907, toen de Royal Mint besloot tot de uitgifte van 1/10 penny voor Brits West Afrika. Deze kolonie

omvatte Gambia, Sierra Leone, Goudkust (Ghana) en Nigeria. Voorts werden een cent en een halfcent geslagen voor Uganda en Brits Oost Afrika (Kenya en Brits Somaliland) met de jaartallen 1907 en 1908.

Brits West Afrika	1/10 Penny	1907	1.254.401	Y 3
		1908	8.362.668	Y 3
Brits Oost Afrika	1/2 cent	1907		Y 2
				(East Africa)
		1908	900.000	Y 2
	1 cent	1907	6.948.198	Y 3
		1908	2.871.400	Y 3

De Deputy Master of the Royal Mint zegt hierover dat gezocht werd naar een munt „which might be acceptable to the natives and conveniently adapted to their requirements” maar het resultaat viel kennelijk tegen want in the Mint Report van 1908 lezen we „The aluminium coinages issued to Nigeria and East Africa and Uganda during the last two years have been found to be unsuitable for such tropical climates, and these low denominations are now being struck in Nickel-bronze...”. Dit was het voortijdig einde van de eerste uitgifte van aluminium munten voor normale circulatie.

De eerste daaropvolgende uitgifte was een 1 centavo stuk voor Mexico (State of Durango.) Het jaartal is 1914 (Y : R 13).

Tekort aan koper tijdens de eerste wereldoorlog was de oorzaak van de uitgifte van de vijfde aluminium munt. Het was een 1 pfennig stuk voor Duitsland (Y 19). De economische omstandigheden na die oorlog hebben in Duitsland en in enkele andere landen geleid tot de uitgifte van aluminium munten.

Eerst verscheen het 50 pfennig stuk van 1919 en volgende jaren (Y 26), daarna twee driemark stukken uit 1922; een daarvan herdenkt de derde verjaardag van het bestaan van de Weimar-republiek (Y 28 en 29). Vermeldenswaard zijn nog enige munten uit de inflatieperiode. De Duitsers staan dan nog aan het begin van hun ellende, want het zijn stukken van 200 en 500 Mark (Y 30 en 31). Daarna was de geldontwaarding zoals U weet niet meer door

* Zwierzina, Nederlandse Penningen van 1864 tot 1898 nrs. 1047 en 1049.

2a

2b

2c

aanmunting bij te houden en moest worden overgegaan tot muntbiljetten, waarvan de denominaties tot absurde hoogte zijn opgelopen. Tot de tweede wereldoorlog uitbrak hebben buiten Duitsland alleen *Roemenië, Griekenland, Bulgarije en Paraguay* nog aluminium munten uitgegeven.

Vermelding verdient nog de uitgifte door China in 1940 van 1 cent en 5 cent stukken (Y 41 en 42). Hoewel ongetwijfeld uit economische nood ontstaan, zou men niettemin een dergelijke stap het laatst mogen verwachten van een land als China. Onder Japanse bezetting zijn voor Noord-China in de jaren 1941-1943 stukken van 1, 5 en 10 cent uitgegeven (Y 1, 2 en 3).

Een volledige lijst van de aluminium munten, uitgegeven tot het einde van de Tweede Wereldoorlog, is niet erg lang. Er zijn verscheidene interessante numismatische details te vermelden bij deze munten. Met name voor iemand die zich op dit gebied zou willen werpen is het nu nog mogelijk tegen betrekkelijk geringe kosten de gehele wereld in aluminium vanaf het eerste stuk in 1907 op jaartal compleet te krijgen.

Hij moet dan wel voortmaken, want het aantal landen dat aluminium munten uitgeeft neemt met het jaar toe.

Zoals bekend zijn in *Nederland* nimmer aluminium munten in omloop geweest. Wel heeft de Munt in Utrecht in opdracht van de Indonesische regering in 1951 en 1952 aluminium stukken van 25, 10, 5 en 1 sen gemaakt (afb. 4) in totaal ongeveer 750 miljoen stuks. In 1950 en 1951 heeft 's Rijks Munt enkele proefstukken aangemaakt (25 sen 1951, 5 sen 1950 en 1 sen 1950) om aan de Indonesische regering

Overzicht aluminium muntslag Rijksmunt Utrecht ten behoeve van de Republiek Indonesia

nominatie	jaartal	aantal	
25 sen	1952	200.000.000	(Y 4)
10 sen	1951	250.000.000	(Y 3)
5 sen	1951	200.000.000	(Y 2)
1 sen	1952	100.000.000	(Y 1)

te tonen, toen over de muntslag werd onderhandeld.

De aanmaak heeft slechts kort geduurd, omdat Soekarno vanwege het Nieuw Guinea-conflict alle banden met Nederland zoveel mogelijk wilde verbreken. Andere Europese muntplaatsen (Wenen, Hamburg, München) en vervolgens de Indonesische munt te Kemajoran hebben de aanmunting overgenomen. Daarom treft men op de munten na 1952 niet meer het muntteken en muntmeesterteken van Utrecht aan*.

Voor en nadelen van aluminium als muntmetaal.

Schaarste in de traditionele muntmetalen en stijging van de prijzen heeft al jaren geleden geleid tot onderzoekingen naar alternatieve mogelijkheden. Daarbij moet aan een niet gering aantal vereisten worden voldaan:

- De prijs van het metaal moet *stabiel en laag* zijn; er dient namelijk een duidelijk en zo permanent mogelijk verschil te zijn tussen de intrinsieke en de nominale waarde. Deze eis heeft enerzijds te maken met het gevaar van muntvervalsing: die kans is o.a. aanwezig als de nominale waarde te hoog is in vergelijking met de intrinsieke; aan de andere kant mag de metaalwaarde niet uitstijgen boven de nominale waarde (zoals dreigt bij onze bronzen cent en dreigde bij de zilveren gulden en de rijksdaalder) vanwege het gevaar dat de munt aan de circulatie wordt onttrokken.
- Het metaal moet goed, d.w.z. zonder al te grote technische complicaties, tot munten te verwerken zijn; o.m. moet de „koude deformatie” eigenschap voldoende zijn om de beeldenaar te kunnen aanbrengen.
- Voldoende oppervlakte-dichtheid (voorkomen van vuil worden) en slijtvastheid.
- Goede corrosie bestendigheid.
- Een zodanig gewicht en zodanige kleur, dat de munt past in een als logisch aangevoelde reeks.

* Zie voor meer gegevens over de Indonesische muntslag 1951-1961: F. J. Bingen in *De Geuzenpenning* juli 1964.

afb. 3

- Goede uiterlijke verschijning: hieronder worden gerangschikt de metaalglans en het geluid dat de munt geeft (het klinken van de munt) dit laatste is een kwestie van de frequentie en de toonhoogte.

Reeds bij oppervlakkige beschouwing is het duidelijk, dat aluminium in vergelijking met bijvoorbeeld nikkel, een lager punt zal halen voor de meeste van de hierboven genoemde vereisten. Een nadeel van nikkel is echter de prijs van het metaal. De logische gevolgtrekking daaruit is dan ook, dat voor de grotere coupures nikkel het wint van aluminium terwijl daartegenover voor de kleine coupures aluminium de voorkeur verdient. Even duidelijk is het, dat zink bijvoorbeeld t.a.v. de meeste eisen lager uitkomt dan aluminium.

Legeringen

Voorts is het nodig op dit punt iets meer te zeggen over legeringen. De toepassing van legeringen heeft een belangrijke invloed op de kwalitatieve eigenschappen.

De zuiverheid van aluminium, zoals dat door de smelters overal in de wereld wordt afgeleverd, is hoog te noemen: meestal hoger dan 99%. Voor velerlei doeleinden worden afhankelijk van de te stellen eisen, legeringen vervaardigd met o.a. mangaan, koper of zink.

Een samenvatting van voor- en nadelen voor de belangrijkste en meest voorkomende variaties leidt tot het volgende oordeel:

Zuiver aluminium:

- goede deformatie-mogelijkheid
- goede corrosie-bestendigheid
- weinig slijtvast

Aluminium magnesium legering:

(57S met 2,5% magnesium en 54S met 4-5% magnesium)

- redelijke deformatie-mogelijkheid
- zeer goede corrosie-bestendigheid
- goede slijtvastheid

Aluminium-koper legering:

(26S met $\pm 4,5\%$ koper)

- vóór het uitharden heeft het metaal goede vervormbaarheid
- hoge slijtvastheid
- slechte corrosie-bestendigheid

afb. 7

afb. 6

De bezwaren tegen het aluminium in pure vorm hebben ertoe geleid, dat de vroege aanmuntingen (1907 en 1908) werden stopgezet. Tot de tweede wereldoorlog is aluminium – afgezien van nood-situaties in de jaren 14/18 – slechts sporadisch als muntmetaal gebruikt. Na de tweede wereldoorlog zijn de onderzoekingen naar bruikbare legeringen pas goed op gang gekomen. Er zijn zeer talrijke voorbeelden van de hiervoor genoemde aluminium-magnesium legeringen. Zoals gezegd voldoen deze aan de meeste van de te stellen eisen. Het uiterlijk aspect ervan echter laat te wensen over. De legering aluminium-koper (ca. 4,5%) is minder vaak toegepast in verband met het corrosie gevaar.

4a

4b

4c

'Aluminium-brons'

Naast de hierbovengenoemde legeringen, waarin aluminium als metaal steeds voor ca. 95% is vertegenwoordigd, dient melding te worden gemaakt van de legeringen die gewoonlijk worden aangeduid als aluminium-brons. Hier mag men eigenlijk niet meer spreken van een aluminium legering, daar het koper-gehalte van deze munten 30-40% bedraagt. In deze samenstelling schijnt het corrosie gevaar niet meer aanwezig. Deze combinatie van metalen voldoet aan hoge eisen en wordt meer en meer toegepast. Een bekend voorbeeld levert de recente Franse aamunting in de lagere coupures. Een destructieve analyse van een 20 centime-stuk 1964

afb. 5

Frankrijk leverde het volgende resultaat op:

aluminium	50-60%
koper	30-40%
nikkel	1,5-2%
ijzer	0,25%
silicium	0,50%

Een enkele opmerking over het gewicht van de munt als faktor bij de beoordeling van het muntmetaal. Hoewel een gering gewicht vanuit het standpunt van de drager van de munt een voordeel is, wordt in vele landen het gewicht geassocieerd met de waarde. Deze niet geheel rationele omstandigheid wordt dan als een bezwaar tegen het lichte van aluminium gevoeld. In de praktijk blijkt wel dat het publiek snel aan de nieuwe munt-soort went. Een soortgelijk vooroordeel moest worden overwonnen toen voor het eerst papiergeld werd ingevoerd.

Een praktisch bezwaar tegen de lichtheid van het metaal schijnt te zijn, de bruikbaarheid van de munt voor automaten. Hieronder volgt een

vergelijking tussen de soortgelijke gewichten van enkele muntmetalen. De tabel laat zien, dat het soortelijk gewicht in het algemeen ligt tussen 7 en 10. Tussen zink (7,1) en aluminium (2,7) zit een groot gat; magnesium, de meest gebruikte legeringsstof heeft een soortelijk gewicht van 1,7 en helpt dus niet bepaald mee bij het verbeteren van de situatie bij de aluminium-munt. De aluminium-brons legeringen blijken het juiste antwoord te zijn voor de opvulling van dit gat.

aantal munten in verschillende metalen bij een gelijk gewicht	soortelijk gewicht van enkele munt-metalen
aluminium	1000
zink	373
brons	301
nikkel	300
koper	299
zilver	263
	2,7
	7,1
	8,7
	8,8
	8,9
	10,5

Nederland

Uit het voorgaande is wel duidelijk geworden dat aluminium in vele landen als muntmetaal in een of andere vorm wordt gebruikt. In totaal zijn er dat nu meer dan 60 en het ziet er naar uit dat deze ontwikkeling nog verder gaat. Hoe staat het in dit opzicht met Nederland? Informatie hierover geeft het rapport Muntcommissie 1968. In het tijdschrift 'Economie'* heeft Lod. S. Beuth dit rapport besproken. Een van de problemen die aan de orde komen is dat de metaalwaarde van onze cent plus de aanmaakkosten ervan de nominale waarde zeer dicht benadert of zelfs er boven uitkomt (metaalwaarde in 1970: 1,4 cent, in augustus 1971: 1,16 cent; in 1972 gedaald naar 0,75 cent). Er komt bij dat 's Rijks Munt nauwelijks aan de vraag naar centen kan voldoen. De muntcommissie noemt in zijn rapport een aantal oorzaken daarvoor: oplossen, zoekraken, industrieel gebruik en export naar het buitenland.

* November 1971 (1971 no. 2 blz. 41 e.v.) 'Het rapport van de Muntcommissie 1968. Een planning voor de muntslag 1970-1990'.

afb. 8

afb. 9

Nu is men algemeen van mening, dat als gevolg van de prijsontwikkeling vanaf ongeveer 1980 geen centen meer behoeven te worden aangemaakt en dat enkele jaren daarna de cent uit het betalingsverkeer zal zijn verdwenen. Daarom stelt het rapport voor tijdelijk – dus tot de cent niet meer nodig is – naast het bronzen exemplaar ook aluminium exemplaren uit te geven (zie aanbeveling 9 van het rapport). Het is echter zeer de vraag, of een dergelijke maatregel zin heeft, tenzij het op grond van de metaalprijs strikt noodzakelijk zou worden. Op het ogenblik is dit in de dalende intrinsieke prijs van de cent nog niet het geval. Een belangrijk nadeel namelijk van het tijdelijk invoeren van aluminium centen is, afgezien van de verwarring die zo'n maatregel toch altijd meebrengt, dat bij het in omloop brengen ervan terstond de wet van Gresham (de munt van slechtere kwaliteit verdringt de betere) in werking zal treden, waardoor binnen enige maanden alle bronzen centen uit de omloop verdwenen zullen zijn. Aangezien de Muntcommissie voor de aluminium centen een aanvullende functie had gedacht, is kennelijk met dit effect geen rekening gehouden.

Het reinigen van aluminium munten

Aan Gerhard Walter 'Die Reinigung und Erhaltung von Münzen und Medaillen' ontleen ik, dat men aluminium munten slechts zeer voorzichtig mag reinigen door ze in heet water te leggen en met een zacht borsteltje af te doen.

Hij waarschuwt ervoor het zeer dunne oxyde-laagje, dat in feite aan aluminium zijn weerstand verleent tegen weer en tegen b.v. chemische invloeden, *niet* te verwijderen. Doet men dit wel, dan gaat het zich daaronder bevindende metaal opnieuw oxideren.

Voor de verzamelaar is dat dof makende oxydatie-laagje een minder aantrekkelijke eigenschap, maar bedenkt u wel: aluminium is nog maar iets ouder dan 100 jaar, wie weet hoe fraai na 2000 jaar de dan opgegraven aluminium munten er uit zullen zien voor het oog van de verzamelaar van het jaar 4000.

B. G. P. Rogmans

Literatuur

Dean, Walter A.

Aluminium, a new approach to U.S. Coinage (Coin World no. 251, February 3, 1965) p. 32-34.

Linecar, Howard

Aluminium in Coinage.

Coins struck in aluminium alloys during recent years (The Numismatic Circular, vol. 67 no. 5 (May 1959) p. 97-98).

Kortjohn, Martin F.

Aluminium Coins.

(Overdruk van 'The Numismatist' vol. LIX February 1946).

Aluminium Lab. Ltd. Banbury, England

Aluminium in Coins, tokens and medals.

(The Numismatist vol. 68 no. 8, August 1955, p. 827-833).

Aluminium Coins Popular in Many Nations.

(The Numismatist, vol. 72, no. 9, September 1959, p. 1081-1082).

afb. 1. 1 cent East Africa 1907

afb. 2. 3 mark Duitsland 1920

500 mark Duitsland 1923

+ 1 keerzijde

afb. 3. 100 mark Duitsland 1923, noodgeld Westfalen

afb. 4. 25 sen Indonesia 1952 en 1955, respectievelijk met en zonder mercuriusstaf en visje, 1 keerzijde

afb. 5. 1 Franc Frankrijk 1942, piedfort

afb. 6. Penning in 1891 uitgegeven bij gelegenheid van de Internationale Elektrotechnische Ausstellung. Het randschrift luidt: 'geprägt aus Aluminium von der allgem. Elektrizitäts Gesellschaft'

afb. 10

afb. 7. Naar alle waarschijnlijkheid de oudste Nederlandse penningen in aluminium dateren van juli 1893. De 'algemene vergadering van de Nederlandse Maatschappij ter bevordering van nijverheid gehouden te Utrecht' en het '50-jarig bestaan der firma de Bont en Leyten te Amsterdam' zijn de eerste exemplaren, die in de beschrijving van Zwierzina als van aluminium worden vermeld. Penningen van aluminium met een vroegere datum zijn hoogst waarschijnlijk latere afslagen van het originele stempel.

afb. 8. 10 Lire Vaticaan 1967, aluminium-magnesiumlegering

afb. 9. 20 Lire Vaticaan 1967, aluminium-bronslegering

afb. 10. 5 Francs Madagascar 1953, aluminium-magnesiumlegering

PUBLIKATIES

Jan J. Krasnodebski: International Numismatic Directory 1973.

eigen uitgave, Londen 1973, eerste druk.

(linnen geb., 14 x 22 cm, 272 pagina's, 9 afbeeldingen)

(prijs £ 3,30)

De inhoud van dit boek – door de auteur een eerste in z'n soort genoemd* – bestaat in hoofdzaak uit naam- en adreslijsten van wetenschappelijke instituten, musea, verenigingen, handelaren, periodieken en internationaal bekende numismaten. Hierbij worden allerlei bijzonderheden gegeven, zoals: globale inhoud van de openbare verzamelingen en de tijdschriften, doelstellingen van de verenigingen, specialisaties en belangrijkste publikaties van de numismaten, enz.

Het volgende overzichtje mag een indruk geven van de omvang van het materiaal:

'museums and libraries' – 529 instellingen in 81 landen op 53 pag.;

'societies and clubs' – 329 verenigingen in 34 landen op 40 pag.;

'periodicals' – 94 tijdschriften op 10 pagina's; 'dealers' – 1087 handelaren in 45 landen op 43 pagina's;

'who's who' – 197 numismaten op 37 pagina's. Bij de kleinere rubrieken kunnen genoemd worden: internationale organisaties, uitgevers, banken en munthuizen, hedendaagse penningontwerpers, -graveurs en medailleurs, veilinghouders, verzamelaars.

Een lijst van gebruikte afkortingen en een index op zaak- en landsnaam completeren het boek en maken het tevens goed hanteerbaar. Zoals de schrijver in de inleiding terecht opmerkt is het werkje nog niet op alle punten volledig, doch in volgende drukken zal getracht worden dit zoveel mogelijk te verhelpen. In dit verband wil ik nog even wijzen op enkele hiaatjes. Bij de 'museums and libraries' ontbreken onder Nederland de kollekties van De Nederlandsche Bank NV en 's-Rijks Munt. In de rubriek 'contemporary designers, engravers and medallists' worden bij sommige landen (een groot aantal ontbreekt) alleen penningfabrikanten genoemd, bij andere alleen medailleurs. Onder Nederland worden C. J. Begeer te Utrecht en Van Kempen & Begeer te Zeist vermeld, terwijl de belangrijkste fabriek, de Kon. Begeer te Voorschoten niet opgenomen is. Ook verdienen m.i. de numismaten Hävernick, Berghaus, Le Rider – en met hen nog vele anderen – een plaats in de afdeling 'who's who'. Het was natuurlijk ook niet te vermijden dat veel gegevens bij het verschijnen van het boek al weer achterhaald waren. Een voorbeeld hiervan is het Fries Museum te Leeuwarden, dat haar numismatische kollektie heeft ondergebracht in het Fries Munt- en Penningkabinet, gevestigd te Franeker, waar sinds vorig jaar een goede expositie te bezichten is.

Overigens horen een drietal rubrieken m.i. niet in het boek thuis, omdat daardoor een zekere tweeslachtigheid is ontstaan. De nadruk ligt hier op het adresmateriaal, zodat zaken als beloningspenningen van internationale (niet-numismatische) organisaties, F.A.O.-muntenplan en muntnamen – die in een gewone numis-

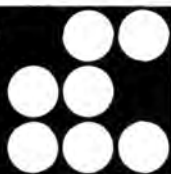
matistische encyclopedie ook te vinden zijn – hier uit de toon vallen.

Ondanks enkele onnauwkeurigheden en onvolledigheden blijft dit boek een handige wegwijzer in de internationale numismatische wereld.

Arent Pol

* Deze opmerking is niet helemaal juist, daar tussen 1886 en 1903 in Milaan vier drukken van de 'Guida numismatica universale' van F. en G. Gnechi verschenen. Dit werk is nu natuurlijk volkomen verouderd en dus onbruikbaar.

BUITENLANDS NIEUWS

Voor het XVe F.I.D.E.M.-congres (22-26 augustus) kwamen penningkunstenaars, penningfabrikanten, verzamelaars en museumconservatoren naar Helsinki, waarheen 27 landen gezamenlijk ruim 1900 penningen uit de productie van de laatste jaren gezonden hadden. Het karakter van deze penningkunstcongressen is in de loop der jaren sterk veranderd. In de dertiger jaren en nog lang na de oorlog bestond het programma voor het grootste deel uit recepties en excursies, nu is het zwaartepunt komen te liggen bij de lezingen. Enkele van de 22 onderwerpen die aan de orde kwamen zijn: *L'art de la médaille dans la société actuelle*; *From sculpture to medal* (door de Nederlandse kunstenaar Inka Klinckhard); *Medaillenkunst heute*; *The artist, the medal manufacturer, the collector*; *Les tendances figuratives et nonfiguratives dans l'art de la médaille en Finlande*; *Copyrights in medal art*; *Striking of medals in Finland*; *L'evoluzione della Medaglia in Italia dopo il 1960*. Alle lezingen werden met prachtige dia's geïllustreerd. Gestencilde samenvattingen werden aan de deelnemers uitgereikt.

Door dit drukke programma kwam het bezoek aan de zeer artistiek ingerichte tentoon-

stelling enigszins in het gedrang. Vele deelnemers bleven er een dag langer voor. Vier zalen van het Ateneum museum waren gevuld met liggende en staande vitrines; een zaal was geheel aan Finse penningen gewijd. Deze staan op een hoog artistiek peil. Bij het Finse publiek bestaat veel interesse voor deze kunstvorm. De tentoonstelling werd dan ook goed bezocht.

Bij de rangschikking in de vitrines is meer gelet op stilistische harmonie dan op groepering per kunstenaar. De tentoonstelling als geheel is hierdoor een lust voor het oog geworden, maar als men het werk van een bepaalde kunstenaar of een bepaald nummer uit de catalogus wil zien, moet men soms lang zoeken. De twee Nederlandse vitrines maakten een zeer goede indruk. Zestien kunstenaars hadden 52 penningen ingezonden. De inzendingen van de verschillende landen als geheel vertonen bij iedere tentoonstelling weer dezelfde kenmerken. Sommige landen zoals België, Italië, Duitsland, zonden een doorsnee van de meest recente penningproductie in, dus niet alleen artistiek verantwoorde penningen; andere landen, zoals Polen, Zweden, Tsjecho-Slowakije, Finland en ook Nederland leggen de nadruk op artistiekeit. Veel Zweedse kunstenaars kiezen de wereldproblemen als onderwerp, b.v. oorlog, hongersnood, milieuvraagstukken. De Franse inzending, altijd een van de grootste, is de meest spirituele, zowel wat onderwerp als wat uitwerking betreft. In Spanje worden meest slagpenningen gemaakt, hard van modelé en patina, maar origineel van vormgeving. De Poolse kunstenaars behoren tot de meest geavanceerde, zoals ook al bleek bij de tentoonstelling die in 1971 in het Koninklijk Penningkabinet werd gehouden. Over de inzending van Groot Britannië kan maar het beste het stilzwijgen bewaard worden. De enige interessante penningen zijn van Malcolm Appleby. Toch worden ook in Engeland mooie penningen gemaakt, zoals pas nog gebleken is bij een tentoonstelling in Goldsmiths' Hall in Londen.

De bijdragen van de Sovjet Unie en Roemenië munten meer uit door socialistisch realisme dan door kunstzinnigheid. De Verenigde Staten ontbreken deze keer. Bij de Finse inzending valt een nieuwigheid op: twee penningen die in elkaar passen als ze op elkaar gelegd worden. De kunstenaar Kauko Räsänen heeft verschillende van deze combinaties gemaakt. In vergelijking met vroeger is de Duitse bijdrage zeer in omvang toegenomen. Deze groei is voornamelijk te danken aan het enthousiasme van Dr. Otto Marzinek en enkele van zijn medestanders.

Voor het eerst neemt nu Japan op grotere schaal deel. De meeste Japanse penningen zijn Westers van stijl. Meer indruk maken echter de enkele Japans-getinte werken. Een andere nieuwkomer is Puerto Rico met 3 penningen, alle conventionele maakwerkjes.

De aantrekkelijk uitgevoerde catalogus illustreert een aantal penningen uit iedere nationale inzending. Deze kost 10 Finse Marken en kan besteld worden bij Intendent Jouko Voionmaa, Nationalmuseet, Mannerheimvägen 34, Helsinki.

Het volgende F.I.D.E.M.-congres zal in 1975 in Cracow, Polen, worden gehouden.

G. v. d. M.

kz.

Bindu, een van de fraaie penningen van Christl Seth-Höfner.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

PENNINGKUNSTPRIJS VOOR CHRISTL SETH-HÖFNER

De vereniging voor Penningkunst, die – zoals de lezers van de Geuzenpenning bekend is – zich ten doel stelt de beoefening van de penningkunst en de belangstelling voor die kunst te bevorderen, heeft de daartoe ingestelde Prijs voor de eerste maal toegekend aan de penningkunstenares Christl Seth-Höfner. De prijs (500 gulden) werd uitgereikt op de openingsdag van de penningtentoonstelling in het expositiecentrum 'De Vaart' te Hilversum.

vz.

Christl Seth-Höfner, die in 1972 de door de Vereniging voor Penningkunst uitgegeven penning 'Herder met schapen' ontwierp – zie de Geuzenpenning van april '73 –, kreeg de prijs voor haar serie portretpenningen. In het werk van deze jonge kunstenares bewonderde de jury vooral de poëtische verbeelding, die in haar bescheiden en intieme penningen tot een grote intensiteit is opgevoerd.

Er werden door 21 medailleurs een groot aantal penningen ingezonden. Bij de jury bleek grote waardering te bestaan voor een zeer suggestieve Israëlpenning van Louise Metz en voor een geestige decoratieve Dooppenning van Niel Steenberg. Bij de jongere medailleurs vielen o.a. de gevoelige en verfijnde kinderportretten op van Nynke Jelles-Schepers en van Christina Nijland.

Tijdens de expositie in 'De Vaart' te Hilversum in september jl. toonden dertig medailleurs meer dan tweehonderd penningen, die werden vervaardigd in de periode van 1960 tot heden.

de K.

GEORGE HENDRIK BREITNER

— een penning van Wilfried Put —

Dit jaar is het een halve eeuw geleden dat de grote impressionistische schilder George Hendrik Breitner in Amsterdam overleed. Breitner werd in 1857 te Rotterdam geboren. Zijn schildersloopbaan begon hij op 21-jarige leeftijd in Den Haag. Daar werkte hij op de akademie en in de ateliers van Willem Maris en Mesdag, waar hij hielp met de totstandkoming van het bekende panorama. Met Vincent van Gogh zwierf hij vaak door de volksbuurten van Den Haag om te tekenen. Na een kort verblijf in Parijs vestigde hij zich in 1886 voorgoed in Amsterdam. Naast de bekende stadsgezichten schilderde hij portretten, naakten en stilleven. In zijn Amsterdamse tijd ging Breitner vaak uit van foto's, die hij zelf maakte.

In 1962 gaf de Vereniging voor Penningkunst een Breitner-penning uit. Het ontwerp is van de beeldhouwer Wilfried Put. De voorzijde van deze gegoten penning toont een zeer geslaagd, naar rechts gewend profielportret. De medailleur geeft hiermee een rake weergave van het spitse gezicht met puntbaardje van de schilder. Aan de rand van de eenvoudig gehouden keerzijde van de penning staat, in duidelijke letters, George Hendrik Breitner, met

tussen de namen het penningkunst-embleem en signering W.P. Aan de onderzijde aansluitend op de naam in Romeinse cijfers 1857 en 1923, geboorte- en sterfjaar van de schilder. Het middenvlak is gevuld met schilderspalet en penselen. Een van de voorstudies van deze penning toont een eveneens naar rechts gewend portret van Breitner op oudere leeftijd. Ook hier geeft Wilfried Put blijk van zijn kunnen op het gebied van de penningkunst.

WILFRIED PUT werd in 1932 geboren te De Rijp N.H. Hij studeerde na de kunstnijverheidsschool aan de rijksakademie te Amsterdam o.l.v. prof. Grégoire en prof. Esser. Dat hij de prijs voor kleinplastiek, Madurodam — 1963 —, ontving, wordt bij het zien van zijn werk begrijpelijk. Werk van hem bevindt zich o.a. in Zandvoort, Rotterdam, Hillegom, Bosward, Den Haag en Amsterdam.

Naast de penning van Breitner vervaardigde Put in 1963 een penning van de schrijver Couperus, waarvoor hem een tweede prijs werd toegekend voor een prijsvraag t.g.v. de Fidemtentoonstelling 1963 in Den Haag. In dezelfde periode maakte hij portretstudies: Korpershoek, Henk, Gré, Hanna en Christina. Recenter werk van hem zijn een Toneelpenning voor 'De prijs der kritiek' en een portretpenning van Charles de Gaulle.

Wilfried Put was met zijn penningkunst vertegenwoordigd op de Fidemtentoonstellingen te Den Haag — 1963 —, Athene — 1966 — en Parijs — 1967 —. Ook tijdens expositie van zijn beeldhouwwerk in Nederland trokken zijn penningen terecht de aandacht.

Zijn atelieradres is: Bellamystraat 21, Amsterdam. Tel. 020 - 12 20 96.

A. J. de Koning

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Zeeland

(Secr.: Zuidzandsestraat 88, Oostburg)

51e bijeenkomst op 8 maart 1973 — Mej. drs. G. van der Meer hield een lezing met lichtbeelden over: 'Vikingvondsten uit Scandinavië'. De grote aantallen Angelsaksische munten in deze vondsten verschaffen niet alleen een welkome uitbreiding aan de vroeg-Engelse numismatiek, doch werpen ook een duidelijk licht op de nauwe politieke en economische relaties tussen beide gebieden omstreeks duizend jaar geleden. Achteraf nog ruilbeurs.

52e bijeenkomst op 12 april 1973 — Ruilbeurs.

53e bijeenkomst op 10 mei 1973 — De kring was te gast in het Zeeuws Museum. Uit de rijke collectie van dit museum had mej. Van der Poel een keur van enige kleine exposities samengesteld, vooral van Merovingische en Karolingische munten. Voorts was een ruime aandacht besteed aan op Zeeland betrekking hebbende penningen. Als zeer toepasselijk geschenk bood de voorzitter uit eigen collectie het museum een penning aan, geslagen ter ere van mej. Marie de Man, een voorgangster van mej. Van der Poel, die zich speciaal in de numismatiek bekendheid heeft verworven.

54e bijeenkomst op 14 juni 1973 — Ruilbeurs en slot van het seizoen.

Kring Noordoostpolder

(Secr.: Sternstraat 4, Zwartsluis)

22e bijeenkomst op 15 februari 1973 — Mededelingen en besprekingen over de landdag. Onderlinge veiling.

23e bijeenkomst op 15 maart 1973 — Mededelingen betreffende landdag en het in beslag nemen van valse tientjes op de markt in Emmeloord. Dhr. A. G. v. d. Dussen vergezeld van zijn vrouw, sprak over 'de Latijnse Muntunie', hierna was een ieder in de gelegenheid de vele prachtige munten van dhr. v. d. Dussen te bewonderen en tot aankoop over te gaan.

24e bijeenkomst op 26 april 1973 — Dhr. drs. J. P. A. v. d. Vin hield een zeer mooie lezing over 'Griekse Munten in hun natuurlijke omgeving'. Een en ander werd met smaak en met behulp van kleurendia's ten tonele gebracht. Na afloop kleine onderlinge veiling.

25e bijeenkomst op 17 mei 1973 — Dr. W. G. Mook uit Haren sprak over 'Van Munt tot Verzamelstuk', en liet onze leden hierbij genieten van zeer veel meegebrachte munten, welke alle van uitstekende kwaliteit waren, hierna was er een kleine onderlinge veiling.

26e bijeenkomst op donderdag 14 juni 1973 — Dhr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus uit Amsterdam sprak op zeer voortreffelijke wijze over penningen, en wel de penningen van Koning Willem II en zijn tijd.

Kring Limburg

(Secr.: Bonnefantenstraat 4, Maastricht)

122e bijeenkomst op 26 oktober 1972 — Op deze bijeenkomst werd een muntenveiling gehouden onder leiding van de heer A. H. van der Dussen, die matig was bezocht.

123e bijeenkomst op 21 november 1972 — De heer H. H. M. Hamelers, ing., hield een belangwekkende lezing getiteld: De belegering van Maastricht in 1579 door de hertog van Parma en de Noodmunten gedurende dit beleg geslagen. Zij leidde tot interessante conclusies. Na een beknopt overzicht te hebben gegeven van de algemene politieke toestand en het wel en wee van de stad en haar bewoners zowel vóór, gedurende en na het beleg te hebben geticht kwam ter sprake de aanmaak van de noodmunten. Daar er munten van verschillende nominatie werden vervaardigd is tot op heden toe niet bekend het aantal munten dat werd geslagen en tot welk een bedrag. Door nauwkeurige metingen en gewichtsbepalingen van de Noodmunten aanwezig in zijn eigen verzameling kwam de spreker tot het besluit, dat er in de munten van eenzelfde nominatie vrij aanzienlijke verschillen in gewicht en gehalte voorkomen, waaruit valt af te leiden dat zij uit verschillende platen werden vervaardigd. Het bijmengsel is voornamelijk zink, terwijl het hoofdbestanddeel koper is. Spr. deed de suggestie alle muntverzamelingen, die van historische waarde zijn te laten waarmerken door deskundigen met afgifte van een gezegeld certificaat dat op inspectiedatum, die en die munten met determinatie, toestand, gewicht en s.g. als eigendom aanwezig waren. Er komt immers een tijd, dat aan de echtheid van elke munt getwijfeld wordt, vooreerst door de hogere prijzen welke voor munten geboden worden en vervolgens door de steeds betere technieken welke het namaken mogelijk en redelijk goedkoop maken. In de strijd tegen de vervalsingen moeten de Numismatische kringen alles in het werk stellen om de met veel liefde, zorg en speurzin op-

BOD GEVRAAGD:

Verzameling Duits- en Oostenrijks noodgeld na de Eerste Wereld Oorlog

ca. 660 exemplaren, w.o. enkele dubbele.

Inzage na tel. afspraak: 050-128338 Groningen.

MÜNZHANDLUNG LANZ

Hauptplatz 14/1 8011 Graz Oesterreich

Veiling II op 7 en 8 december 1973
in Hotel Daniel, Graz

Rooms-Duitse Rijk, Habsburg, Oostenrijkse Neufürsten

Katalogus met vele platen op
aanvraag, voor klanten kosteloos

Munten
Penningen
Eretekens
Catalogi
Postzegels
Boeken
etc. etc.

M. M. VREELAND

Kennedylaan 8

BEEK (Limburg)

tel. 04402-2813

Leverancier:
M.V. Muntenalbums
Muntenbladen
Zakboekjes
Muntenhouders
Vestzakboekjes
Miniboekjes

Nieuw opbergsysteem voor penningen
M.V. Penningalbums-penningbladen 12 vaks
Penninghouders met venster. Doorsnede 55 mm

gezette collectie te garanderen en voor het nageslacht te bewaren. De belangstelling voor deze lezing was niet groot.

124e bijeenkomst op 25 januari 1973 — Op deze bijeenkomst werd een ruilbeurs gehouden, die matig was bezocht.

Kring Hoogeveen

(Secr.: Dahliastraat 22, Hoogeveen)

34e bijeenkomst op 14 februari 1973 — De heer Korteweg hield een lezing over munten van het Britse Gemenebest. Aansluitend kwam de heer Brinksma aan het woord die een verhaal hield over munten van de Baltische staten.

35e bijeenkomst op 14 maart 1973 — Lezing door de heer Van der Dussen met als onderwerp de Latijnse muntunie. Na de lezing bood de heer Van der Dussen een uitgebreide collectie munten en penningen te koop aan.

36e bijeenkomst op 12 april 1973 — Lezing door

de heer Mook met als onderwerp moderne munten. Tevens liet de heer Mook een groot gedeelte van zijn verzameling zien en vertelde daar iets over.

37e bijeenkomst op 9 mei 1973 — Deze avond was er gelegenheid voor onderlinge ruil met daaraan verbonden een interessante veiling.

Kring Amsterdam

(Secr.: Keizersgracht 448)

227ste bijeenkomst op 14 december 1972 — De heer F. A. Nelemans uit Wassenaar sprak over Heraldiek in de Numismatiek. De heer P. C. Korteweg uit Zwolle sprak over de 'Florijn'.

228ste bijeenkomst op 10 januari 1973 — De heer J. Schulman uit Amsterdam sprak over zijn eigen verzameling (munten en penningen in rand gezet).

229ste bijeenkomst op 14 februari 1973 — De heer B. Rogmans uit Bloemendaal sprak over Aluminium als metaal in de Numismatiek.

AUKTION 4

am 27. und 28. November 1973 im Hotel Bayerischer Hof

AUSGEWÄHLTE

ANTIKE MÜNZEN

GRIECHENLAND . ROM . BYZANZ

Kataloge stehen ab 15. X. 73 zur Verfügung

MÜNZENHANDLUNG GITTA KASTNER

8 MÜNCHEN-2 PROMENADEPLATZ 9

TEL. 089/299070

MUNTHANDEL HABETS

Munten
Penningen
Medailles

Van Anrooystr. 7,
Geleen
Tel.: 04494-7810

Boeken
Catalogi
Albums

Aanbiedingslijsten sturen wij op verzoek gratis
Nederlands leverancier Coinholders en accessoires

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Dr. Erich Cahn, Dr. Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

SCHULMAN COIN & MINT, INC.

NEW ADDRESS
25 WEST 45th STREET
NEW YORK, N.Y. 10036

THE MOST IMPORTANT FIRM FOR FOREIGN COINS
IN THE UNITED STATES

4—6 Auctions per year at the Waldorf-Astoria Hotel.
Subscriptions: \$ 10.00 per year for all our publications.

Tel: Mu-7-3145

WUI Telex: 62498

Cables: Numatics, N.Y.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

founded 1898

Piazza di Spagna, 35

00187 - ROMA - Italy

(Telephone: 6790416)

COINS

AND

MEDALS

Numismatic Publications

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9^e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

JACQUES SCHULMAN B.V.

MUNTEN — PENNINGEN — ANTIQUITEITEN
EXPERTISES — VERKOOP — INKOOP — VEILINGEN

Keizersgracht 448 Tel. 23 33 80 - 24 77 21 Amsterdam

A. G. VAN DER DUSSEN B.V.

Hondstraat 5, Maastricht

Tel.: 043-15119

Munten, Penningen, Eretekenen
en Numismatische Boeken

Prijslijsten worden op verzoek gratis toegezonden

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 224392

MÜNZEN UND MÉDAILLEN - MONNAIES ET MÉDAILLES - COINS AND MEDALS

MAISON PLATT S.A.

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

Audley House, 10/11 Margaret Street, LONDON W1N 8AT

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol. I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 15/—.

NUMISMAAT & KUNSTHANDEL „DE SNEEKER VLIAGER”

JILLE B. WESTERHOF
munten, penningen,
topografische prenten,
boekwerken, antiquiteiten,
ruim assortiment Nederlandse
en buitenlandse bankbiljetten

Nauwe Noorderhorne 18, Sneek Telefoon 05150-7198, b.g.g. 6866
Maandags gesloten

MEVIUS & HIRSCHHORN INT. AMSTERDAM

UTRECHTSESTRAAT 33
tel. 66990
Nederlandse en buitenlandse munten,
albums en grote sortering
numismatische literatuur.

UTRECHTSESTRAAT 115

tel. 238968
Bankbiljetten, gouden munten
en een zeer fraaie collectie
Romeinse munten.

Munten- en boekenlijst gratis op aanvraag

GALERIE DES MONNAIES SA

Bernth Ahlström

Bureaux: 11, Cours de Rive
tel.: 022 - 35.56.75
Magasin 19, Rue Pierre-Fatio

Case postale 27
1211 - Geneve 3 Rive
Telex: 28104 gd mgch

MONNAIES

MEDAILLES

Ventes aux enchères — Listes de prix illustrées

Für die deutschen und österreichischen Münzen sowie das Römisch-Deutsche Reich
wenden Sie sich bitte direkt an:

GALERIE DES MONNAIES GMBH

Schadowstrasse 71
4 DÜSSELDORF-Allemagne
Tel.: 211 / 36 38 26

MUNZEN

MEDAILLEN

GIETPENNINGEN VAN KONINKLIJKE BEGEER

'SCHILDERSERIE'

PABLO PICASSO

Modelé: André Bartels
Afm.: 85 mm
Brons gepatineerd
Opplage: 750 stuks
Prijs: f 55,—

REMBRANDT EN SASKIA

Modelé: Pol Dom
Afm.: 100 mm
Brons gepatineerd
Opplage: 750 stuks
Prijs: f 75,—

P. P. RUBENS

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 85 mm
Brons gepatineerd
Opplage: 750 stuks
Prijs: f 55,—

FRANCISCO DE GOYA

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 80 mm
Brons gepatineerd
Opplage: 750 stuks
Prijs: f 45,—

VINCENT VAN GOGH

Modelé: R. C. Augustinus
Afm.: 80 mm
Brons gepatineerd
Opplage: 750 stuks
Prijs: f 45,—

Prijzen zijn incl. BTW
Leden van de Vereniging voor
Penningkunst ontvangen 10% korting.

Koninklijke Begeer
Voorschoten
Telefoon 01717-4500